
NAZIONALE
BIBLIOTECA
VITT EMANUELE
13
24 L
37

JULII CÆSARIS *Scaligeri* Viri Clarissimi In Librum DE INSOMNIIS HIPPOCRATIS COMMENTARIUS

Auctus nunc & recognitus.

AMSTELÆDAMI,

Sumptibus JOANNIS RAVESTEINII.

CIↃ IↃC LVIIII.

R. CONSTANTINUS.

Ἦ. θέμις ἠδ᾽ ὁσίη πανδημεὶ μνηπάθειν
Πᾶσαν ἀληθείην· νέμεσις δὲ φθόνος τε κ᾽ ἀπέστω.
Ἔστι παλαισμοσύνη μακαρίταις μορμολυκείων.
Τίς γάρ, ὅτι μὴ ἄφρων, οἰχομένοισι μεγαίρει;
Οὗτος ὁ Σκαλανὸς καὶ τ᾽ οὔνομα καὶ τὸ ἐπίκλην
Ὡς Καῖσαρ πρότερος δή, ὃς ἀοίδιμος ἔπλετο πάντη
Ἦν διὰ ἠνορέην ἀρετήν τε ὑπείροχον ἄλλων·
Οὗτος ὁ Σκαλανὸς δὲ μετέπρεπεν ἰδμοσύνῃσι,
Ζωὸς ἐών, πᾶσιν· πάντας τ᾽ ἀπεκαίνυτο τέχνῃ
Μουσάων, ὃς ἀοιδὸς ἔην μελίγηρυς, ὁ καίπερ
Πάντας ἀκεστορίῃ πέρι, καὶ σοφίῃ ἐκέκαστο.
Μάρτυρές εἰσιν ἐμοὶ συντάγματα σιγαλόεντα
Καὶ τόσα τῷ πλήθει, ἄλλος δ᾽ ὅσα μηδέ τις ἀνὴρ
Τεῦξε πολυμαθίῃ κ᾽ εἰδυίῃσι πραπίδεσσιν.
Τίς χρεὼ πολλὰ λέγειν; Δημόκριτος ὥσπερ, ἔην γε
Παντοδαπής. Αὐτὰρ γεινήσας ἀγλαὰ τέκνα,
Σύλβιον ἐν πρώτοις παμβώϊον αἶνον ἑλόντα,
Τέθνηκεν δ᾽ ὁ γέρων σοφὸς ἐς τέλος ὀλβιοδαίμων
Εὐσεβίην ἐπέεσσι καὶ ἔργοις ὡμολόγησεν.

Iulius Cæsar Scaliger
Joanni Alesmio Senatori Burdigalensi, S.

Uas olim tibi miseram mearum primitias lucubrationum ex eo medicinæ cultu, qui affinis est naturalium disceptationum, nuper ab optimo viro atque doctissimo Jano Maumontio appellatus eas ut reviserem, feci, nec tam necessariò quàm libenter: nempe magis ut amico meo summo, ac de me optimè merito gratificarer, quàm quòd in illo quicquam meminissem obnoxium accuratiori castigationi. Si quid tamen labeculæ vel incuria nostra, quæ toti humanæ speciei perquàm est familiaris, vel librariorum negligentia aspersum esset: imò verò etiam si quid non esset, tamen quoniam ipse esse suspicaretur, petebat ut recenti opera liceret sibi securiore animo hanc typographis mandare novam editionem. Mihi ergo quæ hoc longo lectionis usu, frequentique rerum exercitatione digna visa fuerant, eorum ad formam direxi pauca: cætera verò, ita uti erant, relicta sunt. partim quòd nullo modo contemnenda videbantur: partim ut & tu, & studiosi omnes ex illorum priorum atque horum posteriorum comparatione cogno-

sceretis, ecquid in probando & repudiando judicii maturior ætas attulisset. Hunc verò librum qui semper tuus fuerit, ut in nova editione ad alterius nomen recentiorum more transferretur, neutiquam tuis virtutibus, meáque tuorum erga meos memoria beneficiorum, denique sanctissimo amicitiæ nostræ jure, dignum arbitratus sum: Neque existimavi liberos meos semel adoptatos, toties tot in alienas familias transcriptos ullo vel suo, vel meo merito pati capitis diminutionem. Sed tamen viri illi doctissimi atque optimi suas quoque habent, quas foveant rationes. Quamobrem mihi illos, neque de eo quod factum est jam admonendi jus, neque de eo quod jure tuentur, objurgandi ullus est relictus locus. Sed illa unica ratio, qua mihi persuadeam satis esse, si officiorum continuatione constantis animi retineam opinionem, quam gratissimo ac fortissimo cuique viro esse oportet in prima commendatione. Vale.

JULII

JULII CÆSARIS SCALIGERI

Præfatio in Librum DE INSOMNIIS HIPPOCRATIS,

Ad Ioannem Alesinium regium Consiliarium in supremo Senatu Burdigalensi.

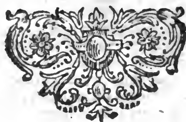

Requentium ac diuturnorum erga nos tum magnitudo, tum memoria officiorum tuorum, Joannes Alesni, tantum potuit: ut non solum me non ingratum ostenderet, sed etiam faceret audacem. Neque enim debuit tantarum splendor virtutum, quarum præsidiis muniremur, carere debitis laudibus, cujus merita recompensari nequirent. Neque potuit tam insignis animi tui vis quicquam efficere, quod vel moderatissimum quenquam non excitaret. Quare cum propter excellentem nostri seculi perversitatem, quæ jam omnia penè vetera studia aut subverterat, aut etiam damnaverat, collegissem me, mihi ut viverem: & suppuderet, si posteritas nunc vixisse resciret aliquandò, aut ab omnibus penè dissentientem, id quod esset fortunæ perditissimæ: aut frustra ambitiosum, quod erat animi infelicis; tu virtute tua cum imbuisti meiis exemplis, quibus non pœniteret me extitisse: tum beneficiis affectum impulisti, ut aliquid saperem, quod ab studiis tuis non abhorreret. Nam qui primas civilis sapientiæ tibi partes comparasses, Philosophiam, aliáque veræ vitæ ornamenta non contempsisses, nomen nostrum dignitate tua illustrasses, opes autho-

ritate auxisses : is mihi visus es, cujus authoritati eædem opes, dignitati nomen, Philosophiæ nostræ decora sapientiæ deberentur. Igitur cùm è secessu quodam mentis in hanc quasi rempubl. me deintegro retulissem, deponendum in sinu tuo metum illum existimavi, quem in Philosophiæ luctu valde sanè metueram : ne tanta in vivendi licentia, ac potius libidinum dominatu, futurus essem superstes integriorum literarum. Nam cui placebimus, Alesmi? aut quis nobis favebit istorum, quorum in manibus, atque utinam verò in manibus, non etiam toto in pectore, solus aut Lucianus, aut Aristophanes est? Non tam hercule propter orationem, cujus nitorem aut æmulari nesciant, aut nequeant imitari, quàm propter acerbitatem sententiarum : si modò sententiæ eæ, ac non venena sint vocanda. Quorum igitur impietatem imitentur, eorum exitum non exhorrescere? Nimis securè vivimus hodie, atque adeò otiosè, ne dicam solutè, mi Alesmi. Hanc vocamus libertatem. Quæ si ita est, malim equidem me quidvis esse belluæ, cui sanè liceat sine criminis objectione, quod nobis propter hominis nomen saltem non licet, & facimus tamen. Ac quanquam nonnullis per ignaviam vitam trahere videbamur, propterea quòd procul à Republ. & partibus animum abduxeramus : nobiscum tamen eramus nos, nec soli, nec penitus non soli, ut sine contentione horum temporum servitutem declinaremus. Itaque difficillima in re cum universam intelligentiæ meæ vim excuterem, in periculosissima, optimum quenque exitum exoptarem : in perditissima, pessimum expectarem : quòd efficere nequibam. ut istis quicquam persuaderem, omisi. Nam eorum inanitatem, qui nullam haberem orationem qua explerem, silentio præteribam : sed eo silentio, quod apparatum esset ad suiipsius aliquando reddendum rationem. Etenim quæ tempora ad illorum conjurationes atque potentiam colendam ponere cæteri cogerentur, ego clandestina opera ad Philosophiam transmittebam. Quid enim præterea facerem, cum nemo inter-

interveniret huic meæ calamitati, quæ me in illud quasi exilium quoddam abdidisset: cujus ego præsidio ad hanc culpam sustinendam confirmarer? Atque nunc quoque de metu illorum languerem, vel etiam jacerem, Alesmi, nisi vestrum aliquot authoritas subvenisset mihi. Quorum consiliorum summa illa extitit: cum tantopere sibi placerent illi, ut hæc nostra despicatui haberent: neutiquam fraudi futurum nobis, si inter tot tantósque tractus ingeniorum mihi quoque aliquod famæ spatium constituerem: ut non jam dissimulatione, sed apertis judiciis animi mei pristinum tenerem institutum. Erant mihi tum plurima ac præclarissima in manibus monumenta: ea protuli ac produxi nomine meo. Ibi istis frigere ac torpere animus: hærere vox: dissimulationem, qua maximè cum valent, tum regnant, non posse tegere. Mutavi consilium: iisdem eodem tempore, aliorum nomine, quos nolo nunc appellare, ostendi nonnulla haud paulò deteriora. Illi illicò obstupescere: dejerare, nihil politius, aut absolutius excogitari potuisse. Sensi hominum animos non nunc hoc primùm sapere ac niti, ut æquales suos pro potioribus nolint agnoscere. Inter cætera, librum De insomniis, Hippocratis, Latinum factum, atque auctum commentariis commonstravi. Rogant cujus sint operæ. Ego pro me tunc satis officiosè ubi plurimum essem mentitus, conjeci eos in stultissimam lætitiam. Quam tandem ut agnoscant, mitto ad te Alesmi, eum librum: non ût solent ii, qui aliquid dicant. Quid enim tibi, aut afferam, aut committam novi, quod tanto antea in teipso non habeas perfectum? Sed eum uti emendes, qua opus est: vel totum, id si tuo judicio meritus sit, atque ita ex mea dignitate videatur. Nam cum fuit periculosum mihi, apud istos tractare alia studia, quàm quæ ipsi amplectuntur: tum pene interierit nomen nostrum, si hanc possint urgere occasionem labefactandi propositi mei. Atque illud quoque me profectò plurimum movebat, qui homines verba vetera, Latina, proba, in religionem nostram, cui uni se suáque omnia

mnia devovisse videri volunt, recepta aboleverant, alia substituerant: quid his quæ ipsi damnant, monumentis facturi sint, si quid extra suum Ciceronem deprehendent? Verùm pro Cicerone quid egerimus, quæ odii, atque invidentiæ tela passi sumus: quos temeritatis impetus obstinatè exceperimus, fortissimè retardarimus, jam vulgò sciunt: pro me verò etiam Cicero sentiat, si hæc, quæ sum locutus loquatur ipse. Neque verò mirum est: hæc fœdissimi otii mancipia obtrectare verborum laudi, qui res contemnant ipsas. Sed tu qui tam judicii nobilitate, quàm morum integritate præditus non solùm æquo animo audis ab aliis, sed etiam libenti docere potes Philosophiam: & hæc scripta cum forensibus nostris comparabis, & veniam non modò dabis mihi, verumetiam petes pro verbis ipsis. Quorum verborum pudor quantus est, ut in alienas sedes non invadant: tanta est fortitudo, ut de suis sese dejici non patiantur. Tibi sese dant, tibi loquuntur, non ut doceare, sed ut alios doceas hoc, Nos etiam ab istis contentiosis Disputatoribus intelligi voluisse, ut doceremur.

JULII

JULII CÆSARIS SCALIGERI

In librum Hippocratis, de INSOMNIIS, COMMENTARIUS.

Subjectum hujus libri, homo est: finis, sanitas: ratio formalis, præservatio: modus præservationis, præcognitio valetudinis humanæ, quod Prognosticon Græci vocant. Via & ratio indagandæ præcognitionis (quam Methodum illi nominant) est à posteriori, scilicet per signa, quippe à somniis: quare libri titulus is fuit, De somniis. Per ea enim agnoscit Hippocrates humanam valetudinem, ut præservetur. Igitur non rectè fecit Calvus, qui cum additamento sic inscripsit, De languentium somniis. Maxima enim libri pars ostendit imminentes, non factos morbos. Languor namque si indicatur futurus: nondum est. Ex his satis constat, librum hunc referri ad illam medicinæ contemplationem, quæ ob servanda corpora comparatur. Methodi rationem assignat ipse: Quoniam, inquit, anima soluta corporis functionibus per somnum, sibiipsi restituta: hoc est divinis principiis, quibus est constituta, cohæret:

trahítque inde ſimilitudinem, quam per viſionem repræſentet, conjungens originem ſuam illam cæleſtem ab ipſis mundi elementis cum fini ſuo: qui eſt hominem informare. Eſt enim anima, media natura quædam, inter æternas res & corruptibiles. Media verò ſic pote, neque alio modo ipſa quidem æterna eſt, at corruptibilibus conjuncta, duo extrema, quaſi ſequeſtra, ſuo complectens nexu. Si igitur ſoluta, non quidem corpore, ſed corporis brutis officiis: puta ambulandi, ſedendi, currendi: quaſi in receſſum quendam, ac potius portum ex his ſubducta tempeſtatibus, tota ſibi ſua eſt. Cognoſcit quæ intus ſunt, in corpore ſcilicet. Ibi tum quibuſdam quaſi coloribus, figuriſque ac quantitatibus pingitur earum rerum, quas intus nacta eſt. Quare his affectionibus ſatis opportunè ſtatum corporis explicat. Id quod Hippocrates ipſe ſibi in tertio De ratione victus aſſentiens, repetit: Quibus, inquit, corpus afficitur, ea clauſis oculis videt animus: ac jam in eo eſt, ut ægrotet. quod malum ex proximis percipitur indiciis. Quæ res cùm à ſapientibus perpenderetur: non ſolùm ab hoc divino viro, Galenóque, atque aliis compluribus tractata eſt ita, ut ad rem medicam accommodaretur: verum etiam eò progreſſi ſunt, ut divinitatem quandam quoque profiterentur. Quod ut amplius cognoſcamus: quid ſit ſomnium, quótque ejus genera, ac potius modi, cenſeantur, intelligendum eſt.

Ac quanquam omisit Hippocrates definitionem: quid ipsum tamen esset, non omnino omisit: cùm recipere, colligeréque dixit animam in se ipsam. Nos autem è Philosophia accipiamus. Aristoteles somnium non solùm eorum quæ intelligerentur, dixit esse repræsentationem, sed etiam quæ sensu perciperentur: propterea quòd in somniis ita versemur, quasi cùm videmus vigilantes, aut audimus, aut tangimus. Quæ evenire sanè non queant, nisi sensuum vis interior aliquid afferat momenti. Itaque refert omnia hæc ad communem sensum: cujus facultas intus communis una, secundum instrumenta ac potestates foris multiplicatur. Quod quum legerent recentiores, qui legendo ut omnia colligant, quàm judicando ut eligant, sunt attentiores, ut sensibus rectè attribuêre, ita falsò sustulêre ab intellectione. At multa sunt opera intellectus in somniis: ratiocinatio, disceptatio, consilium, deliberatio, etiam poëticæ exercitationes non pœnitendæ. Tum hîc Hippocrates ea proponit, quæ ad intellectum pertineant: veluti cùm vult ab anima iniri rationem cursuum stellarum, atque alia talia. Ergò ex Aristotelis sententia intelligemus ab extimis officiis sensus quiescere: intus autem non ita: hoc autem vero in somno. nam est modus quidam somni imperfectus, ac quasi dimidiatus, quum aut ipsi loquimur, aut etiam rogati respondemus, surgimus, ambulamus. Cujus rei rationem reddit Aristoteles in quinto De generatione

Animalium. Somniorum autem rationem ad hunc modum constare assentietur, qui meminerit animam esse totam, & in toto, & in quavis parte. Quare nihil impedimento est, quin & intelligat, & sentiat, aut quasi sentiat: ambulet, aut quasi ambulet. Animæ nanque ad multa officia, pro instrumentis, spiritus sunt: voco spiritus vulgi more, tenuiores sanguinis partes quæ aliis atque aliis delegatæ locis, obeunt munus quæque suum. Omitto nunc vehiculum illud cæleste, quod tanquam sedes quædam animi ab Aristotele homini attributum est. Sive igitur vehiculo, sive instrumentis illis retracta in aditus suos, secum habet etiamnum motus pristinos eotundem, ambulandi, ridendi, potandi, pugnandi, quibus motibus ita, uti antea, afficiatur: tum argumenta præbeat illorum expergefactis nobis: nec dubitabit, qui intelliget, ex vertigine voluntaria, aut aliusmodi quum nosmet recipimus, quanquam sedemus: tamen adhuc versari videri nobis. Item à fluctuatione, quæ in salo, aut flumine fit, tametsi in terra constitisti, tamen existimes te vacillare. Sic rubras res ubi diutius intuemur, ad albas conversi, eas putamus prioribus concolores. quandoquidem reliquias eventorum receptas in spiritus circunferimus adhuc. Sensio enim receptio, sive impressio est. Quamobrem visa hæc, sive audita, sive alia per speciem, cùm in sensibus insedêre, atque in memoriæ thesauro sese induêre, nocturnis appulsibus reddunt se-

se.

ſe. Itaque & infantibus, quibus mens inconſtans eſt, & iis qui ſatagunt multarum rerum, item temulentis, atque helluouibus, aut nulla ſomnia, aut confuſa referuntur : propterea quod ſenſilium rerum imagines perplexæ inter ſe, haud aliter corrumpuntur, quàm cùm citiſſimis verſationibus rota circumducta, ibi nobis radii nulli percipiuntur. Quemadmodum ſi multos confundas ſonos, nullus tibi præcipuus erit : veluti is qui plures lapillos in ſtagnum demittit, efficiet ut circulorum orbes anfractus illos ſuos inter ſe impeditos conſultent. Habes etiam hiſtoriam. Herodotus in Melpomene ſcriptum reliquit, in terra Africa populos eſſe, qui ad Atlantem incolant, eos nulla ſomnia videre. Quam partem Plinius quoniam laxius eſt interpretatus, ejus verba ponam : λέγονται δὲ οὔτε ἔμψυχον οὐδὲν σιτέεσθαι, οὔτε ἐνύπνια ὁρᾶν. At Plinius videtur ſomnia concedere, ſed enim à noſtratibus quæ ſint diverſa. Sic enim in quinto ſcribit : Neque inſomnia viſunt, qualia reliqui mortales. Idem in decimo quum ſcribit, aliquos nunquam ſomniaſſe : ut addidit ex Ariſtotele letiferum eſſe iis, cùm primùm ſomnient, ita omiſit nomina ponere. At ponit Plutarchus in commentario quo veſtigat rationem deſitorum oraculorum, Cleonem Daulienſem, idémque credi ſolitum de Thraſymede Hereenſe. Cauſam autem recentiores cùm aſcribunt corporis temperaturam, ſanè latam nimis ineunt viam. Quid enim in nobis fit, quod à concretione corporis

non proficiſcatur? Sed ita accipiendum eſt, ſpirituum torpore, aut hebetudine fieri, aut tenuitate, aut lubricitate, ita ut ſpiritus illico ſolvantur. Exemplum addendum eſt: Si puer arrideat, ſtatim ubi deſtitit, rugas diducit, vultus ſubſidet. ſi ætate provectiore rideamus, etiam abſoluto cachinno diutius ridibundus vultus perſeverat. Sed & Plinius multis in locis quæ tollant inſomnia, quævo levent, oſtendit: ſicuti contrà, tum ipſe tum Dioſcorides, quæ efficiant lymphatica, mala, gravia, turbulenta. Sed iidèm recentiores bis falluntur ſuper eadem re. Nam cùm ex decimo libro Plinii verba illa adducerent: Infantes ſtatim ſomniant. Et ex ſeptimo hiſtoriarum Ariſtotelis illa: Infantes ſomniare manifeſtum eſt, ſed ſerò memores fiunt imaginum. primùm, putarunt inter ſe eos eſſe contrarios: deinde fruſtrà conati ſunt conciliare. Nam neque inter ſe adverſantur: neque iſti rectè diſſolvunt nodum ſic: ſi propriè loquamur non ſomniare infantes: ſi impropriè, ſomniare. At Ariſtoteles dicit, δῆλον eſſe συνεκινάζόμθμα τὰ βρέφη. Et Plinius addit, ſtatim: tantum abeſt, ut ſint contrarii. Sed duo adverbia, Plinianum, ſtatim, & Ariſtotelicum ſerò: illud ad ſomnium, hoc ad memoriam refertur. Non potuit autem ab infantibus ipſis exploratum id habere Ariſtoteles: ſed collegit argumentum à potiori: nam ſi pueri non meminêre, tanto minus infantes. His de cauſis ſomniorum genera alia alii deſcripſere: verùm omnes confuſo homines judicio: qui,

quæ

quæ legiſſent, illico tranſcriberent: nihil apponerent de ſuo. Omiſſa igitur Macrobii, aliorumque negligentia, ac præterea ineptiis Grammaticorum, ſic partiamur:

Ὄνειρος Græca vox ſomnium ſignificat, ſpecies illas ſcilicet, earúmque affectiones. Quam vocem priſci mortales à bene ominando fabricarunt. Ita enim dicebant, ἄνασσο ἐρῶν. Nam conciſum fuit ὄναρ. Noſtra vox ſimplicior, ſomnium: quaſi quod ſomni eſſet proprium. Græca & ipſa, ὕπνος: unde ἐνύπνιον, quod & nos inſomnium. hæ appellationes univerſum ambitum ſomniorum communi ſignificatu amplectuntur. Unde Ariſtoteles εὐθυόνειρον vocat eum, qui probioribus utitur ſomniis: quoniam ſunt etiam σκολιόνειροι, ſive ψευδειόνειροι. Eſt igitur generis vox, quæ in boni, malíve diſtrahi poſſit differentias. Neque enim verum eſt quod ajunt, inſomnium non eſſe niſi cùm is qui ſomniat, putat ſe videre vera. Nam neque ratio nominis petit, ut huc coarctetur: neque aut Cicero aut alii aliter ſunt locuti.

Fit autem ſomnium, aut quo diximus modo, per eas ſpecies quæ in animam receptæ ſunt: aut per principia divinitatis, ejúſque cæleſtes cognationes. Ac primo quidem capite duobus fit modis: Aut enim εὐθυόνειρος eſt, aut σκολιόνειρος εὐθυόνειρος, cùm ſpecies, uti ſunt, ita ſeſe offerunt. Fit autem hoc à tribus cauſis. Aliquando ex animæ affectionibus, cura, metu, odio, lætitia: ut quod quis exercuerit interdiu, per quietem quum

videt. Interdum ex corporis affectibus, puta ebrietate, inedia, pugna. Nonnunquam pro modo fortunarum, ab eventis: veluti, divitiis, paupertate, exilio. Hujus generis est, cùm dormire somniamus. Ipsa enim anima tunc in seipsam reflexa, contemplatur corpus dormiens. Hoc totum genus ἐνύπνιον Græci vocant: propterea quod ut in re fuisset, ita ἐν τῷ ὕπνῳ re poneretur. Quare hæc partim physica dicuntur, ea scilicet quæ rerum naturam quasi evocant, atque ei hærent: veluti cùm ignem suo motu atque calore, terram suo statu atque frigore somniamus. Partim syncramatica, cùm res naturales, non suapte natura, sed ex temperatura somniamus. Biliosus enim aquam calidam videbit tangétque in somnis. Hæc autem à recentioribus minus probè sunt explicata.

Σκελιόνειρος autem evenit, ubi formæ prodeunt terrificæ. Quapropter sæpenumero contingit neque pleno somno, neque vera vigilia fieri. Nam cùm intus agitatio est, quiescere verè non permittit. Itaque contingit quod in tremore. Nam omnis nimium cùm tollis, vis nititur sursùm, contra premit pondus. ita tremor fit, ubi neque vera quies, neque simplex motus est. Tunc gemunt, loquuntur, respondent, ut diximus, stupidi consistunt Hæc Græcorum nonnulli phantasmata appellare maluêre, nihilo prudentius cogentes magni vocem significatus, in angustum: id quod etiam fecerant, cùm ἐνύπνιον ad certam speciem adigerent. eo nomine

mine utitur Theocritus in Piſcatoribus.

Alterum caput eſt, cùm defecata anima, per ſe ipſa agitat, aut per agnationes: puta dæmonas, cæteráque id genus, quæ à Plotino, Proclo, Iamblicho prodita ſunt. Hoc vocant ὕπαρ Græci: unde noſter ſopor: propterea quod corpus penè mortuum eſt, in anima totus homo conſtitutus, atque ipſa in ſeſe reducta, recepta, collecta. Ejus vocabuli originem & cauſam intelligamus: quoniam res vera ſubſit: ὅτι τὸ ὂν ὄντως ὑπεῖ. Homerus in undeviceſimo Ulyſſeæ, ὕπαρ, non ὄναρ eſſe dicit: non quòd res ipſa viſa eſſet, ſed quòd vera portenderent rerum imagines. Nam aquilam Ulyſſi comparat: anſeres autem procis. Theocritus in Europa pro vera viſione. τὸ γὰρ ὡς ὕπαρ εἶδεν ὄνειρον. Ita Cicero multa narrat in libro de Divinatione primo: & Socrates apud Platonem Critoni recitat ſomnium, quo verum prævidit. Alia præterea multa habeas non ſolùm ex Valerio Maximo, ſed etiam ab eodem M. Tullio in primo de Natura deorum. Galenus quoque nonnihil experientiæ nocturnis per quietem præceptionibus ſibi partum ſcribit. Et Ariſtides Orator dicitur curatus ſomniorum indicatione. Iamblichius in libro De arcanis initiis, memoriæ prodidit, ægrotos ſomniorum integumentis captare curationes conſueviſſe: Strabo in octavo, adverſa affectos valetudine in Epidaurici Æſculapii templo pernoctare ſolitos. Hoc genus etiam ὅραμα vocitarunt: quaſi dicas, viſionem: perinde at-

que ſenſu ipſo vero percipias : nihilominus quàm cùm vigilares. Herodotus cùm alibi, tùm in Terpſichore appellat ſemel atque iterum, ὄψιν ἐνύπνιον, pro eo quòd ad hanc divinitatem pertineret. alii autem φάσμα : quo nomine inſcripta eſſet vetus Menandri fabula. & qua voce utitur Theſſalus Hippocratis filius in legatione, ad ſenſum eundem hunc : & Plutarchus in libro De Socratis dæmonio : ita pro numinum viſione in ea epiſtola, quæ circumfertur Hippocratis nomine ad Philopomenem, & Theocritus in Europa. Quare etiam èxtra ſomnum uſurparunt veteres pro re vera. Inter quos Sophocles in Electra, Herodotus in Erato, & in Melpomene; atque etiam alibi pro viſu miraculi ponit. Hoc genus ſomnii tripliciter accipitur. Aut enim præſentem oſtendit rem, ut apud divinum Poëtam, Hector Æneæ : aut præteritam, ut Eliſæ Sichæus : aut futuram, ut Anchiſes Æneæ. ea pars χρηματισμὸς à Græcis, à noſtris divinatio appellatur : fitque modis aliis multis. Aut enim per gryphos ſive ænigmata : ut cùm ſatyrum ſomniavit Alexander, interpretatus eſt, Tyro ſeſe urbe potiturum : diviſo verbo ſic ſcilicet, σὰ Τύρος. Aut per rerum ſimilitudinem : ut Polycrates Tyrannus Samiorum : ſuſpendio enim, ſomni perſolvit fidem. Nugatores Magi hanc divinitatem etiam per gemmas conciliari poſſe prodidêre. unam appellant Eumetridem : alteram Hammonis cornu : ut omittam ſiniſtrum chamæleontis harmum. eum enim ridiculum citius quàm admi-

admirabilem reddidit Democritus: qui ejus vi prodiderit, posse quæ quibus velis somnia mittere, nedum tibi repræsentare. Hac ratione partim allegorica Græci vocarunt, propterea quòd aliorsum agerent animum, quàm in re esset, atque ita interpretationis indigerent. partim theorematica, in quibus id quod est, perspicimus. Ea somnia prædivina appellat Plinius in libro tricesimo septimo. Quare allegorica referebant ad conjectores: quorum artem instituisse primus dicitut Amphictyon, ut est apud Plinium in libro septimo historiæ naturalis.

Fit autem oraculum sive divinatio, ob rem aut privatam aut publicam: ut cùm somniat Hecuba facem parere, publico malo fuit illud. Plautini Dæmonis suum sibi privatum extitit. Cæsar visus est sibi per quietem matri suæ stuprum afferre: hoc cùm privatum fuit, tum publicum. Nam & ejus interfuit dominatio, & publico detrimento invasit: quod etiam somnium demonstrabat. Neque enim solùm subjecit sibi terram, sed turpiter subjecit. utrumque autem adhuc dividimus in alienum, & proprium. Possum enim & de meo privatim, & de aliena rep. somnium excipere. Verùm ridiculè addunt aliam affectionem. Cùm partiuntur in Generale, apponunt exemplum, Solem, Lunamque si quis deficere somniet: ineptè sanè. Somniorum namque differentias intelligimus, non ab somniata re, sed à fine sortiri nomen. Etenim si uni portendat, privatum esse, si omnibus

publicum: Igitur à mundo ſomniato quare vocant generale, quod uni tantum deſtinari poſſit? At mundo univerſo quid evenit unquam è ſomniis noſtris? Præterea neutro modo Lunæ Solíſve ſomnium appelles generale. Nam neque univerſitas eſt Luna: neque ex ea quicquam præſcribitur univerſitati. Poſtremò generale minus eſt, quàm commune. Genus enim ſive gens, eſt in civili prudentia ambitus quidam certorum capitum ab uno proficiſcentium. unde apud Philoſophos id quod ſpecies complectitur, ductum eſt. At multa ſunt in Philoſophia quàm in uſu communi longè ampliora, quàm ut generis appellatione contineantur. Entis nánque nomen latius funditur, quàm generis. Sub voce quoque Reipublicæ multa ſunt genera: ſub nomine Provinciæ multæ gentes comprehenduntur. Sic communis lux eſt, generalis non eſt: Communis mundus, non generalis. Sed more ſuo Grammatici plus laboris afferunt ad refellendum, quàm boni quod ediſcamus.

Hæc ſunt genera ſive modi differentiæ, affectiones ſomniorum: quorum ſignificationes atque judicia, quæ ad inſtitutum noſtrum pertinent, ob eas quas diximus rationes, non negat Ariſtoteles. Ait verò exactiſſimum ſomniorum judicem, indicemque futurum, qui rerum calleat ſimilitudines. At enimverò ex illis eventum ullum ſignificari portendíve neceſſariò, id ſanè negat. caſu aliquando accidiſſe aſſentitur;verum nihilo certius,

tius, quàm cum Venus aut Canis in tesseris jacitur. Videtur autem ipse sibi maximum afferre argumentum: Si à Deo sunt somnia divinatoria, quare stolidis sæpius eveniunt? Noluit meminisse vir ille divinus, stolidorum animum cum ipso corpore minimam habere conjunctionem: Itaque eos nobis stolidos esse, hoc est foris: intus autem ipsos seorsum sapere. nam si anima divina est, ergo quo tempore sua erit, non corporis, divinationem illam redintegrabit. Plutarchus in libro De abolitis oraculis, vaticinia ex somniis fuisse ostendit: reddíque solitas responsiones à vatibus ad Mopsi oraculum: qui vates stratis pellibus hostiarum incubarent, id quod de Fauni sacrificio prodidit doctissimus Poëta. Averroes verò etiam ineptit. negat divinationem dari posse ab intellectu separato. Sanè addit, Eum non cognoscere materialia & individua, circa quæ fit divinatio: Esset enim, inquit, materialis. Quantum verò errat ille, non semel. Etenim intellectus ille non cognoscit per phantasmata: sed se ipse utendo, videt omnia. Quid? nonne ille motor ille? ergo motum cognoscit: ergo & rem motam. At omne quod movetur naturaliter, ex materia est. Item omnium rerum efficiens causa prima, intellectus ille est. Igitur materiæ quoque primæ author erit. Quomodo fecerit si non norit? Verum ille non mutatur, cognoscendo mutationem: sed cognoscit se non mutari, quia est immutabilis: simul non mutatur, quia cognoscit

ſe non mutari. nihil enim eſt prius, aut poſterius. Neque recipit cognitionem cognoſcendo: eſſet enim intellectus imperfectus: ſed ipſemet ſua, ſuíque cognitio eſt. Ad hæc, univerſalia in materia ſunt. ſunt enim unum in multis. Nam idearum figmenta non admittimus. Ergo ſi cognoſcit univerſalia, materialia quoque nota habebit. Dicet, Abſtrahere. igitur id quoque unde abſtrahit, cognitum ei erit. Reſpondebit, Cognoſcere abſtracta ſine abſtractione. ſed non ſolvet. eorum namque naturam ſi norit, noverit eſſe in materia. Poſtremò non negabit, omnia præter Deum modo quopiam compoſita eſſe: alia ex materia & forma, alia ex genere & differentia: quædam ex eſſe & eſſentia. ergo ſi hæc cognoſcet, ipſe quoque talis erit. quare Averroes cogetur negare, Deum quicquam feciſſe: quippe qui nihil intelligat. Hoc enim angebat hominem, intelligens, intellectum, intellectionem unum eſſe in intellectibus ſeparatis. Itaque ſi ſeparatus intellectus intelligit corruptibilia, ipſe ſit corruptibilis. Sed ille intellectus intelligit corruptibilia per ſeipſum, ut diximus, non per illa. Sic quoque intelligimus nos vacuum, per plenum: ficta, per vera. unde fit, ut animus noſter neque inanis, neque fictus ſit. Ita ille ſeſe intelligendo, omnia facit: omnia movet: omnia eſt à ſe, non ab illis: quoniam illa ab ſe eſſe intelligit. Ejus enim perfectio eſt, nequire ſibi quicquam efficere aut idem, aut par, aut ſimile. Quare concludendum eſt: & à Deo

poſſe

posse somnia demitti, & ipsam animam repetita sua divinitate, frui ea tantisper posse, dum à corporis vinculis libera agitarit. Quibus rationibus moti religionis nostræ primores, ipsique Platonici, à Deo esse proficiscique somnia posse profitentur. Inter quos Xenophon quoque in Symposio sentit idem. inquit enim, *Σημαίνουσί μοι πέμποντες ἀγγέλους, φήμας, ἐνύπνια, καὶ οἰωνοῖς*. Et Herophilus *θεόπνευστα* somnia appellare solitus est quædam.

Animadvertemus id, à Calvo bis hunc esse translatum Commentarium: quos, qui volet, conferet inter se: neque enim operam perdet. Sed jam Hippocratem latinè loquentem audiamus.

APOTELESMA

PRIMUM.

Quæ per somnia conjici possunt, si quis nota habeat: magnum ad omnia sanè momentum ea conferre intelliget. Etenim anima, dum vigilat atque corpori vires administrat, in multa dispertita loca, nequaquam vacat sibi: sed singulis corporis functionibus intenta est: quippe ipsis sensibus, auditui, visui, tactui, ambulationi, actioni: omni denique cogitationi: ipsa verò pro se nihil agitat. Cùm verò quiescit corpus, illa movetur: atque egrediens è corporis partibus, suo domicilio

lio continetur: ibi omnibus illius fungitur officiis. Corpus enim ſomno captum nihil ſentit. at ipſa vigilans cognoſcit: videnda videt: audienda audit: vadit, tangit, mœret: temporis momento ratiocinatur: ibique in ſomnis tum ſua, tum corporis obit munera omnia. Si cui igitur recto hæc erunt comprehenſa judicio: ei magna ſapientiæ pars fuerit comparata.

CÆSAR.

Tractaturus ſomnia, oſtendit operæ neceſſitatem: dicítque poſſe conjici. Argumentum eſt à poſſibili, item ab uſu, & conſuetudine & modo: cum dicit, conjici. Deinde utilitatem ſtatuit: cum dicit, ad omnia. Magna enim eſt pollicitatio. intelligit enim omne vitæ genus, tam civile, quàm quod ſpectet ad medicandi facultatem, propter diverſa, quæ diximus, genera ſomniorum. Hæc eſt πρότασις procemii: in quo proponit rem, qua de agitur, non ſine captatione benevolentiæ, docilitatis, atque attentionis. Quod autem ad judicia ſpectat medicinæ, ſibi ipſe aſſentitur etiam in tertia ſectione letalium contagiorum: Ab inſomniis nanque, morborum & indicia ſumi, & judicia dari. Poſt hæc reddit rationem propoſitorum. Anima, inquit, vigilanti inſervit corpori: ſcilicet ad actiones. ergo ibi occupata hoc agit. at dormiente corpore ſibi ipſa vacat. Sic Xenophon 8. Pediæ: In ſomno, inquit, anima eſt proxima divi-

divinitati : & futura multò ante prævidet : propterea quòd per id tempus potissimum libera est. Sic etiam Galenus : In somnis, inquit, anima reducta ad corporis intima, libera atque otiosa ab exteris functionibus, seorsum & indicat quæ corporis intersunt : & ea, quæ suapte natura expetit, quasi habeat præsentia, contemplatur. Ubi dixit, eam moveri: veterum sententiam secutus est : inter quos Plato quoque fuit, ut legimus in Atlantico. Hoc libri quoque nostri sacri autumant. Aristoteles nequivit apprehendere intellectione aliud moveri posse, quàm corpus. Anima enim nostra si est incorporea, extra magnitudinem est : ergo nullis præscripta finibus. Figura enim corporis extremitas est. Quæ inter alias rationes una ratio Themistio, Averroïque persuasit unicam in omnibus eandémque animam ut existimarent. Cæterum nihil impedimento est, quin intelligamus, substantiam aliquam incorpoream finitam esse. Nam mentes illæ æternæ, quæ versant cæelestes orbes, neque informant illos, neque ab illorum finibus finiuntur. essent enim materiales. Quare suapte natura finitæ sunt, non propter magnitudinem materialem : sed circumscriptæ alia quapiam re, quæ res alia ab ipsis est. Omne autem finitum moveri potest. Mutare enim potest id, quod Græci vocant τὸ πȣ̃. quod quanquam in loco esse verè dici nequeat, quia corpus non est : tamen in suo, ubi, est. Quemadmodum autem moveantur, & ad duodecimum divinæ Philo-

Philosophiæ, & ad secundum sententiarum pertinet disputare. Disceptavimus enim ibi, falsum esse moveri rem incorpoream per momenta discreta. Sed hîc de his satis. Unum illud animadvertendum est, Animam, cùm una sit, non retrahi à corporis extremis partibus, morerentur enim: à qua privatione non datur recursus ad habitum. Sed spiritus instrumentarios huic & illi officio delegatos, retrahere sese ad principia intelligamus, tanquam ad pabulum, aut vexillum quoddam, ubi recreentur: propterea quod in continuo opere esse non possumus. quæ est causa finalis somni, & apud Aristotelem & apud Galenum in libro De continua resolutione.

Nota locutionem dubitabilem: Egressa, inquit, è corporis partibus, suo domicilio continetur. Falsum namque est corpus destitui: aliúdque ei tunc esse domicilium. Sed voluit intelligere à reliquis eductam partibus, recipere sese in cerebrum & cor, quæ sunt sedes primariæ: sicut & sentit Galenus ex Timæo, animam in cerebro habitare. quanquam Hippocrates epar etiam ante cor creari putarit. Sed hoc in septem libris De semine genitali exactius à nobis & perpensum, & explosum est. Corpus autem esse animæ impedimentum ad ratiocinandum & sapiendum etiam Plato nos docuit in Phædone.

Longè facilius poterit Galenus dicere, animam moveri: qui animam negavit sese, quid esset, scire: nisi, inquit, calor ipse naturalis sit. Idque non solùm aliis multis in libris, sed

in

in eo quoque, qui nondum latinus factus est, quem inscripsit De formatione fœtus. Nam qui dicit animam dolere, lætari: materialem animam intelligit. At ipse integrum super hoc condidit commentarium: in quo declarat animam affici à corporis affectibus. Laxius quoque Platonici ipsi locuti sunt: inter quos Xenophon in Symposio licenter nimis dixit: ἄρδειν τὰς ψυχάς. Hoc quoque loco Hippocrates animam inurere ait. Et in libro De modo victitandi, animas à fœmellæ & viri seminibus simul commisceri, propter similitudinem, quæ in utrisque sit. Et in eodem libro turpiter nimis animam ex aëre & igni conflatam esse. Si enim ita sit: pars ergo fuerit corporis, non pars compositi, alteri parti dans esse, scilicet corpori. Itaque tutò postea potuit errare errorem alterum multò majorem, cùm dixit, in furorem animam humanam agi. Ergo in libro de carnibus, cùm scripsit animam de cælo profectam: videtur ignem & aquam de cælo deducere. Nimia quoque translationis licentia usus est Cicero in lib. 2. Officiorum: ubi prodidit, à voluptatibus magnas animi partes detorqueri. Nam & animam dividit, & subjicit corruptioni. Quod enim afficitur, habet aditum ad interitum: est enim alteratio dispositio ad corruptionem. Sed partes posuit pro potestatibus: sicuti pro potentia, & factione, etiam partes dicimus.

Aristoteles autem in libro De indiciis morum sumptis à corporis lineamentis quæ Græ-

ci vocant physiognomica, ita sentit: Videntur, inquit, mihi anima & corpus mutuis affectibus inter se respondere. Sic enim interpretor felicissimum verbum Græcum, συμπαθεῖν. Et subdit: Animæ quoque habitudo alterata, secum alterat etiam corporis figuram. Sic enim transfero, συναλλοιοῖ. Tum sequitur, contrà quoque alterata corporis facies, animæ habitum secum alterat. Cum enim hoc quod est mœrere, atque lætari, animæ sit: manifestò videntur ii, qui mœrent, tristiores esse: qui lætantur, hilares. Post hæc sequuntur verba paulò corruptiora: sed sensus est, corpus & animam mutuis conjunctionibus inter sese consequi. Cujus rei addit argumentum, ut ipse vocat, manifestum. Furor enim, inquit, circa animam videtur esse. Quo furore ita demum liberant medici animam ipsam, si & medicamentis, & certa victus instituta ratione purgent corpus. Qua ex corporis curatione, simul corporis figura solvitur, simul animæ furor aboleretur. Igitur si utrumque simul tollitur: planum est, mutua conjunctione conjuncta esse. Hæc & alia talia eo libro ita scripsit Aristoteles, ut Alexandro aliisque animarum interfectoribus gratum fecerit: præsertim si codicis errorem sequamur: ubi in recto sic scriptum fuerat: ἐπειδὴ ἐστὶ ψυχὴ τὸ ἀνιᾶσθαι. Quasi anima sit mœror & lætitia? quod plus est, quàm si, ut nos legimus in secundo casu, animæ, scribatur. Verum ipsum ita intellexisse constat, ut doceret, instrumentis læsis, non lædi animam, sed impediri. Manifestò

festò enim deprehendimus, mancis pedibus depravari ambulationem: officium ibi animæ tollitur, non vis: tantò minus substantia. Itaque à mancis & mutulis, integri generantur. Atque hæc sanè de certis animæ potestatibus ita sint. At de furore cum scribit, quid sentiamus? Dicit enim animæ affectionem esse: Contraria nanque contrà ejusdem subjecti sunt furere & sapere sunt contraria. Sapere est cognoscere. Cognoscimus per animam non per corpus. Hîc respondeamus, Homo sapit per animam; furit autem per animam: quoniam per pravas species fit repræsentatio. Itaque anima non fallitur. excipit enim quod offertur. sed offeruntur vitiosa. Quare sic sunt accipienda dicta Aristotelica: Corpus natura esse posterius. Est enim materia, quæ talis est, quia propter formam & per formam est. Itaque sequitur animam. Plato autem etiam tempore priores formas statuit, non solum natura. In Timæo nanque animæ à Deo factæ, obducunt divi corpus à seipsis detornatum. Ubi vir ille mirificus etiam ordinem potestatum designavit, Formam rem cælestem à prima causa fabricari: Materiam, quæ futura esset illius serva, à causis secundis constitui. Sic igitur à priori tanquam à causa, intelligimus ab anima corpus dependêre. Cum autem dicit animam à corpore: hoc fit à posteriori; sicut vis fabri à magnitudine mallei, aut parvitate. Accidit enim animæ hoc, ut ejus imperium, ac vis à corporis pravitate impediatur. Quod autem sic acceperit divinus ille

vir,

vir, declaravimus, & in defensione tertia M. Tullii Ciceronis, & in tertio De anima, & n libro De causis partium primo: in quo certas animæ partes, hoc est, potestates substrahit ille à Philosophi naturalis contemplatione: propterea quòd neque materiæ mixtæ sint, neque ad effectiones suas indigeant instrumento. Si enim materiales eas omnes agnovisset, etiam sub motu declarasset constitutas. In quarto autem divinitus loquitur, corporis humani statum secutum fuisse ipsam animam: quæ quia cælestis esset, plenáque natura ad intellectionem destinata: erectum idcirco fuisse, non pronum. Quare quod è Zamolxide Plato affert, tum bona, tum mala omnia in corpus ab anima proficisci: atque idcirco præceptis sapientiæ medicandam illam, non est supinè accipiendum. Si enim anima à seipsa prava esset, statim infans esset malus. Sed contra ipsa instrumentorum, ac specierum pravitate, pravè cognoscit. Idcirco in secundo De causis partium, & secundo De anima Aristoteles negat animam esse ullum elementum: & quod ad hunc locum facit, ejus esse sedem calorem naturalem: à quo item excipiat species. Quid mirum igitur, si physiognomon ruffum dicat iracundum? nunquid iracundam animam dicet? atqui ruffa non est. ille autem iracundus, quoniam ruffus. Quare idem divinus vir in tertio De generatione animalium, generosum animam in corporibus modicis esse prodidit: ab eorum habitu animæ officia metitus, tanquam

quam ab instrumentis naturæ opera institutis. Quod in eodem altius explicavit, ubi animalium calorem vitalem neque ignem esse affirmavit: sed neque ab igni: Quin etiam animæ humanæ cum corpore conjunctionem non statim fieri: sed sequestro quasi nexu quodam cælestis corporis certi: cujus ratio ab his inferioribus longè sit aliena. Hæc non ab re huc attulimus, ut intelligeremus hoc apotelesma de animæ motionibus.

Intelligamus & illud: Quiescente corpore, anima videt videnda: audit audienda. Molliendus enim verborum sensus est. Neque enim aures habet anima. Nam si audire dicamus animam, eandem etiam silere dicemus: sed excipere species tam ad auditus potentiam, quàm ad alias facultates comparatas. cognoscit enim aut per species, ut albedinem, & nigrorem: aut post speciem, ut ovem, postquam lac agnoverit, tanquam lactis causam. Atque hæc quidem tantisper, dum corpori obnoxia. Nam cum amissis speciebus puritatem suam nacta est, cælesti cognitioni postliminio restituta, tum verò exercet divinationem.

Dixit, tum sua, tum corporis munia obire omnia: per sua, intelligit ratiocinationem, & somnia divina.

Intelligit actionem, operam: puta, fodere, scribere, cujus effectio manet. Deinde alterum genus actionis, cujus effectio non manet, intellexit per ambulationem.

Dixit, momento temporis ratiocinari: intellexit

tellexit ἀγχινοίας: nam qui solertiam interpretantur, à nobis alibi sunt reprehensi. Nam solers est qui artem totam callet: ἀγχίνης autem, etiam rudis & sine arte qui sit, dici potest. Est solertia habitus perfectus animi ad rem quampiam: ἀγχίνοια est affectio virium animi posita in celeritate. præsentia animi dici potest.

In calce propositionis concludit. Non parum sapientiæ comparatum iri ei, qui somniorum calleat significationes. Itaque demonstratio perfecta est. Qui animæ indicia noscit, sapientiæ partem adipiscitur: qui somnia intelligit, indicia illa noscit.

Nota nunc phrasim. Quoniam dixit animam servire τῇ διανοίῃ τοῦ σώματος: & postea appellavit ipsius animæ διάνοιαν. Non solum mutavit dialecton, sed etiam vocabuli vim: ut cogitatio corporis sit ab anima: & cogitatio animæ seorsum. Pro animæ facultate divina, in tertio De anima, & in primo De causis partium, Aristoteles: & ipsam facultatem μέρος διανοητικόν: quoniam διὰ τοῦ νοῦ operatur. De hoc latius in tertia oratione pro M. Tullio.

Calvus interpretatus est, αὐτὴ ἑωυτῆς οὐ γίνεται, sui juris non est. non malè: propterea quòd dixit ὑπηρετέουσα. Verum anima sui juris semper est: & administrat corpori voluptates, quoniam ipsa vult: nónne animæ pars voluntas est? Cum autem agit, vult agere. Decipitur autem specie falsa recti. Furens enim sibi consciscit mortem: quoniam ejus animæ repræsentantur species in hac vita terribiles:

quas

quas putat non nisi morte aboleri posse. Itaque anima hoc vult: hoc agit. Ergo semper jus suum obtinet. Sicut judex, cui Orator eloquentia sua tenebras offuderit, malè judicat: suo tamen jure utitur: ita anima semper sui juris est: non tamen pro se semper agit, sed pro corpore: propterea quod hanc rem potiorem ducit. Vult enim corporis administra esse. Non igitur à corpore cogitur, sed decipitur: ejus enim custos, ac tutrix est. Itaque commodius ad officium, quàm ad jus referetur.

E' πεξέρπουσα, Calvus dixit, serpit: minus plenè. nam τὸ ἐπὶ, significat locum, in quem recipit se: τὸ ἐξ, loca unde retrahitur. Sed non est supervacaneum notare tempus. Neque enim dicit ἐπεξέρψασα· id est, egressa, ut indicaret corporis partes non esse vacuas anima. adhuc enim motus dicit continuationem.

Διακὺρ, efficaci verbo usus est. Nam præpositio διὰ, conditionem perfectam, & finis compotem, atque etiam puram significat, per quam induat sese intellectus ad finem usque.

Quod alii, ἐν ἀκαρεῖ, ipse dixit, ἐν ὀλίγῳ· Calvus interpretatus est, tempore modico, rectè. at cùm addidit, loco: an rectè nescio. Intellectionem, temporis individuo momento fieri in libris De anima declaravimus: sicut & aeris illustrationem. An ratiocinationem, quam declarat hîc per verbum, ἐνθυμέεται, in temporis momento divisibili.

Non rectè in Græcis exemplaribus pars hæc cum duobus sequentibus apotelesmatis, avulsa erat à reliquo commentario.

B APO-

APOTELESMA II.

Igitur quæ ſomnia divinitus publicè privatímve eventum aliquod ſive malum, ſive bonum inſontibus portendunt: ſunt qui exacto judicio artem calleant, iis interpretandis.

CÆSAR.

Poſt communem rei, qua de agitur, profeſſionem: particularem aggreditur: fácitque diviſionem, in ſomnia divina & naturalia. Rejicit divinorum interpretationem ad alias artes: alteram partem ſibi hîc reſervat: aítque ſomnia quædam fieri divinitus: eáque interdum publico eventu: aliquando privato contingere, procurarique per certos homines gnaros rerum futurarum.

Dixit ἢ πόλεσιν, ἢ ἰδιώτῃ λαῷ· urbibus aut populo privato. Comprehendit per urbes, publicum: per populum, privatum. Niſi enim addidiſſet ἰδιώτῃ, idem dixiſſet bis. at ea additione intellexit, quod alii dicunt τῷ τυχόντι· id eſt, uni cuipiam è populo. Nam quod interpretati ſunt, aut civitatibus, aut populo privato cuipiam: quonammodò intelligunt populum privatum? Nam publicum à populo dicitur, quod populi eſt, non unius. Contrà privum unius eſt: tractum à familia herciſcunda: cùm res in partes ſecarent. hoc enim eſt, πρίειν· ut quod eſſet commune trium fratrum integrum, cederet per trientes ſuum cuíque.

At populus à civitate nihil differt. Eſt enim populus ductum nomen παρὰ τὰς πόλιας. At πόλις, civitas eſt, communis locus, in quo πολῦσι πολλοί. Populus autem cives ipſi, qui è vicis multis in unam ſedem jure ſociatam convenêre. unde civium nomen παρὰ τὸ κίειν.

Eſt & alius locus incommodior: cùm dicit, ἢ κακὰ, ἢ ἀγαθὰ, μὴ δι' αὐτῶν ἁμαρτίην. Calvus ita, quæ fermè nunquam errant. retulit ἁμαρτίην ad ſomnia, & addidit Adverbium, fermè, malè. neque enim quod divinitus eſt, errat. Cæterùm Hippocrates non dixit, μὴ δι' ἑωϋτῶν ἁμαρτίην ut referatur ad, ὁκόσα: ſed δι' αὐτῶν ut referatur ad πόλιας & λαόν. Quare ſic intelligimus: aut mala portendi, propter eorum flagitia: aut bona propter eorum innocentiam. Qua ratione authoris quoque pietatem compertam habebimus.

APOTELESMA III.

Quæ verò corporis affectiones ab anima præmonſtrantur: ſive quòd repletum ſit, ſive quòd inanitum: aut aliquam cognatarum partium redundare: aut eorum, quibus aſſueverit, quippiam mutatum iri, has quoque affectiones judicant: ſed ita, partim ut aſſequantur, partim aberrent. Verùm utriuſque rei cauſam ignorant, & quare deprehenderint, & quare falſi ſint. quamobrem obnuntiant cavendum eſſe, nequid detrimenti capiatur. Cæterùm

 quibus

quibus ſit vitandum conſiliis, cùm nihil doceant: Diis immortalibus vota jubent nuncupari id quod tametſi & ritè fit, & in primis eſt conducibile: oportet tamen Diis invocatis, nos quoque operæ aliquid in medium afferre: quæ ad hunc ſanè modum præſcribi poſsit.

CÆSAR.

Nunc proponit alterum ſomniorum genus: quod ex corporis affectionibus repræſentatum, accipitur pro judicio valetudinis utriuſq;. Et quoniam ſomniorum conjectores omnia, lucri aut gloriæ cauſa, ad ſuas artes divinandi referebant: oſtendit Hippocrates in hoc genere ſomniorum non ſolùm falli ſolitos: ſed etiam ignorare cauſam, quamobrem decipiantur: itaque ad communem aram confugere conſueſſe, ad vota ſcilicet: transferreque hominum ſpes, atque expectationem, ad Deorum poteſtatem. Hoc inſtitutum ſi damnaret Hippocrates, is & contra receptam conſuetudinem & contra pietatem faceret: ſin probaret, ars, quam hîc profitetur, ſupervacanea haberetur. Utrunque igitur obſervavit: ut & ritè vota dicat nuncupari, & aliquid operæ nihilo ſecius navandum illorum auxilio. Oſtendit igitur operæ neceſſitatem, cùm dicit; conjectores falli, qui omnia ad Deos referant: Ipſe verò quàm piè ſenſerit de Deo, declaravit per initia libri, qui De muliebri natura inſcribitur, ubi rerum omnium huma-

humanarum causam ad Deum referendam monet. Et in libro De moderatione, ait, A Medicis universa Deo attribuenda: quoniam, ut in primo De victus ratione, Dei solius recta opera sint, Quod autem Deorum potestati ægritudines sint attributæ: scribit etiam in libro De virginum morbis: & in libro, De morbo sacro: quo in loco expiatores insectatur, qui non supplicationibus, sed vanis superstitionibus medicari aggrediuntur.

Dixit, Cùm corpus repletum sit aut inanitum: à cibis scilicet, nondum conversis: aut conversis, cùm addit redundantiam cognatarum rerum, id est, excessum principiorum, quibus est corpus constitutum: puta sanguinis, aut aliarum partium: Ita definivit medicinam, ablationem, & additionem. Quæ definitio an rectè data sit, in decimo historiæ animalium declaratum à nobis est. Adjunxit etiam, consuetudinum mutationem, ut alias quoque res, quas non naturales falsò vocant, comprehendat, exercitium, coitum, somnum, aërem.

Mendosè legebatur ἀήθεων. Calvus rectè, συνήθεων, solitarum mutatio rerum. Nam rerum, quibus non assuevimus, mutatio ad nos minus adeò pertinet. Respondet hæc sententia illi aphorismo, in quo A rebus, quibus assuevimus, lædimur minus, tametsi proportione molestiores sint. Et alteri in quo discimus, ægrotantes cibis etiam incommodioribus minus affligi, si respondeant palato: quàm juvari iis, qui deterius sapiant.

APOTELESMA IV.

Diurnas actiones si in noctem transmittat cogitatio, reddátque in somnis ea, quæ interdiu honesto in negotio, aut opera, aut consilio patrata sunt: id homini bonum est. sanitatem enim significat: propterea quod anima diurnis in consiliis perstat, neque repletione, neque inanitate victa, aliáve re quapiam, quæ extrinsecus evenire solet.

CÆSAR.

Hæc est secunda Commentarii pars, & initium totius contemplationis. Demittit enim sese ad somniorum species particulares. Habet verò contemplatio hæc permulta capita: Nam & à corporum habitudine accipit signa: & à rebus cælestibus notat argumenta: item indicia ab elementis, à partibus corporis, à spectris vita functorum, à consuetudinibus, tàm motus, quàm cibi potúsque: præterea ab eventis, ut prælio, natatu, cursu, atque ejusmodi.

Hîc autem eam prosequitur partem, quæ repræsentat in somniis diurnis actiones. Significat enim concordiam animi ac corporis, corpúsque constare sibi: vires námque naturæ validas esse quæ eodem officiorum tenore continuentur. Hanc quoquè sententiam fovet Aristoteles. ait enim, diurnas effectiones præire noctur-

nocturnam intellectionem. Hoc genus somnii non est ignoratum doctissimo viro M. Tullio Ciceroni: Qui cùm fecisset C. Scipionem somniantem præclara quædam de repub. eas demum objecit species per quietem, de quibus pridianum sermonem habere instituisset. Galenus etiam non solùm ex corporis operibus, sed subtilius quoque ex animi affectionibus, quæ interdiu contigerint, somniorum eundem modum evenire: puta, si, è prælio postquam redieris, ubi quiescas, per somnum manus conseras: animum id fortem significat, valetudinémque constantem. Rerum autem similitudinem cum ipsarum nocturnis imaginibus notavit idem, cùm dixit, præter corporis habitudinem, accidere somniorum tractus tales, quales sint peregrinæ corporum affectiones: veluti cum nivem somniat biliosus febri correptus quotidiana. Causam nanque morbi indicat, non temperamenti. Cùm in accessione tertianæ idem somniet: neque morbum, neque causam, neque adeò temperamentum signat, sed materiæ motum, ac punctionem in rigore. Ita aliquando cibum, aliàs regionem, interdum tempus, aut aliud quippiam in causa esse intelligimus. Quare etsi diurnis convenient actionibus: tamen corpus malè habere dicendum est. In corpore enim ægroto aliter somniare, quàm diurnæ sint actiones, bonum est. Mutatio nanque portenditur, dummodo in melius.

Verùm ipse Hippocrates, ut docuimus,

maxima ex parte proſequitur curam præſervantem. Itaque dixit, ſignatè, bono in negotio. Tangit enim verſationem deinde dicit, aut opera: tangit effectiones, in quas exit animi vis. poſtea dixit, conſilio: tangit deliberationem. Tria enim ſunt, deliberatio, opera, finis. Dixit, bono in negotio: Pravo nanque in negotio ſi verſaretur, morbum ſignificaret: quippe malorum humorum imminentem motum. Habet enim proportionem virtus cum ſanitate: Nam illa eſt animi, ſanitas corporis quædam mediocritas. Itaque ſanitas, & virtus in medio, una eſt: extrema verò ægritudines & vitia multa. Rectum enim unum, obliqua multa. Ab illo medio, ſine mediocritate abſcedunt corpora, atque in morbos cadunt. Ad id medium mediocritatemque, ars ea quæ corpora reducit, inde nomen adepta eſt ſibi, ut à modo ac medio medicina diceretur.

Reddit rationem propoſitionis, cùm dixit, ſanitatem ſignificat. deinde rationis rationem, ubi addit, animum in diurnis perſtare conſiliis. Tertio loco hujus quoque rationem rationis: quoniam ſcilicet, neque exceſſu, neque defectu agitatur: intelligit cauſas interiores, quas antecedentes vocant. Poſtremò addit ea quæ extrinſecus affligunt: intelligit cauſas procatarcticas: puta, Solis calorem, gelu noctis, item alia quæ veteres quum negarent eſſe morborum cauſas, haud multum diſtabant ab eorum ineptiis, qui ut aſtrologiam deſtruant, etiam mare negant Lunæ motus ſequi.

Di-

Dixit, eodem modo repræsentari: ut naturæ constantiam significet. Nam modus, est qualitas quantitásve ejusdem substantiæ. Potest enim quispiam diurno exerceri sacrificio. Hoc idem si somniet, variare modum potest: ut pro vero Deo nostro, si recipiat obsoletum cultum veterum monstrorum. Eadem actionis erit species, modus autem alius.

APOTELESMA V.

At cùm diurnis functionibus somnia adversantur ita, ut inter ipsa non conveniat: indicatur corporis perturbatio. Itaque ex forti forte malum portenditur, ex debili imbecillum.

CÆSAR.

Nunc ex contrario eventu contrarium ponit significatum. neque adducit rationem: quoniam contrâria ratione fulciuntur. Addit etiam quasi gradus quosdam: validum scilicet, & imbecillum. Quo loco optimè intelligimus, rectum unum esse: obliquum autem, ut dicebamus, multa. Rectum nanque medium est. at medium unum. sic centrum unum. Circunferentia, multitudinis obtinet naturam: quare sibi rectum semper constat. Obliqua tametsi recto contraria sunt: tamen ipsa inter se quoque sunt adversa. Itaque in bono somnio unam posuit propositionem: in malo posuit multas, cùm variavit Apotelesma per forte & imbecillum. In bono non variavit: sed

præscripsit bonitatem atque simplicitatem, quum dixit eodem modo repræsentari. Hæc scribimus exercendæ scientiæ gratia. nam bonum quoque gradus modósque habet, sed ipsi sibi constant: malorum species etiam inter se, ut diximus, sunt contrariæ. Igitur anima regit corpus interdiu in re justa: consulit officiis & frugalitati. Si idem non somniat, sed ad rem attentior, avaritiam exercet per quietem, ibi malis succis affici corpus, argumento est: propterea quòd diversæ species opponuntur.

APOTELESMA VI.

Utrum verò res hæ sint averruncandæ, necne, non est nunc consilium indicare: sed hominis corpus curandum esse statuo. Cùm enim corpus plenius est: quod superfluum est, animæ negotium facessit. Igitur id quod adversatur, si validius sit, & vomitus confert, & leviorum ciborum usus ad diem quintam usque: tum deambulatio post cibum, frequens atque concitatior, moderatæque præterea exercitationes.

CÆSAR.

Hic est, ut dicebamus, authoris finis, ut imminentis morbi præmonstret curam, sumpta indicatione à signo quod è somnio portenditur. Antequam autem ad curam venit, ob-

servat

ſervat præcepta Philoſophorum: quæ docuit Ariſtoteles in primo Poſteriorum. Neque enim ſolùm ſcire debemus quæ recta ſunt, ut recipiamus: ſed etiam quæ ſunt prava, ut rejiciamus. Itaque cùm dixiſſet, à conjectoribus vota concipi ad avertendam deorum iram quæ ſomniis portenderetur: ipſe hîc negat ſibi curæ eſſe, averti debeant nec ne. ſed pro operis inſtituto ait, corpus curandum eſſe. Quibus verbis potius oſtendit operis & propoſitum & finem. deinde reddit rationem, quæ in corpore redundant, iis animam obturbari: nihilo ſcilicet minus, quàm quum gubernatorem malè habet vis major venti. Tertio locò ponit curam qua detrahatur plenitudo: idque tribus modis. Primus eſt, vomitus. educit enim id quod jam eſt, à circumferentia ad centrum. Alter eſt, ſudor excitus per deambulationes & exercitamenta: cujus ope ſubtiliores partes à centro ad circumferentiam exigantur. Tertius modus non tollit id quod jam eſt: ſed prohibet quod eſſe poteſt, indicto uſu ciborum leviorum. neque enim apponetur quod ſit redundaturum.

Animadvertamus non ſolùm deambulationem, ſed etiam ejus modum. Concitatam nanque vult eſſe: ne ſcilicet corpus validius alatur. neque enim concoquitur cibus: ſed è ventriculo crudiuſculus elicitur. Hæc eſt una è præceptionibus, quibus cavemus ne fiamus pinguiores: itaque is eſt finis vehementis deambulationis poſt cibum. Deinde dixit, exercitationes conferrè: ſudorem nanque edu-

 cunt;

cunt : ut si quid crudi nondum dejectum sit, sed venas subierit, exprimatur.

Calvus, ἀποτρέπειν, amovenda. rectè : sed minus explicatè. ad augures enim & aruspices pertinet verbum ἀποτρέπειν. at amovere, etiam ad Medicum. Quare Hippocrates, si Latinè loquatur, ne dixerit, sese non statuere an morbus sit amovendus. etenim corporum curatio, morborum amotio est. At avertere aut averruncare, signata prisca verba sunt ad hunc significatum. Ad hunc eundem usum posuit Xenophon in Symposio: καὶ ἐάν τι ὄναρ ἀγαθὸν ἴδῃς, τοῖς ἀποτροπαίοις θύοις. Eadem verbi vi etiam ἀποπομπαῖοι dicuntur : λύσιοι quoque à solvendo. Λύσιος, Liberi patris cognomentum proxima ratione. Plutar. in 7. Convivialium docet sacrificium ἀποτρόπαιον· τῇ ἐκάτῃ, καὶ τοῖς ἀποτροπαίοις ἐκφέροντες τὰ δεῖπνα. Idem in Romanis: προστάττοντας ἀλλογενέσι τισὶ δαίμοσι καὶ ξένοις ἀποτροπῆς ἕνεκα τοῦ ἐπιόντος περιέσθαι, δύο μὲν Ἕλληνας.

Ἀπόκρισις ἐγένετο, factum est excrementum: significat jam excretum ac separatum esse aliquid. In Calvi editione, quare semel atque iterum excreatur scriptum sit, sanè nescio.

Ἔπρηξε τὴν ψυχὴν, negotium fecit animæ: πρᾶγμα id significat : loquutio Attica est, πράττω σε τοῦτο & εἰ ἀπράττω. quod etiam doctissimus notavit Gellius.

Ἐκ περιαγωγῆς, à cibo scilicet, τῶν σιτίων. sicut mox ipse dixit Aristot. in V. hist. ἐξ ἀναγωγῆς. Theodorus per intervalla. In II. Meteoror. οὐ συνεχῶς ἀλλ' ἐκ περιαγωγῆς, non continuò, sed

ſed mox. Et Hippoc. in VI. morborum popularium, ἐκ περισταγωγῆς τ' ἀναντία ἀνάγειν καὶ διαναπαύειν. & in I. Epidemiôn, οὐκ ἐκ περισταγωγῆς ἀλλὰ συνεχέα· paulatim igitur & quaſi gradum facere.

Ε'πιγυμνάζεσθαι. τὸ ἐπὶ, ſignificat, præter deambulationem etiam exercitationes, quas nudi magna ex parte faciebant: unde & nomen. quanquam etiam in veſtibus currebant, & in πανοπλία, ſicuti qui pyrrhicam ſaltabant. Tametſi nudi in certamen antequam prodirent, nomina dabant: propterea quòd cum veteri conſenſu Græciæ ſancitum eſſet, ne mulieres ad Olympicorum ſpectacula admitterentur: quæ contrà facerent, de Typæo monte ſupplicii cauſa præcipites darentur. Callipatira gymnaſtico habitu induta fefellerat: In primo Eliacorum Pauſanias.

APOTELESMA VII.

Quod ſi minus validum ſit id, quod oppugnat: omiſſo vomitu tertiam demito ciborum partem. Quam vivendi rationem in dies item quinque promoveto: deambulationibus urgeto: vocis utitor contentione: Diis immortalibus vota concipito: atque ita ſedabitur perturbatio.

CÆSAR.

In forti ac vehementi cauſa tribus remediis utebatur. nunc ſi levior ea ſit, demit & frequentiam remediorum, & magnitudinem. Nanque vomitum non inſtituit: & ciborum tertiam partem duntaxat adimit: addit vo-

cis contentionem. Quoniam intenduntur nervi, multum ſpiritus continetur. Ergo venæ & arteriæ inflantur. unde vapores multos excerni neceſſe eſt. Itaque in libro de voce & anhelitu rectè dicit Galenus, vocem lædi aut tolli, læſis aut ſublatis pectoris muſculis. Hoc non ignorarunt Priſci Latini, qui in vocis contentione, laterum beneficio ſe uti prædicabant. Quòd autem hic vomitum non indicit, hoc multi Medici ſemper fecêre, ut vomitum non probarent. nam Aſclepiades in libro De conſervanda valetudine penitus damnavit. Sed de ejus uſu atque ratione Avicenna in primo, Plinius in XI, Cornelius in I, Paulus in VII, Hippocrates in multis locis.

Apponit in calce, pietatis monumentum, quum dicit, Diis eſſe ſupplicandum.

Nota, ἐς τὰς πέντε: quoniam ſuprà, Dies quinque dixit, idcirco addidit, τὰς. nos expreſſimus per conjunctionem, Item.

Appellavit more ſuo perturbationem humorum, quam vocem ad eundem uſum hunc legimus apud Ariſtotelem.

APOTELESMA VIII.

Solem, & Lunam, ac cælum, tum ſidera ipſa pura, ſuo quæque modo motúque agitantia ſi quis per quietem cernat, pro bono habebit. Valetudinem nanque, ejúſque cauſſas commodas indicant. Cæterùm præſenti victus ratione habitudo illa ſervanda erit. At ſi quid contrà evenerit,

nerit, morbum quempiam corpori minatur: ac validum quidem à fortibus indiciis, ab levioribus debiliorem.

CÆSAR.

Tertia hæc pars eſt commentarii: in qua à rebus cæleſtibus ſumit judicia. Cæterum apoteleſmatis hujus non reddit rationem. credo cum anima res cæleſtis ſit: ſi eas ſedes unde ortum ducit, claras, illuſtres, compoſitas per quietem intueatur, ſua natura frui videtur, neque à corpore impediri. ergo jubet victus non mutari rationem. Calvus addit, optimo nutricatu alere, minus prudenter. ſi enim vox hæc, Optimum, ſimpliciter accipitur, non omnibus convenit is victus optimus: ſin (ut ajunt) ſecundum quid, ne id quidem hîc recte ponitur. Neque enim optimo victu vivimus: & agricola, aut foſſor, ſi cepis tum veſci ſolitus ſit, prohibet mutari.

Dixit διαγέα, καὶ κατὰ τρόπον id eſt, neque præter morem, neque præter agilitatem. Modum intelligit ſemitam, διαγέα, tempus. ita judicia tria ſunt: puritas, ut ſucci in corpore ſint defecati: agilitas, ut digeſtio, ſivo ἀνάδοσις, ſuo tempore ac poſitu facilè evadat quô opus habet, neque ſit obſtructio: modus, ut ſuo quæque componantur loco.

APOTELESMA IX.

Ac ſidera quidem in ipſo moventur ambitu: Sol medium obtinet: Luna in concavo cælorum eſt.

CÆ-

CÆSAR.

Quoniam dixerat κτ̃ τρόπον necesse erat illorum motum declarare. Assignat extimam sedem sideribus, Lunæ citimam, Soli mediam. Cæterùm nimis leviter percurrit. neque enim planetas assignat, præsertim quum & doctis & idiotis scriberet. Forrasse autem in eodem errore cum Platone fuit, quem etiam Apulejus, etiam M. Tullius errarunt, quum supra Lunam statim Solis orbem agnoscerent. Id enim sensit ille in Timæo, & in Epinomide. idem Timæus Locrus in Libro De natnra. Anaximander quoque, & Metrodorus, & Crates, æquè falsò Solem supra omnes Planetas posuêre. Sed & veteres iidem, atque inter eos Plato, nomina perperam aut indidêre primùm, aut imposita postea recepêre, Nam quare φαίνοντα Saturni vocant sidus? quod quidem vix lucet. Nam φαέθοντα à splendore Jovem, rectè. sed alii aut Solem, aut Solis filium eodem nomine. Martem verò probè πυρόεντα. Venerem ἑωσφόρον, mutilè. Nam sequitur auroram haud parum sæpe. Pessimè autem στίλβοντα Mercurium. Ignavissima enim & maligna in primis luce est, sed & ignota penè semper. Illi igitur hæc nihilo consultius dixêre, quàm Solinus illud: Venerem per multa signa procul ab Solis latere cùm statueret in natalibus urbis Romæ. Sed & veteres augures nomina pro sua libidine miscuêre: qui eundem Solem, Liberum, Mercurium, nuncuparunt.

Inter-

Interpretati sumus περίοδον, ambitum: optimè. Nam περὶ idem est quod ἀμφὶ: unde nostrum, am: sic, amplector, ancisum, ansanctum.

APOTELESMA X.

Si quid horum siderum extingui, lædive, aut aboleri, vel ab orbita sibi attributa absistere videris: eadem quoque parte morbum occupaturum judicato.

CÆSAR.

Exequitur minutius quod scripserat generatim. Cùm dicebat, Quod si quid contra eveniat, morbum imminere: declarat quot modis Extingui: id est, defici lumine. signabit enim vitæ periculum, calore scilicet oppresso naturali. Lædi, puta mutare nitorem. significat in corpore detrimentum. Aboleri: hoc est, evanescere. indicabit corporis consumptionem. Absistere ab orbita propria, monstrabit digestionem impeditam. Quibus modis comprehendit actionem naturalem mutatam, læsam & ablatam. Atque his attribuit locorum in corpore cognitionem ex locis siderum: per stellarum indicia, corporis circunferentiam: per Lunam, cava corporis intima: per Solem, viscerum partes, venas & arterias.

Quoniam autem superiori apotelesmate dixerat clara & ἐναγέα, & κατὰ τρόπον: nunc posuit contraria: clara extinguntur, διαγέα impe-

impediuntur, modus intercipitur: quoniam non ſuis moventur orbitis. Quo in loco videtur Hippocrates fuiſſe in ea ſcientia: ſidera lumine & motu agere. Igitur ii qui Galeno adverſantur petenti dies judicatorios ab Luna, ita inſtant: Neque primam diem Lunæ, neque viceſimam ſeptimam poſſe quicquam: propterea quòd tunc ſileat Luna. Sed falluntur ipſi. Hoc enim læduntur ægroti in viceſima ſeptima: quia Lunæ lumine deficiuntur. Sed ſatis ſit hîc ad hoc reſpondiſſe. Nam certo commentario eorum inſolentia repreſſa eſt. Nunc verò non ſemper dicamus lumine agere ſidera. Neque enim lumen in terræ viſcera penetrat ad metalla conficienda. atque hoc in ſecundo De anima diſputatum eſt: ubi lux perlucidi corporis affectus eſſe, demonſtratur. ita neque ad radices, è quibus herbas eliciat, ſeſe induit lumen. præterea ſidera nihil uſque agerent extra illud hemiſpherium, quod illuſtrant. Nunc non agimus de calore. aliud enim agunt cùm calefaciunt. calor enim aliud à luce eſt. At Martis ſidus in ſexta domo non illuſtrat me: & tamen afficit morbo. Quod qui negant, nihil aliud norunt quàm negare: in quibus plus inſcitiæ & pertinaciæ agnoſcas, quæ evites, quàm ſapientiæ ac conſtantiæ, quas ſequare. Neque enim eos puduit etiam Hippocratis verba in prognoſticis detorquere: quibus monet ille, cæleſtia quædam obſervanda eſſe. Iſti verò temporum tantùm mutationes ab Hippocrate deſignari dicunt, qui non legerunt in libro De aere,

aere, & locis, astrorum ortus & occasus ab Hippocrate commendari. Præterea sub Cane quare sunt incommoda medicamenta? nam tum Sol altissimus non est, neque dies longissimi: & tamen æstus maximi sunt: non ob siccitatem præcedentem, sed vi sideris: Nam etiam pisces sub aqua siderantur. Quin iidem ajunt à Lunæ vi mare non moveri. sed nescio quem repercussum promontoriorum, in quæ incumbit. Adeò sunt impudentes, ut sectam fortuitorum non pudeat instaurare: cum tamen sese Galenicos vocent. Atqui quæcunque ordinario moventur motu, certam motoris causam habeant necesse est. Præterea cursus & recursus potius inter Africam & tractum Europæ debuit effici. At contrà, videmus ea loca præter-radere pelagus, regredíque ab Oceani alveo, unde nulla suntpromontoria: subire quoque adversos fluvios statis horis: quæ nunquam aut Lunæ fallant motum, aut fallantur. Illud quoque ignorarunt, cùm argumentantur, Lunæ motum diversum esse propter epicyclum: ergo maris refluxum, si à Luna sit, variari debere: At non variatur, inquiunt, cùm Luna illi nihil: ignari verò quemadmodum Lunæ motus ille non est, sed primi mobilis: maris autem stationes deduci secundum Lunæ corpus, quod certis momentis fuerit constitutum: cujus ratione ac situ æstuariorum cessiones recessúsque sisti, aut incitari videamus: ita ut post initium septimæ ad nonæ usque finem. item ab vicesimæ initio ad calcem vicesimæ secundæ, maris mala-

cia obſervetur. Verùm quod de conſtantia eorum deſiderari dicebamus. ita ſanè eſt. Nam quo vultu negant iidem, ſtellas ſuo lucere quanque lumine? Ajunt enim eas id ab Sole mutuari: cùm tamen utrique Lampyridum generi lumen extra Solem cogantur agnoſcere attributum. At verò ſi ab Sole lucent ſidera, atque eadem non niſi lumine agunt: ergo ſolus Sol agit. omnia igitur unum erunt: ab uno enim principio proficiſcuntur. Unius enim lux, ab una luce actio. Poſtremò Veneris ſidus nunquam conſpicitur dimidiatum, veluti Lunæ corpus: quare ab ſeſe lucet. Æquè cæca altera horum ſectæ pars: quæ præter calorem nihil hîc agi putant ab aſtris. Sed illi nihilo felicius, qui ab ſideribus frigora effici poſſe non putant: propterea quod lumine agant: lumen verò cum calore ſit. Principiò hoc falſum eſt, lumen nuſquam eſſe ſine calore. In rebus enim per ſe frigidis & extrinſecus quoque glaciatis, lumen eſt in tenebris. Præterea falſum & illud, omnia aſtra ubique lumine agere. Tum calor non ſemper eodem intelligitur modo. nam vivit cicuta: qua vivit, calidior eſt quam piper mortuum. Vita enim ab igne non eſt, neque ignis, ut ex Ariſtotele ſuo diximus loco. Frigus quoque res eſt quædam poſitiva: agit enim. nam ridiculum eſt dicere terram frigidam eſſe, quoniam cum igne non eſt miſta. ſua enim forma frigida eſt: ergo habet cauſam poſitivam & primam, & ſecundas.

Erat in codice mendum, ἐπέχεας pro ἀπέχεας.

APO-

APOTELESMA XI.

Si ab aere aut nube, ſidera horum quippiam pati videantur, ſignum debilius eſt: ſin ab aqua aut grandine, fortius. indicat enim in corporis intima humidum ac pituitoſum illapſum incrementum. Confert igitur huic plurima exudatio: quam perficiet, ſi leviore curſu primùm, mox etiam omnibus indutus veſtimentis frequentius concitetur. Tum verò id quoque curandum eſt, ut poſtquam ſeſe exercuerit, deambulet jejunus multum. Præterea quinque dies totos expedit victitare, tertia dempta ciborum parte. Quòd ſi malum valentius videatur, etiam vaporario opus eſt. excrementa nanque per ſumma corporis educi debent; propterea quòd nocumentum in ambitu corporis eſt. Cibi verò ſicciores conducibiliores ſunt, item acres, tum aſperi meraciores: poſtremò ii labores, qui maximè exiccant.

CÆSAR.

Dixerat ſiderum incommoda, quibus certa morborum genera denuntiabantur: nunc ſubdit cauſas incommodorum: ut in ſpecies deducat. Statuit differentiam inter nubem &aquam: propterea quòd nubes plus obtineat aeris: idcirco minus indicet diſcriminis huma-

humanæ vitæ imminentis. Cum aere nanque animam nostram conjunctam esse vitalibus officiis, tum alibi sæpius, tum in libr. De spiritu declaravimus. Explicat deinde θέσιν ἀποτελέσματος. Pituitæ, inquit, argumentum est. Sed divinitus dixit, φλεγματώδη, non φλέγμα: quoniam nullus humor in corpore purus est: quemadmodum sensit Galenus in libris De morbo & ejus caussis: quanquam in hoc visus est sibi contradicere. verùm hoc alterius operæ est. Declarat locum vitiosi humoris, á circumferentia introrsum delati. Sidera enim ambitum significant. Ponit curam: retrahit scilicet à vitalibus ad loca, unde fluxerant. Summa deliberationis sic pote est, Sudor confert. Neque verò dixit, Sudor: sed, Sudare: ut ex actione artificiali sequatur sudor. Ponit modum: primùm, leviter: deinde, in vestibus: postremò, frequenter. Et ante cibum exerceat se: ne scilicet cruda in venis evocentur. Postea deambulet: ut si quid tenuioris antea eductum est, id attenuetur deambulatione, quod est relictum crassum. tum indicit victum parciorem. Hactenus de aeris aut nubis indiciis: De grandine verò & aqua, quòd sint vehementiora, post hæc dicit, In morbo valentiore, etiam vaporario utendum. aperit enim magis. Statuit rationem: Quoniam, inquit, evocanda sint ad cutem nocumenta.

Tum apponit victus modum. Siccos cibos laudat. ne augeatur succus malus, pituitosus. Acres proponit, ut excitent, & penetrent, & inci-

incidant. ſic origanum pituitoſis Galenus dat. Aſperis uti jubet, ut abſtergant, & impediant ne intrò plura recipiantur. Addit meraces eſſe debere: intellexit valde aſperos, quorum vis aliorum miſtione non ſit diluta.

Poſtremo loco ſimiles apponit labores cibis: ſcilicet exiccantes: ii ſunt, labores vehementes. Nam labores quidam ſunt qui humectant: ut moderati, quibus ſolvuntur partes craſſiores citra ſudorem: propterea creſcunt qui ſeſe ita exercent.

Ἐξ ὀλίγου προσάγοντα, per initia paulatim ad ſudores ſummos: nos diximus, Primùm leviore curſu.

Προσάγειν ἐς πέντε ἡμέρας, eam victus rationem ad quintum uſque diem producere. Nos hanc continuationem explicuimus ſic: Totos quinque. Similis locutio eſt etiam M. Tullii ad Atticum, & apud Homerum in Iliad. δέκα πάντα τάλαντα. Herodotus in Thalia eodem quoque modo locutus eſt, ὑπισχνεύμενοι τὰ πάντα οἱ μύρια δώσειν. Cohæret huic dicendi modo Plautina feſtivitas in Menæhmis, Elleborum potabis aliquot viginti dies. quo more etiam Aquitani nunc loquuntur. Sic idem in Pſeudolo, At ne viginti modicis multavit minis. Addebant enim modum precio, etiam terminato.

Πυριῆσαι, alibi fotus & fomenta interpretantur: ac rectè quidem. hîc cùm de toto agatur corpore, vaporarium potius intelligimus, quas *ſtuffas* Germani vocant. Sic infra diſtinxit τὴν πυρίαν ἀπὸ τῆς θερμολουσίας.

Διὰ-

Διακεχρωμένος, cutem intellexit, communi nomine cum colore. Color enim est affectio corporis visibilis in superficie per lucem. Nam oportet ut sit lux ab igni in mistione, & repercussus à terra: alioqui transmittuntur species per corpora pellucida, quæ Græci vocant diaphana, nos perspicua. Quomodo autem quædam in tenebris quoque videantur: & an in nigredine lux admista sit: in secundo De anima disputatum est. Nunc verò hoc agimus, cutis & coloris commune unum esse nomen apud Græcos, propterea quòd color sit in superficie: qui color cùm visibilis sit, ab luce redigitur ad actu videndum. Neque enim videretur, nisi ejus species (quàm barbarè atque ineptè Joannes Gandavus vocat intentionalem, nos immaterialem) educeretur de materia per medium ad oculum. Oportet enim in omni actione agens esse & patiens: sicut in tertio De anima disputatum est. Nam Platonis explosa jampridem sententia est, quì per ἐκπομπὴν putavit fieri visionem. Falsam quoque eorum esse sententiam, qui sensum agentem posuere, suo loco demonstravimus. Sicut ne illi quidem verum dicunt, qui negant ab luce educi species visibiles. Argumentum quoque eorum claudum est. nam quum dicunt agens patiente suo esse nobilius, rectum est: quum dicunt animam nostram esse nobiliorem, jam deficiunt. Nam corpora unde lux provenit, corpore nostro sunt præstantiora: intellectus illi, quorum vi lux agit, intellectu nostro nobiliores. Lux nobi-

nobiliori modo accidens est, quàm ea qualitas quæ est in materia: quam ipsa afficit immaterialitate sibi simili. Nam in colore lucem materiæ admistam inveniens lux cælitus emissa, eam sibi associat, atque repercussa à terræ partibus, quæ ibidem sint, defert & ad oculum, & ad parietes. sicut videmus in vitro viridi elici speciem, atque impingi solo, aut laquearibus aut muro: eodem modo confieri visionem manifestum est. Neque visio nobilior est quàm lux. sine luce enim non fit. & lux aliquid omnino Dei est, vel præstantissimum. Illud quoque Averrois falsum est in seundo De anima, quum dicit, Colores ab luce habitum non acquirere: propterea quòd, inquit, lux solius corporis translucidi habitus est. verum est lucem esse translucidi habitum, sed non est solius. Nam etiam corporis lucentis habitus est, quod tamen non est translucidum. Quare non solùm per lucem videmus, sed ipsam quoque videmus lucem. Sed idem in libro De sensili & sensu, longè majore errore lapsus est, quum scripsit, Colorem sine luce, esse in potentia colorem. nam in medio quoque corpore solido color est: tametsi actu non videtur. Aliud enim est esse colorem, quatenus color est: aliud esse colorem, quatenus videtur. Accidit enim colori esse in superficie: potest enim etiam esse non in superficie. Deinde accidit ei actio lucis: neque enim absente luce perit color. Neque duæ ceræ superficies si jungantur, color corrumpirur: sed

unitis corporibus, unus fit. At visilem esse; est proprietas fluens ab essentiæ principiis. Semper igitur visilis est, licet non semper videatur. Neque est potentia visilis, sed actu. actu enim habet suæ essentiæ principia, quibus videri aptus natus sit. Non igitur est affectus superficiei primò & per se, sed corporis. Lux ergo cum mistione elementorum efficit colorem esse colorem, & esse visilem: à cælo autem demissa ab Sole, Luna, Venere aut aliis, non facit colorem esse colorem, neque esse visilem, sed actu videri. Verùm videar adversari mihi, qui dicam à sideribus agi etiam ubi lumine suo non contingunt. Nam si sola intellectione movent orbes suos intellectus, longè præstantiores sunt eorum affectiones quædam, quàm ut sequestro lumine opus habeant. Igitur, inquiet aliquis, si negasti lumen intra terram admitti, qua ratione nunc dabis in solidis corporibus mediis colorem esse, in colore esse lumen? Facilis responsio est: aut ab initio, aut ab æterno (nihil nunc refert) mistam esse lucem in conditione coloris, dispertitámque multis rebus, sicut etiam elemento ignis: atque hanc mistionem in colore ab igne esse misto, non ab astris defluere nunc. His de causis Græci eodem vocabulo & colorem & superficiem appellarunt. Quoniam translucida corpora non videntur, idcirco quia eorum superficie non reflectitur specimen. Quare in visione refracta necesse est, remum videri curvum. propterea quòd, quæ pars extra aquam est, recta

cta videtur: quæ sub aqua, ea per aquæ superficiem repræsentatur. Ergo necessariò fit visio angularis. Si enim esset corpus purissimè diaphanum, qualis aer est: non sic fieret. At aqua non ita est translucida, quin habeat id crassitudinis, quod sit satis ad reflectendum.

Calvus πᾶς σίτιοισι, malè interpretatus est, vinis. neque enim vino solùm, sed etiam omni cibatu sicco præcipit utendum.

APOTELESMA XII.

Quod si horum quippiam Lunæ acciderit: commodius introrsum retrahimus. Acribus quoque, ac salsis, mollibúsque cibis vomitus ciendus erit. Concitatis tum cursibus, tum deambulationibus, præterea vocis contentionibus utetur. Nec non ciborum moderata, statáque exhibitione inediam tolerabit. Propterea verò introrsum retrahendum erit: quia nocumentum intus est.

CÆSAR.

Transit ad cava corporis, per Lunam: quemadmodum suprà monebat nos. Itaque per vomitum procurat. Addit modum, Mistis acribus: ut aceto, salsis & mollibus, ut garo, muria, oleo, piscibus. Acria nanque ventriculum pungunt, salsum detergit, molle supernatando nauseam facit: ergo ex ea discordia movetur ventriculi fundus ad expulsionem per suprà, quæ est vomitus defi-

nitio. De quo stultè nimis litigant: naturalis sit, nec ne. Quasi dubium sit, quod fit per instrumenta naturalia, nulla arte adhibita ut naturam juvet, an sit naturale. Nam si agens, instrumenta: finis, natura est: nonne erit naturalis effectio? sed quia finis partim est naturalis, quoniam exonerare vult ventriculum natura, rebus sibi officientibus: partim non naturalis, quoniam ordinarius non fit: idcirco dubitare Sophistæ potuerant. Itaque Galenus in lib. quem inscripsere De motibus liquidis, mistum posuit, tam à vi voluntaria, quàm à facultate naturali: sicut & anhelationis motum. quanquam verè mistus dici nequit: quippè à sola naturali vi aliquando proficiscitur. Neque enim rectè argumentere: anhelitus ab utraque potest fieri, ergo mistus est. Sicut densatio tam à frigore, quàm à calore potest evenire, ergo mista effectio est. Nam voluntaria actio in membris mera nulla est. habet enim instrumenta naturalia: At naturales duplices aliæ meræ, ut concoctio. aliæ cohærentes voluntati, sed non semper, ut anhelitus: quare mista actio non debet dici, sed potius indifferens. Clamabunt nunc de nominibus. At nos respondebimus, etiam pecudibus res notas esse, atque asinis: solius autem hominis interesse rectè loqui. Est enim instrumentum maximum rationis oratio: cujus pravitate distorquentur ingenia. Galenus in libro tertio de potestatibus naturalibus, vomitum violentum esse scripsit. quippe rectè. vomitus enim est contrarius deglutioni. Quare

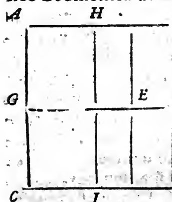
re tametſi inſtrumenta naturalia ſunt, tamen eorum officia non ſunt naturalia. Verùm, uti dicebamus, aliquo modo officium quoque rejiciendi erit naturale. ſi enim non eſſet à natura, non fieret. Sed ordinarium non eſt: ſicuti neque canem tripudiare. Itaque ſi reſpicias ordinariam utilitatem, malus motus erit: ſi intelligas finem, bonus. Quæ autem ſint cauſæ vomitum cientes, diverſis operis ad varios ſpectant libros.

Dixit, τῇ ἀφαιρέσει, καὶ περισταγωγῇ· Quoniam non ſtatim, aut penitus totum cibi demenſum auferendum eſt.

Cùm autem ἀντίσπασις ſit retractio ad contrarium: quánam ratione hîc eſt eo verbo uſus? Nam ſi intus malum eſt: intro qui trahit per vomitum, nunquam retrahet in contrarium. Solutio: præveniendo curabit, ne extrorſum procurrat. Sic retrahenda moles ſanguinis eſt in pleuritide ad remotiora loca, ne addatur collecto humori alia pars eò apta fluere: quamobrem contraria in parte vena ſecanda erit. Nunc miſcent cælum terræ. Principiò non eſt diſputandum, ſenſerítne Galenus hoc, ſenſerítne Hippocrates: ſed eos fatendum eſt, ab eodem latere præcepiſſe: id quod & omnes clamant, & nos ultrò profitemur. Quinetiam ex Barbaris (ſic enim omnes, iſti præ ſe ſolis, vocant) Raſis idem ſcriptum reliquit. Et Hippocratis verbum eſt, κατ' ἴξιν: quod verbum neque Curtius, neque alii complures intellexêre: qui καθ' ἕξιν, id eſt ſecundum habitudinem, ſcriptum fuiſ-

ſe exiſtimarunt : atque ibi propterea quàm multa cogantur dicere , ipſi viderint. occaſio autem erroris fuit locus in libro De victu in morbis acutis , ubi eſt κατὰ τὴν ἴξιν καὶ τὴν ἡλικίαν. verùm ἴξις Ionica vox eſt , quæ ſignificat directionem ac tractum , παρὰ τὸ ἵκεσθαι· unde ἰξίαι. ea in compoſito utitur Herodotus in Thalia , ſemel atque iterum : μέρος ἐγίνετο τῆς ἀπίξιος περὶ τὴν μάχην. Item in Terpſichore , & alibi. κατ' ἴξιν autem non ſemel apud Hippocratem. Galenus uſitatiore verbo & ibi , & in tertio De criſibus declarat : κατ' ἰθυωρίαν , inquit , fluit ſanguis per dextram narem ab jecore , per ſiniſtram ab liene. Hippocrates alibi ſæpe κατ' ἰθυωρίαν. In ſecundo Epidem. παλιῤῥοὴ δ' ἀριστεροῦ ὀδύνη, καὶ οἷς κατ' ἴξιν. Idem in primo De morbis : τὴν φλέβα ἀποσχάσαι τὴν ἐν τῇ χειρὶ, τὴν σπληνῖτιν καλεομένην, ἢ τὴν ἡπατῖτιν καθ' ὁπότερον ἂν εἴη τὸ νόσημα. ut deſinant iſti ſuum κατ' ἴξιν intelligere de rectitudine villorum quibus venæ conſtant. Quaſi verò villis trahat vena , non autem ſimplici calore. Non enim movetur vena , neque renes aliò trahunt , quàm ſimplici facultate ſine inſtrumentis motus. Sicut ne jecur quidem. Eſto igitur Galenus , aut quivis alius ſenſerit hoc. Quid? cum Galeno interiit univerſum humanum ingenium ? nonne artes per ſecula ceperunt incrementa , vobis ipſi imponitis ſilentii ſervitutem ? nonne hæ ſunt ſcientiæ liberales ? Reſpondent , Credendum Galeno : quoniam vita brevis , ars longa. Sanè. Ars adeò longa fuit ,

fuit, ut illius vitam excesserit. Itaque Arabes medicinæ finem imposuere. Quare hîc videamus pro ratione atque experientia utrum sit agendum. Ratio igitur à fine peti debet. Finem, in quem intendimus, hunc esse par est, prohibere sanguinis copiam, ne ad malè affectum concurrat locum. Hoc autem agimus, ne virtus opprimatur. Ergo ab opposita parte sanguis detrahendus est. Colligitur autem hoc Geometrica demonstratione.

Sit dolor in latere sinistro: aperta indidem vena plus trahet à dextro in sinistrum, quam dextra incisa in sinistrum. Plus enim humoris est inter circumferentiam dextram, & doloris locum, quàm inter eundem locum, & circunferentiam sinistram. Sit itaque pectus hominis, A, B, C, D. medietas, H, I. dolor, E. vena Galenica, F. vena Avicennæ, G. plus est humoris inter G, & E, quàm inter E & F. Ergo incisa F, & minus auferet, & plus attrahet, facto motu. unum habent quò profugiant: non prodesse, quoniam nulla sit, ut appellant colligantia. At nos dicimus, non nunc agere, ut quod fluxit detrahamus. neque enim magni momenti est: neque quisquam prima statim die mortuus est: sed post multam affluxionem, quàm tollit vena contraria remota: vena autem e-

jusdem lateris non solùm non tollit, sed etiam trahit ad locum malè affectum. Itaque toto post facto fluxu, ex eadem parte nos quoque detrahimus. Quod autem verum sit quod dicimus, videmus quotidie. Sæpe enim numero evenit, ut secta vena in adversa parte, ad latus illud dolor sese transtulerit, relicto priore loco: ut appareat eos falsa dicere de colligantia. Ac de ratione quidem hæc. De experientia autem quid dicamus, facilè in promptu est: Jam duodeviginti annos nisi unum vidimus, ex eadem parte incisa vena, evasisse. Et sanè corpus erat athleticum, ut etiam magis miraremur. Verùm scimus multos etiam sine phlebotomia sanos factos. At plus octoginta redegimus in commentarium quinto abhinc anno, qui omnes eo curandi genere sint extincti: cùm plus quingenti his duodecim annis evasissent, quibus in adverso cubito vena aperta fuerit. Verùm isti objecto nobis nomine Barbariæ, solum Galeni nomen etiam adversus invictas rationes crepant, ajuntque malle sese cum eo errare. Errent igitur.

APOTELESMA XIII.

Si Sol harum rerum ullæ afficiatur, vehementius malum hoc, curatúque difficilius fit. Oportet enim utroque versum distrahere, cursibus & rectis, & flexuosis: item deambulationibus, aliísque omnium generum laboribus: præterea instituta ciborum temperatione post vomitiones, ad quintum usque diem vii.

C Æ-

CÆSAR.

Tertiam partem excutit ab Sole: qui cùm media corporis significet, difficiliorem morbum indicabit: propterea quòd & intrò & foras distrahendum erit.

Dixit δυσεξα γωγότερον propter eam rationem: Duas enim in partes, eas denique contratias educendum: quoniam cum intus laboramus, ea pars proprior est vomitioni & dejectioni. cùm in exteriore circumferentia morbus apparatur, sudore facilè extrahitur. at in medio si sit, & hoc & illud cùm sit agendum, operosior sanè cura videatur.

Posuit δὲ, pro eo quod est γάρ· est enim ratio difficultatis.

Dixit δρόμοισι καὶ τρόχοισι, complexus utrunque currendi genus, rectum ad metam, & curvum circum metam. Rectus autem fuit triplex: primus, simplex stadium: secundus, duplex uno cursu stadium, quem δόλιχον appellarunt: tertius, duplex reflexus recurso, quem δίαυλον nominabant. eum cordis cursui, quòd ad vitam spectat, comparat Aristoteles. Falsum igitur est quod in codicibus Suidæ scriptum circunfertur, stadiodromos longiorem tractum exhaurire cursu, quàm dolichodromos. At contrarium constat ex epigrammate Parmenionis, quod qui volet quæret in primo libro. etiam proverbio raro; atque ab istis proverbialibus præterito, insigne, μὴ ζήλου ἐν σταδίῳ δόλιχον. Pollux in tertio, more suo vocum farragine ostentata,

tata, ignoto nos alere cibo instituit. nihil enim declarat.

Calvus pessimè transtulit, Utrinque deducito. Imò verò utroque: scilicet ad intima, per vomitum: ad extima, per sudorem. ergo ἀμφοτέρως non ἀμφοτέρωθεν scriptum est, sicut θύραζε, non θύραθεν, ut loquitur Aristoteles.

Mirum, in hac affectione remedium à venæ sectione non attigisse: nisi si putemus partem hanc pertinere ad curandi artem, non ad præservandi. Quod locis aliquot innuere Galenus videtur, in libris De ratione conservandæ sanitatis. Dubitarit tamen quispiam. nam cum vomitum ciemus arte, quippe cibis acribus ac pinguibus: sanè ejusdem studii erit phlebotomia cum cursu, cum vomitu, cum lavacro, cum vaporario, cum fricatione. Verùm alibi ostendimus, sanantem & præservantem non remediis differre, ut putarunt veteres, & fortasse Galenus: sed fine. Quoniam sanans id quod non est venatur: illa quod partum est, servat. Finis enim etsi reipsa unus est: at diversa ratione fit diversus. Facit & illud ad hoc, quod infra etiam elleboro utitur.

APOTELESMA XIV.

Sudo cælo sidera si premi, præque siccitate imbecilla superare ambitum nequire videantur: periculum à morbo imminet. Igitur laboribus temperare, humidioréque vi-

victu, atque molliore uti, operæ precium est: tum balneo, animi tranquillitate, largiore somno, usque dum pacatus sit motus.

CÆSAR.

Redit ad sidera, assignátque alias affectiones pro signis diversorum morborum à prioribus. Suprà posuit à plenitudine, nunc ab siccitate: sub qua comprehendit inanitionem. Siccum enim corpus succo suo eget, hoc loco. nam aliqua corpora cibi sicca sunt.

Posuit idcirco αἰθρίην: quoniam παρὰ τὸ αἴθεσθαι. Nos igitur signata voce, sudum: quòd esset sine udo. Calvus serenum, rectè: sed vocis radices non est assecutus. Agricolarum enim vox fuit, serenum, quo tempore serendi & occasio & facultas est.

Duas ponit affectiones: primam, θλίβεσθαι, onerari, aggravari, premi. Tractum ab jumentis, quæ sub sarcinis attritum tergus habent. sic pigra astra intelligit. Altera affectiò, cùm dicit, non posse ambitum superare: quippe ibi oppressionem indicat. ἄντυγα intelligit, clivum orbitæ summum: sicut etiam in epigrammatis μεταφορικῶς, summas divitias. Nam ἀψὶς quanquam rotæ curvaturam significat, supremam tamen orbis sedem agnoscunt Philosophi, qua maximè à terra distant: Augem nominant recentiores. Addit causam: Præ siccitate, inquit. Quoniam veteres putarunt, ut nostrum ignem, sic cæ-

 lestem

lestem ali humido. Ita Epicurus stultè noctis humiditate accendi sidera, die extingui, cùm dicuntur occidere: ut Poëtæ ferendi sint, qui dixerint,

--convexa palus dum sidera pascet.

Statuit victum humidum: & materialiter, à cibis: & effectione, dupliciter: intus somno, foris balneo. Utrum autem somnus siccet, an humectet, puerorum quæstio est: idcirco quia jejunorum atq; inanitorum corpora siccescunt somno reducto introrsum calore naturali, qui reliquum humidum depascatur.

Posuit ἀλλὰ pro οὖν.

Ῥαθυμίην Calvus hîc quietem interpretatur, rectè: alibi desidiam, minus rectè. Neque enim interest hominis liberalis & frugi esse desidem: tranquillum & compositum decet. at ῥαθυμίη illud potius, quàm hoc significat. sed Græcorum licentiam, Romana castitate oportet temperari.

APOTELESMA XV.

Sin igneum calidúmque appareat id quod oppugnat illa, flavæ bilis arguit exuberantiam.

CÆSAR.

Non posuit curam: pone tu quietem, somnum, cibum frigidum atque humidum, vomitum quoque.

Τὸ ἐναντιούμενον, quod oppugnat sidera: πυροειδὲς καὶ θερμὸν, est πάρελκον, tum oratio deficit: Si dixisset, θερμὸν ἢ πυροειδὲς, commodius

modius faceret. Duos tamen noxæ gradus recensuit more suo: vehementem primo loco, minus vehementem secundo posuit.

APOTELESMA XVI.

Quod si victa evanescere videantur: timendum est, ne morte morbus finiatur.

CÆSAR.

Propterea quòd astra lucida sunt, eis cum vita nostra convenit sic satis. Spiritu nanque & luce constat calor noster naturalis. Itaque non temerè fabulantur, Promethei furta, ætheris sedibus sublectum ignem efficto corpori conflasse animam. ipsos item spiritus non solùm quasi instrumenta, sed veluti vinculum quoddam materialis atque immaterialis putabat Aristoteles. Animas quoque ipsas, quæ obnoxiæ corpori non fuissent, redire ad cava orbis Lunæ, ubi puro in loco agitent, cùm multi dixêre, tum eorum aliqui videntur ex Atlantico Platonis accepisse. quàm sententiam Euripedes explicavit in Oreste. Neque illorum mens ab horum sententia est aliena, qui in lacteo balneo felicium animas cælo perfrui prædicant: propterea quod suam illæ servarint naturam, cælestem scilicet, quam accepissent: deberi jure optimo easdem sedes, unde primùm profectæ sint. Neque enim fieri posse aliter, quàm ut locus certus certæ locatæ rei conveniat.

Rectè dixit, ἐς θάνατον ἐκ τοῦ νόσου, Indicavit enim tractum & motum humorum per dispo-

ſitionem ſubeuntium lethalium qualitatum, cùm dixit, ἐκ. ἐς· duas complexus metas, totidem præpoſitionibus. Indicavit finem per θάνατον intelligo nunc finem, non perfectionem. Nam Ariſtoteles ſapienter negavit, mortem finem eſſe: terminum dici poſſe non negavit.

His rebus ſignificatis ita reſpondent ſignificantia: Nam χρονιζόμενα, tractum morbi & pugnæ ſignificat: ἀφανιζόμενον, tractus metam.

APOTELESMA XVII.

Si autem vegeta ipſa, ac adverſarius in fugam verti videatur, eáque fuga cita ſit: illa verò perſequantur: in diſcrimine homo eſt, niſi caveat, ne mente moveatur. Optimè confert his victitandi modus, exhibito veratro: aut ſaltem expedit, aqua victum attenuari, neque vinum bibere. Quòd ſi vinum detur, eſto id album, tenue, molle, aquoſum. Acria nocent, & ea quæ deſiccant, aut calefaciunt: item ſalſa. Labores quibus aſſueverit, & curſus frequentiores in veſte boni ſunt. Abſtineat fricatione, lucta, unctione. Molliore ſomno, & animi quiete juvabitur: ſed ita, naturales labores ut ne prætermittat. A prandio deambulato. Conducet etiam, ſi ſudet in vaporario, ac deinde vomat. Dies triginta modico victu utitor. Sin replebitur, ex dulcibus, & aquo-

aquosis, & levibus bis in mense vomat.

CÆSAR.

Ponit nunc eventum contrarium superiori: sed admiscet aliquid incommodi. Nam simpliciter dixerat, si astra vincerentur atque evanescerent. nunc contrà dicit, si vegeta sint. Sed addit, si fugit adversarius: non dicit, si vincatur. addit & id, illa persequi. Ponit post hæc significatum, furorem: magnum quippe motum indicari. Apponit curam duplicem, evacuantem & regentem. Evacuat elleboro: de hoc alibi. nam prisci illi sic agebant: nunc desitum est. Quamobrem quasi se emollit, cùm dicit, sin veratro nolint: at saltem humida mollísque victus ratio indicatur, ut & materia & forma simul adsint. Intelligo hîc materiam, rem molliter crassiorem, cujusmodi pedes sunt, atque extrema animalium. Intelligo formam, contrariam calori ac siccitati, ut aquam: itaque interdicitur iis vino. Corrigit deinde imperii severitatem: saltem, inquit, album sit: subtile, molle, id est, languidum: & aquosum. qualia sunt apud nos vina Tridentina: item apud Alpinos, ad viculum, quem appellant Ferràriam. Acuta nocent, quia incitant: sicca, quia acuunt: calida, quia movent: salsa, quia siccant.

Animadvertamus tamen, cùm addit labores acres, ac vehementes juvare. Facit enim dubiam sententiam hoc: siquidem exiccant: sed ita jussisse videtur, ut distrahatur materia à prio-

à priore motu atque excernatur è locis nobilioribus: quare postea quietem indicit. Illud quoque ambigamus, fricatio conferat, necne, quæ cutem inspisset. Nam altera, quæ digerit, mirificè conducit. Itaque unctionem quoque sustulit: propterea quod cutem efficit spissiorem. Sic enim ab ἀλείπτειν ἀλίνδησις: nisi sit ἁλίνδησις aspirata, παρὰ τὸ ἅλλεσθαι. Sic etiam in secundo De victus ratione. Tandem amovet labores exercitiorum: quoniam reliquiæ humorum in quietis officio sunt continendæ. Per somnum igitur humectationem quærit, ac propterea sudorem. Optimo verò consilio quies quæritur: motui nanque contraria est: Et à motu timetur ægritudo: alioqui motum contrarium exegisset. Sed inordinato furoris motui nullus est contrarius motus: sola quies pro contrario præcipitur. Neque potuit jubere, quod fecimus nos: qui tyronem, quem milites declivo in dolio demisissent, vertiginosum, ac stupidum factum curavimus, contrario motu, sed levi repetito.

Ordinarios labores continuat, nequid sordium in membris relinquatur: eos appellat naturales, scilicet qui vim naturæ non afferunt, qualis deambulatio. Nam lucta artis est: quod & ex epigrammate discimus, luctam Argivorum esse, non Afrorum. Si enim naturalis esset, esset item omnibus gentibus communicata.

Sudorem tantùm quæsivit à vaporario: majus tamen commodum adipiscimur ex lavacris.

cris. humectant enim, non solùm resolvunt, ac digerunt.

Dixit, τεἰφθλῶσι, contrarium, τῷ ἀφανίζοιτο, ut monebamus, astra ali humido eorum sententia. Sic Ptolomæus Lunam esse humidiorem, quippe quæ proxima terræ sit: Saturnum frigidum, quia distet à Sole. Verùm & falsa est sententia, & ridicula: falsa, nanque Venus prope Solem est, sicut Mars, à Marte adeò diversa, ut eum temperet: ridicula, cùm putat effectiones esse causas causarum suarum: ut omittam eum sibi adversari, qui in signifero eodem terna astra quaternis conjugationibus agnoscit inter se non solùm diversa, sed etiam contraria. Calvus verbum expressit, sententiam oppressit: sicuti τὸ ὑπάρχον, cùm interpretatus est, quod adest. Nos rectius, quod instat: quod subsistit, dixisset T. Livius, ut in primo, feras subsistere. sed τὸ ὑπάρχον est, lacessens: ut est apud Demosthenem in oratione contra Neæram, οὐχ' ὑπάρχοι, ἀλλὰ τιμωρούμενος. & mox, τῷ γὰρ ἔχθρας πρότερος οὗτος ὑπῆρξεν. Haud multum abest ab illo Platonis in Eutyphrone ἐπεξιέναι· nos dicimus Latine persequi.

Nota, τοὺς δὲ διώκειν ἀστέρας scilicet intelligit. Dixit κρατηθέντας, ut ostenderet ellebori vim. Brevitatem observamus ex illis verbis, εἰδ' οὐ· nos sin autem.

Τρίψις, unde τριβάδες. Notavit genera gymnasiorum, ἅλμα, ποδωκείην, πάλην, tria tantùm inter cætera.

Adverte μαλακυνοῦντα, scilicet naturam aut mor-

morbum, aut habitum. Nam alius dixisset μαλακωδέσθω.

Calvus sententiam contraria sententia expressit jucundè, πλὴν τῶν κατὰ φύσιν πόνων: ne laboret, inquit Hippocrates, nisi laboribus naturalibus. Ille sic, cæteris laboribus præternaturalibus supersedeto. Sed vocem addit unam, Cæteris, ut opinor incommodius. Cùm enim dixisset, somnum, quietem, alia genera procuret: non debuit addere verbum, cæteris. Neque enim ii labores sunt, sed quietes, somnus scilicet, ac desidia.

APOTELESMA XVIII.

Si stellæ nullo impellente, per se ipsæ palantes videantur: animæ perturbationem propter curas indicant. Ergo animi remissione opus est, atque appulsione ad jocosa spectacula, aut saltem ad scenicas voluptates biduo, triduóve. Itaque aut sedabitur, aut in morbum incidet.

CÆSAR.

Vexari ab hoste docuerat, nunc sine hoste ponit perturbationem, si stellæ vagari videantur nullius impulsu, sed suapte agitatione: sicuti cùm vagantur ii, qui laborant lycanthropia. Indicatur igitur causa esse intus. Dixit animæ perturbationem, quoniam, ut diximus, putabant animæ affectionem esse mærorem, furorem, & alia talia: id quod nisi ita intelligas, nequeat cum signo convenire.

ponit

ponit curam, ſpectacula: ſed addit, aut ſedatum iri, aut in morbum caſurum: penè ridiculè. Neque enim abſimile illius eſt, O Laertiade quicquid dicam, aut erit, aut non. Quare verò non appoſuit curam, quæ à morbo præſervaret? an quia raró admittunt medicamenta, quibus quicquam poſſint proficere? Neque enim ex anima excernitur quicquam per ea, quæ dejiciuntur. Stultè nanque dicat aliquis, excrementa eſſe animæ partem, quanquam deteriorem. Verùm ubi corpus ſimili jam affectum fuerit qualitate, tunc curando ipſum, tollitur morbi ſedes. Ita dixèris, ſi cum illis intelligas animum affici. Sic morbum, Erota, curant caſtigando. Ego verò cum meliori ſeculo nego in anima quicquam eſſe morborum, ſed in ſpiritibus, ut in rebus ſpecies deferentibus. Sublatis enim humoribus ceſſat furor. ii enim quales quales ſunt, tales erunt effectiones.

Ponit differentiam inter jocoſa ſpectacula, id eſt, ridicula: & τὰ θεάματα ſimpliciter. Multa enim genera ſunt ſcenicarum ſpectationum ſeria, eadémque jucunda: ut Trinummus, ut Captivi, & alia, Plutus, Ranæ, Nubes.

Dixit, πλανᾶται. Nos ad verbum, palare: indidem nanque deductum eſt Latinum noſtrum.

APOTELESMA XIX.

Quæ ſidera ex orbita ſua excidere videbuntur, ea ſi pura, ſi illuſtria prorſum promovent,

moVent, bonæ Valetudinis argumentum præbent: Quod enim in corpore parum eſt, id naturali circuitione poſt Veſperas ad manè excernitur. Nam quæ in Ventrem demittuntur, & quæ in carnem redundant, ex circunferentia omnia deciduntur.

CÆSAR.

Nunc illam explanat partem, in qua dicebat ſydera ab orbe ſuo aberrare. Et duo ſtatuit. Aut enim ab occaſu ad ortum tendunt: ea eſt illorum rotatio naturalis adverſus primi mobilis diurnam verſationem; igitur ſignificat parum eſſe, quòd acutè demiſſum ſit: Aut è contrario feruntur. atque hoc ſequenti apotelesmate explicabit. Nunc verò expultricis declarat vim: quæ de rebus attractis cognoſcit, ac judicat: expellítque quod excretum ſit, aut à ſe, aut à ſubſerviente ſibi excretrice. Intelligo nunc excernere, ſeparare. Addit autem motui qualitates duas: puritatem, & lumen. Multa pura ſunt quæ carent lumine, ut tranſlucida corpora. Nam lucem habent, quoniam tranſmittunt ſpecies: lumen non habent, quia non emittunt. De igni autem dubitatio eſt, & alibi diſcuſſa à nobis utranque enim naturam videtur obtinere: idcirco diximus, multa: non, omnia. Præterea illuſtria ſunt non pauca, eadémque impura. Impurum voco, quod admiſtum quippiam habet non illuſtre, ut & alia multa, & Luna ipſa: Maculoſa enim eſt, non ex luminis, ut ajunt refle-

reflexione, sed ex diversitate partium. Nam quid mirum? Nónne diversum est ipsius corpus à cælo? nónne ipsa dicitur tota lumine carere? Reddit rationem sanitatis: propterea quod à corporis circunferentia quod demittitur, purum esse indicatur, sive in ventrem recipiatur, sive in carnem redundet: & quantùm quod expellitur in ventrem: & quantum quod retinetur ad alendum, recensuit. Dixit igitur ἐκκρίνεται: quoniam superfluum est, nec tamen vitiosum. In quantitate peccatur, non in qualitate: purum enim est.

Dixit, πρόσω intelligit ad exortum. Is enim motus syderum horum est, quæ circa octavum feruntur orbem. hoc autem declaratur sequenti apotelesmate: in quo conrrarium motum explicat, cùm dicit, καὶ πρὸς ἑσπέρην. Itaque Calvus benè, ac scitè legit πρὸς ἢ ὄρθρον ἔχῃ: non ut vulgò scriptum circunfertur πρὸς ἢ ὀρθῶς ἔχῃ.

Non est contemnendum quo pacto illud intelligamus ἐν τῇ κοιλίῃ. Nam in ventre non fit separatio eorum, quæ à cute demittuntur: sed expultrix exigit à cute ad intestina: itaque ad intestina melius, scilicet ἐς τὴν κοιλίην.

APOTELESMA XX.

Quod si aut atra, aut obscura fuerint, & in occidentem delata, aut ad mare, aut ad terram devergant, aut ferantur sursum: mor-

morbum portendunt efficatius. Quæ sursum nituntur, capitis indicant distillationes. Quæ ad mare demittuntur, tubera in carnem designant eruptura. Commodè his cibi tertia detrahetur pars. Quem vivendi modum in quartum usque profert diem: atque intereà vomet: posteà in dies totidem tum vomitus, tum pristinam inibit cibi rationem.

CÆSAR.

Nunc alteram partem expedit contrariam superiori per motum, cùm astra ad occasum devexa videbuntur: Item per qualitatem. Atrum, inquit, aut obscurum: atrum puro opposuit: propterea quod à terra nigrorem fieri putabant: inter quos etiam fuit Theophrastus. Terræ autem natura maximè distat à superioribus. Altera qualitas directò opponitur superiori commentario: quippe obscuritas lumini.

Post hæc cælestia cum elementis conjungit in motu: Nam motus aut à centro est, aut ad centrum, aut circa centrum universitatis: idque dupliciter: aut ab Subsolano in Favonium, ut diurnus motus: aut è contrario. Præterea hîc quoque variatur tribus modis. Primus est, propterea quod tàm octavæ sphæræ, quàm planetarum poli alii sunt à polis mundi: itaque devexiore spatio feruntur. Secundus est eccentricorum, quorum apsides intelligimus. Tertius epicyclorum: quos frustra

ſtra nituntur excludere Peripatetici : idcirco quia & centrum, & univerſum motum extra centrum terræ habeant. Nam quod ajunt, omne quod movetur, circa ſtabile aliquod moveri: fatemur. Cùm dicunt terram eſſe illud ſtabile: negamus. Sed poli ſunt illud ſtabile, ob quod rotationes verſantur. Nam ſi terra in cauſa eſſet, qua moverentur, tunc quorſum verſus contingeret, verti poſſent, in Meridiem, in Septentrionem. Et ridiculum eſt dicere, cælum non moveri poſſe, niſi ſubeſſet terra ſtabilis. Satis enim eſt habere punctum medium circa quod moveatur. Duo enim ſtabilia neceſſaria ſunt in rotatione globi: profundum, & latum. Nam ipſe motus in longitudinem fit. Sicut circulus ſi moveatur, ſatis habet: quoniam profunditatem nullam habet punctum in media latitudine quietis ſedem. Igitur centrum mundi, eſt ſedes quietis in profundo, poli in latitudine, motus in longitudine. Si igitur hæc ſatis ſunt ad motum: ubívis fieri potuit ut minores cæli in majoribus verſarentur. Satis enim eſt naturæ cæli, ſi neque ad centrum, neque à centro moveatur: quoniam neque levis, neque gravis ſit: itaque propter hanc naturæ rationem circa centrum vertitur: propter odorum rationem ſuorum, ſuo motu vertuntur epicycli. Ergo ſi per ſomniorum ſpecies aſcendere videantur: ſuperioris corporis notabis partes. Nam ita quoque in animalibus, ſive reptilibus, ſive piſcibus, τὸ ἄνω, intelligit Ariſtoteles, totum pectus, & caput: τὸ κάτω, quæ inde

inde in caudam, aut ad pedum ima: cùm tamen è ſitu piſcium, pars ſuperior videatur dorſum, & occiput: inferior autem maxillæ, ac venter: ſed has pronas, ac ſupinas maluit ille appellare. Nam ita divino viro viſum eſt, nobiliſſimam partem ei parti comparandam, unde duceret originem: ſcilicet caput, cælo. Sic etiam dicimus, dejicere ſuperflua cibi ab ore ad exitum excrementorum. A mari autem ventris indicia ſunt. unde & Latini alvum ab aluendo dictam voluêre: quanquam nos aliter ſuo loco. Tum quia inter cælum, & terram eſt: tamen à terra non indicat pedes, ſed carnem, in quam tubera eruptura minitatur. Sed ita illi placuit, ut diximus: quanquam ne omnia quidem tubera terreſtria ſunt.

Mirum diſtillationes ex aſcenſione indicari. Nam contrarius motus eſt. Intelligendus eſt aſcenſus vaporum prius, mox deſcenſus eorundem condenſatorum.

Interpretati ſumus, τὸ μᾶλλον, efficacius: ſcilicet quàm cætera. Quoniam ſigna excellenti prædita natura ſunt, ſtatóque motu, non temerè, moventur: à quo ſi aberrarint, validiorem cauſam ſubeſſe putandum eſt.

Dixit, κομίσασθαι τὰ σιτία πάντα· id eſt comparare. verbum eſt agricolarum convehentium fruges. quo & Hippocrates alibi, & Theſſalus filius in legatione uſus eſt.

APOTELESMA XXI.

Horum ſi quid in cælo inſidere, idque purum,

purum, humidúmque apparebit, sanitatis nota est. etenim cælitus id in hominem descendit: quippe anima tale cernit, quale in ipsam ingressum est.

CÆSAR.

Ponit quietem, cùm dicit, ἱφίζεαζ: ergo humorum concordiam. neque enim aut summa, aut ima petunt. Ponit calorem, & lumen, quasi formam vitæ: scilicet stellarum puritatem. Ponit materiam, & pabulum: scilicet humiditatem. Post hæc signa, ponit significatum: quippe sanitatem. Ponit inde rationem signi, & significati: idcirco quia cælitus descendit. Habet hoc probationem à cælorum proportione cum vita nostra. itaque iisdem vocum lineamentis, & calor, & vita, & cælorum Deus dicta sunt, ζεῖν, ζῆν, ζεύς. Astruit postremo loco rationis probationem. Quoniam anima, inquit, tale cernit, quale à Diis immortalibus, cælesti de sede demissum recipit. divina sanè sententia, qua demonstrat animæ cum cælo conjunctionem. Habet autem Geometricam rationem: propterea quòd à cæli circunferentia devehuntur divinæ illustrationes, quæ per animam perinde, atque per cognationis hospitium transeunt in res corporis elementares, tanquam in centrum lineæ.

Ἐξ αἰθέρος, ab æthere, id est à cælo. quoniam ἀεὶ θεῖ. semper enim perpetua vertigine volutatur. Itaque Plato in Cratylo inde deos dictos putat: θέοντας, inquit, δρόμῳ· Solem, ac

 Lunam.

Lunam. quanquam maximus ille vir paulò infelicius addidit etiam Tellurem: quæ ſententiæ huic non ſolùm non ſerviret, ſed etiam adverſaretur. Neque enim movetur tellus, nedum ut θεὸς ſit, à curſu. Quare in undecimo De legibus caſtigatius eſt locutus: ἥλιόν τε, καὶ σελήνην, καὶ ἄστρα, καὶ γῆν, ὡς θεοὺς καὶ θεῖα ὄντα. ut priores θεοὺς dicat: terram autem θεῖαν. Aſſentitur Ariſtoteles quoque Præceptori ſuo: qui in primo De cælo ætherem ab æterno curſu dictum vult: caſtigátque Anaxagoram, qui ætherem pro igni intellexerit: quid & turba literatorum, περὶ τὸ αἰθέρος: & videtur ſenſiſſe Cicero in primo De natura Deorum, ubi ætherem ardorem cæli vocat. Sapientius, à Præceptore Anaxagora diſſenſit Euripides, qui in Alexandra dixit, αἰθέρα διὸς δωμάτιον. & in Oreſte Helenam inter Divos relatam collocat ἐν αἰθέρος πτυχαῖς. ſed Stoici ſummum Deum ætherem intellexêre, ut eſt in quarto Academicarum quæſtionum. Eundem igitur cum Jove retur eſſe Chryſippus, & alium ab igni. Quare in ſecundo De natura Deorum, cum vocat cælum nulla peregrina concretum natura: & in eodem, cæli complexus. qui æther appellatur: quanquam Pacuvius ætherem videatur ignem agnoviſſe, cujus amplexu aer ambiatur.

APOTELESMA XXII.

Quod verò atrum, atque impurum, obſcurúmque fuerit, morbum minitatur: quanquam non à repletione, aut inanitione, ſed

sed ab eo, quod extrinsecus ingruerit. Citatis decursionibus curantur ii eo usque, dum corpus, sed intra modum, dissolvatur. Compresso verò spiritu excernat, quod obvium sit. Post cursiones, spatia faciat incitatiora. Victus modus mollis, levisque esto, ad quartam usque diem.

CÆSAR.

Cùm causæ aliæ sint intus, aliæ extra: ea, quæ intus sunt, & efficientes & materiales esse possunt: Nam ut sunt subjectæ qualitatibus deferendis, materiæ sunt: ut impediunt naturales effectiones, efficientes erunt, Eas veteres in conjunctas & antecedentes partiti sunt. Nam quæ morbum antecessissent, προηγούμενα appellarunt: easdem facto morbo, conjunctas: ut peponis caro, antequam corrumpatur, & postquam corrupta sit. Recentiores, qui omnia subvertêre, ut doctiores videantur, nullam apud Galenum intelligi conjunctam causam profitentur: propterea quòd ea tum causa morbus sit. sed neque verum id est, neque Galeno asseveratum. Morbus enim esset substantia, non accidens. Sicut ridicule lapidem in renibus, morbum appellant: cum lapis sit substantia: effectio lapidis morbus. est enim impediens, impedimentum, impeditum. Fatetur Galenus morbum esse naturæ officiorum impeditionem: Impediens est phlegma putridum, est igitur effectio putrefacti phlegmatis, morbus,

 aliud

aliud sanè ab ipso impediente, atque illi accidens. potest enim non impedire. Quod si idem cum illo est: ergo substantia erit in substantia: & idem à seipso abesse poterit, sine sui corruptione: unum erit duo, & duo unum, & idem aliquid, ac nihil. Vides bonos Metaphysicos: qui si clament hæc ad Medicum nihil pertinere, quid igitur litigant? quid arguta ntur? quare volunt mutare receptas sententias Philosophorum? quamobrem non se continent in sua pellicula, quam perangustam sanè, ubi volunt distendere, disrumpunt? Ejusdem est sapientiæ profiteri, calculum esse morbum in numero. Videamus morbi rationem, quo depravantur naturæ officia, aut minuuntur, aut tolluntur. Ergo morbus in figura, quo figura depravatur: in quantitate, quo quantitas: igitur in numero quo numerus. At lapis ad corpus nihil pertinet. ejus enim numero, non depravatur numerus partium corporis: sicut sexto digito, defectu oculi: sed in via morbus est: via enim læditur. Hæ sunt causæ interiores: exteriores autem non nisi efficientium rationem obtinere possunt: ut Sol æstuationem efficit, nix gelu. Ab his morbo affici nos, ut supra diximus, olim stulti æquè negarunt quidam: quos Galenus cùm alibi, tùm perpetuo commentario fusius, quàm acutius arguit. Eas appellant Græci procatarcticas.: quippe quæ prostent nocituræ, etiam ante omne initium, ita ut exteræ sint à principiis conjunctis ægritudini. Hasce causas dicit

cit hîc imminere futuro morbo: cujus signum sit sydus, quod non moveatur: idémque atrum sit, impurum sit, obscurum sit. Atra sunt etiam quædam splendida, non propter eam qualitatem, sed propter situm partium. Nempe ex levore, unde fiat aëris repercussus: ut gagates, cornu, ebenus, postquam sunt expolita. videmus etiam impura lucida, ut dicebamus: idcirco atro addidit, impurum, sordidum sanè: utrique verò opposuit obscurum.

Difficile verò est judicium hoc, & disceptabile. Nam quare non à causis interioribus, sed exterioribus morbus fiat? præsertim cùm sydera illa non moventur? Respondeo: propter hoc, intus motum non esse, foris autem eventurum: idcirco quia sydera exuerint naturam suam, nitorem scilicet: ergo à causa extranea passa sunt. Nam ipsa à contrariis non sunt composita: ergo intus non possunt pati, sed extrinsecus. Ita Hippocrates, Si homo esset unum, non pateretur, non doleret. quanquam ille laxè nimis. Nam unum posuit pro simplici. At verò nihil simplex præter Deum: unum autem forma facit, ex multis. quare ubi una forma, ibi unum. unum igitur homo est, non simplex. Præterea ne illa quidem propositio vera est, Simplex si esset homo, non doleret, non pateretur. patitur enim elementum ab elemento: & tamen simplex est. Itaque Galenus coactus fuit addere, non pati intus, id est, ab interna causa.

Mirum id quoque, procatarcticam statuit

causam: & tamen curam mandat per corporis diminutionem: vult enim dissolvi, Intelligit igitur à procatarctica interiores causas materiales motas esse.

Dixit, presso spiritu excerni τὸ παρελθόν. quod alibi quoque declaravimus. Impellit enim extrorsum: quoniam reciprocatio ad introrsum prohibetur. Sic inflantur venæ, atque facies accenditur, propterea dixit, πυκνοζέτω. Densescit enim aliis aliàs partibus impellentibus, àtque inculcantibus.

Ἐπαγωγῆς· dic tu, extraneæ rei superventu. Calvus productionem, quo sit consilio interpretatus, nescio. ὡς ἐλαχίστη, minima dissolutio. nos diximus, intra modum, ex Cicerone. valde enim pusillum est, quod citra modum fit.

Erat error in codice ἀφανές· scribe ἐμφανές. nota præterea mutatam locutionem, διὰ κένωσιν· & postea dicit, ἀλλ' ἔξωθεν ἐπαγωγῆς.

APOTELESMA XXIII.

Cùm à Deo accipere quippiam somniamus, argumentum est probum bonæ valetudinis. Ostendit enim, quod in corpus sese induit, purum esse.

CÆSAR.

Nunc relictis syderibus altius contemplatur expediens animæ nostræ cum Deo cognationem: quam sibi ille similem fabricatus est. Superius à cæli motu, à situ, à qualitate disputavit: Nunc à forma, seu quasi forma, & motore, & fine: quæ in cælo primo unum

sunt

ſunt. ſeſe nanque intelligendo, movet intelligentia prima cælum. Itaque & ſibi finis eſt, & cælo quaſi forma, & corpori motor. Intelligo enim formam æquivocè, alio modo, quàm in rebus, quæ corrumpuntur. Pro forma nanque eſt, quia animat. Secunda autem intelligendo primam, ſeſe intelligit: itaque illius quoque movetur motu ordinario ea de cauſa, non violento. Spontè enim ſequitur motorem primum propter ipſum. Seipſam autem intelligendo, movet motum ſuum, propter ſe. utrunque autem propter primum. utriúſque enim ille dator eſt. Nam & juſſit ut ſe ſequeretur, & ut ſuo ipſa motu ageret. licet enim motus ſint contrarii ſecundum terminos: non ſunt tamen contrarii ſecundum finem. Unus enim omnium finis, intelligere primum movens. Quare ab ejus motu per vim rapi non poſſunt, per intellectionem ſequi volunt. Quod ſi dicat quiſpiam, duas in contrarias metas ſimul ordinario motu moveri non poſſe: hoc quoque fatemur nos. Nam ſuus motus planetarum primaria eſt intentione illis: ſuumque orbem in Subſolanum quiſque movet. At diurnus motus in eis non eſt ab ipſis, ſed à primo movente. Neque propterea violentus aut eſt, aut dici debet. Volunt enim ſic moveri: quia primum illum intelligunt, ſuum movere: à cujus voluntate atque intelligentia dependent intellectus inferiores. Igitur non poſſunt primam intelligere, & nolle ipſius motum. Idem enim eſt intelligens, & intellectum. Ergo diurnum mo-

tum in suis orbibus volunt, ut illius est: suum autem ut suum, exercent: ita & volunt moveri, quia moventem intelligunt: & volunt movere, quia mobile intelligunt. Dico moveri, non ipsos: sed orbem, cui assistunt: & quia carent materia, & contrariè, neque tædio capiuntur, neque premuntur labore in motu illo. Postremò etiam si esset violentus: qui tamen non sit: vel sic non sequeretur, aliquando non defuturum. Primum nanque movens potentiæ est infinitæ. Sed infinito nihil esse potest par, aut æquale: ergo nihil contrarium: ergo nihil tollens actionem. Quoniam autem Deus omnia est: intelligentiæ, ut Dei imitentur universitatem, cælum movent, ut quo modo possunt, omnia sint. Nam cælum etsi loco non movetur, tamen situs acquirit omnes: quos omnes quanquam habet secundum totum, tamen alium atque alium secundum quamlibet partem habere intendit. Hæc est prima perfectio, propter quam similiores sunt intelligentiæ Deo, quàm si quiescerent. Altera perfectio ab hac pendens est: Quoniam Deus omnium rerum efficiens est. Igitur hoc quoque imitatur intelligentia. Si enim non moveret, unum tantùm ageret. Quare factum est, ut earum quoque motiones diversæ essent inter se: idcirco scilicet, ut variis sitibus mistæ affectiones in hæc demittentur inferiora, per coitiones, oppositiones, quadraturas, & alia. Disputant, Si primus motor infinitæ potestatis est, quare non moveat citra tempus? orbis enim

enim finitus eſt. Præterea Ariſtoteles adducit medium pro cauſa diverſitatis motus: itaque in vacuo futurum dicit motum & citra tempus. Quare motui primi orbis, cùm nullum ſit medium, quod impediat, celerius quovis tempore movere debuit: quod recentiores vocant, in inſtanti. Reſpondemus, motorem non uti ſua potentia ſecundum ſe, ſed ad finem univerſitatis. Neque enim quodcunque poteſt, id facit. Si enim hoc faceret, etiam ſine motu ageret. Sed ille optimum quódque ſemper vult. Itaque quanquam eſt infinitæ poteſtatis, non tamen infinitum poteſt facere, extra ſe. Itaque infinitum ex ſe gignit, infinitum in ſe ſpirat. Ejus autem conſilia in umbra tantum nobis nota ſunt. Si enim planè eſſent nota: aut ille eſſet homo, aut nos Deus. Verùm nos mancipia ſumus inveſtigationis, ut ſimus liberi comites veritatis. Quod autem Avenroës negat verum eſſe, ſitus à cælo alios, atque alios quæri, quoniam ſunt infiniti: malè ſit. Principiò falſum eſt, in corpore finito æquali, circulariter moto, partes eſſe infinitas, & ſitus infinitos ſecundum quantitatem, niſi in potentia: Itaque qui ſitus negabit, quoniam infiniti ſunt in potentia, etiam motum negabit, quoniam dimenſiones longitudinis infinitæ ſunt in potentia. At idem ſi dicat infinitos eſſe ſecundum durationem, ut ajunt, tunc ridiculus ſit. Sic enim non appeterent ſuas verſationes, quas ipſe ponit infinitas. Præterea ut verum ſit, quod falsò dicit: tantò magis eſt ſen-

tentia noſtra : propterea quòd intelligentiæ ſimilis eſſe Deo vult, qui ipſe eſt infinitus. Nam veritas quoque infinita eſt, item bonitas, quippe Deus : & tamen is finis hominis eſt. Stultè enim dicat quis, intellectum noſtrum aliud agere, quàm ut ſit ſimilis Deo: etiam fœneratores, etiam tyranni ſuis flagitiis eam perfectionem ſeſe putant adepturos. Quod autem addit idem Avenroës, cælorum perfectionem, eſſe motum, inquantum motus eſt : quoniam ſit idem hoc de omnibus animalibus : hoc non ſolvit quæſtionem. Neque enim demonſtrat circularis motus rationem : Neque circulariter moventur cæli, quia circulares ſunt : ſed facti fuére circulares, ut circulariter moverentur. Circularis autem motus quodammodò motus omnis eſt. Item habet alteram perfectionem, propterea quòd non mutat locum: Quare neceſſe eſt, ut ſit infinitus quodammodò : quippe cujus neque initium, neque finis aſſignari poteſt. Motus igitur, inquantum motus, viventis perfectio eſt : ſed non ultima. Movetur enim ex appetitu ad finem, aut ut evitet, aut ut conſequatur. Igitur perfectus motus perfecti corporis perfectio. Hinc ſolvitur dubitatio. Nam ſi unus eſt finis: quare non etiam unus terminus? Qua igitur ratione primus in Favonium movet, alii in Subſolanum ? Multæ ſunt rationes hîc. Primùm nanque movens perfectiſſimum eſt : ita & ſuum movere poteſt, & alienum. Deinde ejus perfectio magis appareat, ſi ſecum agat etiam contraria : tum major multò muta-

mutatio fit, ex aſpectibus & conjunctionibus. Poſtremò ſi fuit optimum, ut Luna in duodetriginta circiter expleret ambitum dies: ſi eadem diurno motui motum ſuum ſuperaddidiſſet: non optimum fuiſſet: Maximas enim & ſummis momentis feciſſet mutationes. Quoniam igitur non eſt finis ultimus, ſed Deus finis eſt: idcirco motus non dicuntur contrarii, niſi ſitu, non autem fini. Diverſorum enim ſituum unus finis. Adeo autem perficiuntur, ut voluntas una ſit, electio nulla. Nihil enim Deo par aut ſimile quod ad eligendum poſſit ei comparari. Pura natura eſt in intimis, ut in igne: non poteſt enim nolle comburere. Pura voluntas in intellectibus cæleſtibus: quoniam ſimpliciter cognoſcunt ſine propoſitionum collectione. Media autem proportio quædam in intellectu humano: propterea quòd media quoque ipſius vis eſt. Nam ut informat, elementariam obtinet naturam: ut intelligit abſtractorum. Quod autem Avenroës reſpondet ad hanc quæſtionem, falſum eſt. Ait enim in cælo dextrum & ſiniſtrum eſſe: quanquam hoc Ariſtoteles quoque veteribus ex Pythagoræis videtur admiſiſſe: atque idcirco quòd primo motori dextrum, aliis ſiniſtrum eſſe. Principiò ſi aſſignant dextrum & ſiniſtrum, ratione noſtri fruſtra ſunt. Nam qui trans æquinoctialem incolunt, quod eſt nobis dextrum, hoc ſit illis ſiniſtrum; atque è contrario. Sin id commenti ſint ratione cæli ipſius: nihilo melius. Nam ſi idcirco attribuunt, quoniam

animalia ſunt cæli: ergo par in omnibus ratio motus: æqualiter enim animalia ſunt: quare idem erit motus. ſed non eſt. Præterea cælis aut eſt caput, aut non eſt: & ſi habent, aut unum, aut duo. Nam Rotæ piſci caput atque oculi in modiolo ſunt, hinc atque hinc unus. Si igitur dextrum & ſiniſtrum eſt, videtur caput quoque eſſe. ergo erit in polo. eſto igitur in arctico. Nam eam partem ſtulti in cælo ſupremam interpretati ſunt. ergo in antarctico erunt pedes. Hoc autem ridiculum eſt: Recta enim ſphæra eſt iis, quibus neuter polus extat. Neceſſe eſt igitur antarcticum quoque eſſe alterum caput: ejuſdem nanque officii eſt. Ergo contrario modo trans æquinoctialem erit dextrum & ſiniſtrum. quare eveniet ut idem corpus continuum eodem motu dextrorſum & ſiniſtrorſum moveatur. Quod ſi nullum caput habeant: ergo par ratio antarctici, & arctici ad æquinoctialem. Quare idem circulus meridianus à polo ad polum eſſet dexter & ſiniſter. Si enim pedes mei eodem jure ſint, quo caput, & cincturæ locus æquinoctialis ſit, crus ſiniſtrum dextrum fiet, ratione pedum tunc, ſicut nunc brachium jure capitis. Quibus rationibus picturas illas veterum Philoſophorum facilè delevimus. Nam etiam principium illius ſententiæ falſum eſt. Neque enim animalis, inquantum animal eſt, proprium eſt moveri per progreſſionem: Oſtreæ enim & Patellæ quædam non moventur: neque moveri dextrorſum aut ſiniſtrorſum,

ſum, ſed prorſum: directus enim motus nobilior: brevior enim, & ſimplicior. Itaque ſenſus penè omnes in anteriore corporis parte: motus autem datus eſt ad appetendum, quòd per ſenſus captus ſit. Dextrorſum autem ac ſiniſtrorſum motus ſecundarius eſt. Motus autem eſt via ad perfectionem.

Si videmur à Deo donari, qui ab antiquis δωτὴρ ἐάων dictus eſt: donúmque id purum ſit: purum quoque donum illud erit, quod ſeſe cælitus inſinuat.

APOTELESMA XXIV.

Contrarium autem malum. inſinuaſſe nanque ſeſe in corpus morbum, oſtendit. Quare ſuperiore ratione hunc quoque curabimus.

CÆSAR.

Attende, cùm ſupra morbos imminere dicat, ac nondum eſſe conſtitutos: nunc profitetur jam invaſiſſe, atque occupaſſe. Fortè propterea quod ſignum ipſum prævalidum ſit, quippe à Deo.

Nota locutionem, χρὴ συνῦ τ' ϖρότερον: aut deeſt, κτ': aut, τρόπον. neque verò ſentias, quod ajunt, ita loqui conciſè, quoniam Ionicè. nihil enim Ionibus fuſius, laxiúſve, tum vivendi, tum loquendi licentia: vel vide Homerum, vel Herodoti memineris. ſed quales viros? profectò facilè principes utriúſque orationis: utrumque verò etiam ſapientem:

Nam & Homerum nunquam putassem summum & Physicum, &, ut tum esse poterat, Theologum: nisi tam stultè de Diis locutus esset. Neque enim tam vecors, támque futilis esse potuit, ut ea sic intelligeret: sed ad syderum potestatès, atque officia Geniorum omnia voluit referri.

APOTELESMA XXV.

Mollis pluvia, clementi cælo, minuta roratione, sine hyberno impetu, bona est. Ex aere nanque spiritum moderatum, purúmque subiisse demonstrat.

CÆSAR.

Nunc tenet institutum ab elementis cælo conjunctis: ac primùm ab aeris affectibus. Pluvia enim aquæ affectio est, motus scilicet: item aeris, sanè à situ partium. Est enim aer condensatus, nubes, cujus humidiores partes expressæ fluunt. Quasi dicas, pluviam esse aquam ex aere densato. Conjungit aerem cum anima: quoniam vitales auras veteres dixére: & aer, atque anima eodem nomine dicti sunt ἄνεμος, quippe ventus, aer est.

Dixit, mollem pluviam, non rigidam; non distentis tractibus, sed flexis, & interruptis. excludit enim hîc hybernos imbres. Itaque rectè interpretati sunt, μὴ σφόδρα βρέχεαξ, non multo humore. Nòs, minutam rorationem.

Dixit, ἐν εὐδίῃ, cælo non turbulento. quoniam διὸς χεῖμα καλὸν ἢ εὐδίη· quasi pacato Jove.

ve. sic enim Latini appellant cæli clementiam, cùm sub divo possumus agitare. Sic in XXVI. sectione propositarum quæstionum petit Aristoteles: Quare Favonius est εὔδιεινὸς, καὶ ἥδιστος· Quoniam, inquit, ἔχει κρᾶσιν ἀέρος, οὔτε θερμὸς, οὔτε ψυχρός· & subdit: ὅταν ἀποχειμάσῃ, εὔδια εἴωθε γίνεσθαι. & iterum alibi de eodem: Quoniam inquit, εὔκρατος est, facit εὐδίαν Zephyrus. Quia scilicet est temperatus: & propterea quòd post tempestates spirat: & habet aeris temperaturam: idcirco ei convenit cum aere, quem non turbet. Aer autem tepidus est. Teporem Zephyri dixit, sicut à Lucretio, Genitabilis aura Favoni. Igitur & ventus flat: & is ventus εὔδιεινος est: & sine motu flatus non est. ergo non poterit transferri εὔδια, tranquillitas. Est enim tranquillum, quod omni vento vacat. At εὔδια, etiam currentibus navigiis est: ut apud eundem in XXIII. sectione: ἐνίοτε πλοῖα θέοντα ἐν τῇ θαλάσσῃ εὐδίας καταπίνονται. Itaque & à vento, ut suprà diximus, fit εὔδια· & cum vento, ut hîc. Auram igitur mollem, ac suavem intelligimus, vacuam tempestate. Sic etiam in XXV. sectione ait: ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τῶν οἴκων ὁ ἀὴρ διευριπίζει, καὶ μάλιστα ταῖς εὐδίαις. Sic enim intelligit Pollux in primo, cùm declarat εὔδιον πλόον, Nempe enim tepore tantùm navigamus, nec sine aura penitus. Itaque contrarium agnoscit Aristoteles τὸ εὔδιον τῷ χειμερινῷ· tum propter motum turbulentum, tum propter frigus: ut in XXVI sectione, αἱ καθαραὶ δύσεις, εὔδιεινον σημεῖον: αἱ τεταραγμέναι χειμερινόν,

ελιόν. In eadem quoque, τὸ προχειμάσαντ۞, opponitur τῷ εὐδία. Et alibi, ὁ δράχνης ἐργάζεται ταῖς εὐδίαις. & mox, διὰ τὸ ἐν τῷ χειμῶνι μὴ φαίνεσθ. Xenophon in Venatorio, pro tepido: ὅταν μὲν ἡ ψύχη, ἐν εὐδιεινοῖς, ὅταν δὲ καύμαζα, ἐν παλισκίοις. Quare non rectè interpretatus est Præceptor meus, magnus ille vir Leonicenus, quem equidem honoris causa nomino, Hippocratis illud ex Aphorismo: χειμὼν νότι۞, εὔδι۞ austrinam hyemem, serenam: credo cùm εὐδιεινοὶ Favonium legisset, & apud Plautum, eundem serenum, sic transtulit. Nam ille in Mercatore sic scripsit lepidissimo Trochaico: Hic Favonius serenus est, hic Auster imbricus. At verò si pluvia hyems est: quî fiat ut sit serena? Hoc primus doctissimus Manardus monuit nos. Neque enim in diebus varietatem, sed constantiam malitiæ toto temporis tractu indicavit. Quam varietatem festivo admodum verbo significavit Hippocrates in primo Letalium contagiorum, particula secunda: & appellavit μιξαιθρίαν. Sed illic νότιον cùm dixisset, humiditatem ostendit à vento: id enim significat, νοτίς: ideò addidit & teporem, εὔδιον: unde εὐδείελ۞ apud Homerum, apricum interpretantur: quod suavissimis verbis circumscripsit divinus Poëta.

Et stabula à ventis hyberno opponere Soli
Ad medium conversa diem.

Itaque αἴθριον, τὸ ἐλάττονα νότον dixit Aristoteles: τὸ δὲ μέγαν, νεφώδη. Neque verò malaciam

ciam significavit, ut putabat Manardus. nam etiam cum aura est εὔδιον. Malacia, ut omittam de mari tantum, non de aere dictam: non solùm aura, sed omni motu vacat. Itaque in quadris Lunæ in mari malaciam intelligas, cùm nullo movetur impulsu. Inde legas in historiis, malacia immotas naves, quæ omni essent vento destitutæ. Potest igitur εὔδιον, etiam subnubilum tempus esse, si vento valido, aut tempestate vacet. Nam in εὐδίῃ quoque pluit: at sine nube non pluit. Mirum igitur quo pacto & Leonicenus pluviosam fecerit hyemem, ac serenam simul: & Calvus hîc in serenitate pluat.

Signatè dixit, ὕδατι παρὰ τὸ ὕειν. Aquam enim pluviam significat prima, & propria origine sua. Sic distinguit Aristoteles in iisdem libris quæstionum, τὴν θάλασσαν ἀπὸ τοῦ ὕδατος.

APOTELESMA XXVI.

Huic diversi imbres, largi scilicet, hyemales, ac procellosi, cum aqua sordida, ab insinuato spiritu morbum prætexunt. Modico cibatu ales omnes hos.

CÆSAR.

Opponit τῷ ὕδατι, τὸν ὄμβρον· sed περιφραστικῶς. Sic enim τὸ σφόδρα opponitur, τῷ μαλθακῷ· sic duo altera, τὸ χειμῶνα, τῷ μὴ δεινῶς· & τῷ ζάλην, τῷ μὴ σφόδρα βρέχεσθαι.

APOTELESMA XXVII.

Indicia, quæ cælestia intentent nobis, his

his judiciis observare, hisque consiliis victus inire oportet rationem. Tum Dii immortales secundis in rebus supplicationibus adeundi, Sol, Iupiter cælestis, Iupiter opulentus, Minerva, Hera, Mercurius, Apollo: in adversis ad Deum iram avertendam, Tellus, Heroes incommodorum averruncatores.

CÆSAR.

Epilogus à cælestibus, addito elogio pietatis. Dixit, indicia: Dixit, judicium: Dixit, consilium: postremò, curam eámque duplicem: alteram ab humano auxilio, alteram ab ope Deorum immortalium. Duplex autem Deorum genus prisci commenti sunt: alterum propicium, ut Jovem: alterum noxium, ut Vejovem: ita Diræ canuntur à Poëtis, Sophocle, Seneca, Euripide: item Catullo in Argonauticis, à Marone ad Battarum, ab Elissa adversus Æneam, à Cambyse contra Persas, ab Horatio in Canidiam. Hujusmodi sunt Erinnyes, & Febris, & Robigo, & Summanus, & alia monstra ridiculæ vetustatis. Boni autem Dii, Dii Magni, Dii novensiles, Dii Penates, Dii Semones, Tutanus, Rediculus & aliæ ineptiæ. Ægyptii quoque Plantas, Deos Reges: duodecim signa, Deos Consiliarios appellarunt. ejus rei rationem alibi diximus. Mirum Apollini vota concipere: Æsculapio authori gentis suæ, nulla: item neque Nocti, neque Somno, cùm utrique divini

vini ſint à Priſcis habiti honores. Soli autem ſupplicant: propterea quod occultarum rerum index eſt. Nam hoc quoque fuit in more poſitum, ut exorienti Soli ſomnia narrarent: id quod etiamnum docet nos Sophoclis Electra. Solem igitur ponit tum propter hoc, tum propter lumen: author enim ſenſus viſionis eſt. Jovem, propter vitam. Minervam, propter intellectionem: ex Jovis nanque vertice nata eſt. Mercurium, propter Genium. animarum enim ac geniorum, & comes eſt, & evocator: unde πομπαῖος dictus eſt: tum idem Caduceo ſomnos dat, atque adimit: viarum index eſt. Apollinem, propter ſomniorum conjecturas. Terram, quoniam Nox ſomniorum mater, ejus umbra eſt: itaque dicta eſt abdere arcana ſinu ſuo: unde ſomnia ab inferorum receſſu duabus mittuntur portis. Heroas, quoniam virtute cælum meriti ſunt, expiato orbe noſtro monſtris. Quare in pavoribus, & miraculis exclamabant, ἡράκλεις: propterea quod eſſet ἀλεξίκακος. Tales & divi fratres Gemini, in tempeſtatibus. Idem quoque numen in utranque partem acceptum eſt additis cognominibus diverſis, γαιήοχος, & ἐννοσίγαιος. Item Apollo à perdendo: cujus ſagittæ eſſent peſtiferæ. Idem παιήων, à medicando, quo cognomento ei acclamatum eſt, cùm à ſerpente Delphos liberaſſet. Heroum autem cultum ſacroſanctum fuiſſe tum alibi legimus, tum apud Philoſtratum. Eſt & in Urania Herodoti ſcriptum idem, in reſponſione Athenien-

nienſium ad Alexandrum Mardonii legatum. Definit Lucianus Heroem, ex Deo & homine compoſitum. Athenæus eorum vim in undecimo declarat, terribilem, ſed magis noctu, quàm interdiu. Plutarchus in Romanis dicit Græcos in novilunio Diis ſupplicaſſe primo loco: ſecundas preces concepiſſe Heroibus & Dæmonibus. Item primum poculum fuiſſe Deorum: ſecundum, Heroum. Plato *μέγιστον δαίμονα τὸν τοῦ παντὸς κυβερνήτην* appellavit. Plutarchus in Hellanicis *ὑπεκκαύστρια*, feſtum apud Solos urbem recitat: quem diem ſolennem agerent in Minervæ honorem averruncationis ergo. Sed & Timæus Locrus in libro De natura, *δαίμονας παλαμναίοις, καὶ χθονίοις, καὶ ἐπόπτας* tradit. Expiationes autem illæ, poſtulationes ab antiquis vocabantur. Mirum, verò & id, cùm Terram poſuit, Veſtam prætieriſſe: ſed eandem putavit fortaſſe. At Plotinus in libro ſecundo De quæſtionibus animæ, Terræ animam, Veſtam interpretatur.

Jovem, cæleſtem cognominat: quoniam aliis quoque numeris invocabatur. Labradæus, in Caria, à ſecuri, quo nomine id telum eorum voce appellabatur. Agoræus, cui vota concepit pro Socrate puero pater Sophroniſcus. Fuit & Policus, ex Pauſania, & Plutarcho qui etiam *βουλαῖον* recenſet in commentario *εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον*. Fuit Pappæus apud Scythas, ex Herodoto. Fuit Trophonii delubrum: item Æneſii apud Strabonem in nono: Lycæi in octavo: item Liberatoris,

ris, Hospitalis, Limitaris, si Hercæum velis dicere: Olympii, Tonantis, Feretrii: Imperatoris, in sexta actione in Verrem: ubi etiam ὑρεῖον Græca interpretatio est. μειλίχιος mentionem facit Thucydides in primo, cum veneratione maximæ festivitatis. Pausanias in Atticis agnoscit Aphesion, propter Æaci sacrificium quòddam: idémque πανελλήνιος declarat fusius causam in Corinthiacis, ut pluvíam eliceret. At nos aliam ob rationem, Elicium. In Corinthiacis item χθόνιον, quem nos Ditem, & Summanum: cui etiam sunt fulmina attributa. Alterum ὕψιστον: nos hunc optimum maximum: quæ erant propria Capitolini, ut ait M. Tullius. Capitolini facit mentionem Pausanias ibidem: sicut in Eliacis, Impubis: Quem nos Anxurem, quoniam esset ἄνδυ ξυρεῖδος. In eodem libro est, ὅρκιος. Est in Alexandra Lycophronis Jupiter φύξιος, cùm alibi multis locis, tùm apud Strabonem libro nono, Jupiter σωτὴρ, quem M. Tullius in actione quarta in Verrem negavit unico Latino verbo exprimi posse: Verùm ille, ut suo loco diximus, servivit causæ: Nam cùm vellet Verrem premere criminis magnitudine, exclusit eam vocem à Latina potestate. Verùm in ea oratione, quæ inscripta est in L. Pisonem, seipsum, qui patriæ salutem dedisset, conservatorem appellavit: in tertio autem De finibus, salutarem, cujus in tutela sit salus. Servatoris quoque Jovis templum memorat Plinius in libro XXXIIII. Hippocrates

crates etiam κτήσιον hîc vocat: Statorem Calvus pessimè est interpretatus. Nam Stator Jupiter à Romulo primùm est nuncupatus, qui exercitum stitisset à fuga: qui fortasse sit idem cum Jove Stativo Plinii libro XVI. at verò κτᾶσθαι possidere est. Ctesii Jovis meminit Plutarchus in libro De fœnore: Jupiter, inquit, Ctesius vix eorum opes servet, qui sumunt fœnori. Ergo in ταμιείοις ejus simulachrum statuebant, ut ait Suidas. quæ vox, cùm & ærarium, & cellam significet promptuariam, ad penum potius respexit Anticlides in libro undecimo Athenæi, cùm Cadiscum ornat lana candida, ut sit pro signo Ctesii Jovis. Nos opulentum ex Plauto interpretati sumus. Minervam autem cognominem illi, Heram: Quoniam, Hera fortunæ nomen est, ut legimus apud Ennium. Post somnia prodigiali Jovi rem divinam facit Plautus in Amphitruone.

Galenus his elementariis judiciis, alia addit similia: ignem accensum videre, ob flavam bilem: fumum & caliginem, ob atram pluviam, ab humore frigido, liquido: glaciem & pruinam, de pituita gelida.

APOTELESMA XXVIII.

Quæ verò in terris functiones exercentur, eæ quoque ad valetudinem conferunt dignoscendam: ut, acutè videre, audire: firmè ambulare: inoffensè, ac sine metu currere: terram quoque intueri solutam, benéque

néque cultam : arbores germinantes, fructu gravidas, ac mites : amnes temperato labentes cursu, aqua lympida, ac quanta satis sit : Item fontésque, puteique valetudinem bonam nuntiant somnianti : ejúsque corpus pro suo modo, & digerere, & admittere, & excernere.

CÆSAR.

Relicto cælo demittit sese ad corporis officia, quæ hîc agnoscit duplicia : altera, quæ corpori debeantur, ut currere : altera quæ civilibus negotiis propter corpus, ut agricultura : quæ utraque unico simul apotelesmate executi sumus : quoniam ipse utrisque item simul apotelesmate sequenti contraria ponit.

Quæ hîc dicit clara sunt. Memor quoque Præceptoris Galenus fuit, cùm dicit, lævitatem corporis inoffenso cursu significari.

Dixit, προσημαίνει καὶ τάδε πρὸς ὑγιείαν· non quòd futuram significet sanitatem : sed quia signa præcedunt sanitatem : non quidem natura, non tempore, sed Medici intellectione : cui si narres somnium, indicet sanitatem : quam somniis præscriptis agnoscat.

Dixit, λείαν τὴν γῆν, solutam scilicet, nec pertinacibus glebis inæqualem ; sic Poëta, Resolutaque terga. Indicia trium rerum ponit in sanitate, περιόδους, προσαγωγὰς, ἀποκρίσεις. Per περίοδον, intelligit, ἀνάδοσιν, id est, digestionem, quæ per motum judicata est. Per προσαγωγὰς, transmutationem, & unionem,

nem, quæ significata est per fructus mites: Per ἀποκρίσεις, superflua excernentis animæ vim: ea declaratur, ubi dicit, puram aquam, & quanta debetur. Omisit coctionem: quæ tamen scitissimè ab arborum fructibus potuit indicari. Diversa nanque πέψις, & ἀνάδοσις: utranque tamen recentiores digestionem vocant minus aptè. Intelligit autem τὴν διέξοδον, ἀνάδοσιν quoniam succus ille circunfertur, ut mutetur in corpus: digestionem interpretati sumus nos, secuti Ciceronem, qui Attico scribit sic: ut mea mandata digeras: id est, suo quóque tempore, ac loco exequare. Itaque apud Celsum intelligas, quod Galenus διαφορεῖν, & digestivum διαφορητικόν. sic enim scripsit in libro quinto, capite duodevicesimo: Sed quædam digerunt materiam, quædam extrahunt. Nam resolutio fit per digestionem. Oportet enim, quod coit, aut coierit antequam resolvatur, dispertiri. Hoc paulò pòst dicit ipse, Resolvenda astricta, mollienda dura, digerenda quæ coeunt. Sic enim componit contraria inter se, resolvere compacta, emollire dura, dispertiri unita. Prius enim dissolvuntur, quàm resolvantur. In malagmate Polyarchi hoc, & haud multò pòst in Medi malagmate. Eodem sensu, in libro secundo, capite quartodecimo, Aut molliendum, quod induruit: aut digerendum in eo, quod copia nocet: aut alendum id, quod tenue & infirmum est. Non est dubium quin intelligat διαφορητέον. Sic enim scribit paulò pòst, Usque ad cutem digestione quadam re-

laxatum

laxatum penetrat. Fricatione enim laxatur cutis, cum fieri vis digeſtionem. Sic alio verbo ſimillimo eundem uſum veteres expreſſêre, ut Terentius, Differor doloribus. Et Vergilius, Nubila differt. Sic idem verbum alia compoſitione in Menæhmis poſuit Plautus, Veſtes degerit: id eſt, defert: quod ineptiſſimè & interpretati ſunt, & confudêre cum verbo, dego. Idem Celſus in tertio, capite quarto dicit, Ubi corpora plus reſolvuntur, refici frequentius debere: quare, ait, celerius cibus dandus eſt in morbo, qui plus virium aufert: itémque in eo cælo, quod magis digerit: id eſt, reſolvit. Ita Plinius in libro viceſimo ſexto, capite undecimo, Cruditates, quæ nauſeam faciunt, digerit betonica: id eſt, diſcutit. Nam idem aliud intelligit, cùm dicit, concoctionem adjuvari: aliud, cùm dicit, cruditatem tolli: ut in libro viceſimo ſeptimo de abſynthio: Concoctiones adjuvat, cruditates detrahit. Cruditas nanque ſequitur concoctionis defectionem. At barbari noſtri his ex locis videntur accepiſſe concoctionis ſignificatum: cùm putarent ſuper ſtomacho tantùm intelligi.quod etiam ex Seneca in prologo declamationum elicere potuêre: cujus verba ſunt hæc: Nec patiebatur alimenta per ſtomachum, per ſomnum, quietémque æqualiter digeri. Cùm idem Celſus in primo multis locis, in tertio non paucis, in aliis libris aliquot, concoctionem dicat, non digeſtionem.

Hîc fontium commendat viſionem. At infra

ſra apoteleſmate triceſimoſecundo veſicæ vitioſæ argumentum eſſe prodidit.

APOTELESMA XXIX.

Contrà, diverſa ab iis, noxam prædicunt. Si viſus, ſi auditus impediri videatur, caput ægrum indicant. Matutinæ huic deambulationes inſtituendæ, præſertim à prandio: obſervata priori vivendi ratione. Quod ſi crura malè habeant, vomitu materia detrahenda erit, & priſtinis victitandi legibus addenda luctandi exercitatio. At ex terræ ſqualidæ viſione, impuram eſſe carnem conjectamus. Itaque poſt exercitationes, multùm eſt deambulandum.

CÆSAR.

Quemadmodum ſuprà duo erant capita ad ſanitatem ex officiis rectis corporis, & civilibus: ita hîc duo contraria. Et corporis morbos in duas diducit partes: in ſuperiora, per caput: in inferiora per pedes. Utranque curam per diverſiones fieri jubet. Nam capitis morbos, per deambulationem: pedum vitia, per vomitum. Ita Galenus ſcripſit, quendam ſomniaſſe lapideum ſibi factum crus: atque ita ei crus fuiſſe ſolitum eo morbo, quem Græci vocant paralyſin.

Altera pars ſecundæ reſpondet parti. Supra dixerat, terram levem, ſolutam, bene cultam: nunc ſqualidam, incultam, aſperam. Si-

Signum hoc attribuit carnis impuritati. Quoniam uti dicebamus, caro, ſanguis coctus eſt. Fortaſſe verò quiſpiam feſtivus oſſium potius accipiat indicationem. Sicciora enim ſunt, & plus habent terræ. Terræ quoque officium præſtare videntur: ſtabilitatem ſcilicet, ac firmitatem. Itaque in Timæo identidem igni cocta, & aqua extincta ſunt. Poſſit reſpondere, oſſium principium à ſemine eſſe, quorum materia ſit: ſemen autem aëris referre naturam. Verùm ſic nunc eſto, ut voluit.

Calvus exiſtimavit, τὸ τραχεῖαν non eſſe terræ epitheton: ſed arteriam, quàm tracheam vocant. Ita malè confudit: capita namque viſus impedimenta ponit: deinde tracheæ: tum crurum. Rebatur enim omnia à corpore. At enimverò quare ab arteriæ læſione carnis læſæ ſit indicium? Ex carne non conſtat tota: carnis neque cauſa, neque effectio eſt: non ipſi caro ſervit, non ipſa carni. Sed ſuæ gentis more locutus eſt Hippocrates, quemadmodum & Herodotus in Melpomene: ἔστι ἡ καλεομένη Ὑλαίη... — rather: ἔστι ἡ χαλαλεχθεῖσα πᾶσα πεδιὰς τεγέη, καὶ βαθύγεως· τὸ δ᾽ ἀπὸ τούτου λιθώδης τ᾽ ἐστὶ, καὶ τραχεῖη.

Neque rectè dixit idem, ἀντισπαστέον, convellito: ſed avellito, aut revellito.

APOTELESMA XXX.

Steriles arbores humani ſeminis declarant corruptionem. Si frondes cadere videantur, ab humidis ac frigidis impendet temperamentum: ſin frondoſæ ſint & fru-

ctu careant, à calidis, & ſiccis. Ibi igitur victus ſiccus, calidúſque eſto: hic frigidus & humidus.

CÆSAR.

Supra à terra, nunc à terræ officiis triplicem docet ſterilitatem. Genericam, foliorum ſcilicet, ac fructuum: cùm dixit, ἀκαρπία, τὰ ἀφορία τῶν δένδρων, oſtendit. Alteram frondium tantùm: cùm dicebat, φυλλοῤῥοῦντα. Tertiam fructuum tantùm. Nam niſi, ἀκαρπία, genus ſit utrunque complectens, ineptè iteratò poneretur, ἄκαρπα. Aut igitur non poteſt evitare: aut verbi ambiguitate uſus eſt, quam æquivocationem vocant: ut ἄκαρπον etiam de frondibus intelligatur. Utrunque autem comparat ſemini ſomniantis: nimirum defectum generationis. Quare colligemus hîc quod vulgò videmus: quódque in libris ſeptem De ſemine genitali diximus, Virtutem informatricem etiam perfectis in corporibus eſſe. Nam & ramos novos fundunt, & fructus annuos: quædam etiam biferæ ſunt. Theophraſtus autem cùm dubitabat, partéſne plantarum dici mererentur frondes, quæ deciduæ eſſent, abeſſéntque, & adeſſent, ſine totius interitu: rectè feciſſet, ſi ſic nos monuiſſet.

Duplicem verò aſſignat cauſam: Frondium defectum ab humidis & frigidis Hyemis enim appulſu cadunt folia. Fructus defectum à calidis, & ſiccis: Quoniam deficiente humore, calor fructus conficit. itaque ſyderantur.

Ve-

Verum, ut certius dicatur, à calido & humido tàm frondes, quàm fructus proveniunt: à calido & ſicco exuguntur: à frigido & humido putrent ac decidunt, Ergo notabis foliorum caſum, non defectum. Cadunt autem à frigore omninò repercutiente ſubeuntem ſuccum, quominus exeat in extrema planta per petiolum, aut propiores venas. Hoc autem longè melius à Theophraſto in primo De cauſis, enarratur, fæcunditatem neque à frigido fieri, neque à calido: ſed à calore temperato: Stultè enim arbitratos eſſe priſcos, naturam calidiſſima animantium genera in locum frigidiſſimum, quem colerent tranſtuliſſe: puta piſces, quò duo extrema temperatione quadam coirent in ſtatum vitæ. Empedoclis fuit opinio hæc. Sed multæ plantæ calidæ in aquis proveniunt: multæ frigidæ in arida. Illius generis Perſicaria, Malobathrum, Acorus, ſive ille noſter ſit, ſive quem aromaticum calamum vocant falſò. Hujus ordinis Hyoſcyamus, Mandragora. Quare non ab elementis accipiendæ ſunt rationes, ſed à formis. Formarum enim omnia plena ſunt: ac de potentia materiæ eliciuntur à tribus rebus inter ſe ordinatis: ab agente propinquo, quæ eſt virtus informatrix: ab agente primo, qui eſt primus motor: ab agente medio conjungente vim rei puriſſimæ, ſcilicet motoris primi, cum vi rei minus puræ, ſcilicet animæ informativæ. Itaque Averroïs quoque peſſimè cauſam propoſuit, propter quam calida in

in locis frigidis gignerentur. In quinto namque libro Emendatæ Medicinæ assignat, aut densitatem corticis, aut quia sub terra submersæ sunt, quare ab aëre frigido aut calido non attinguntur. Verùm & falsæ sunt, & à Philosophia alienæ. quasi verò tamarindi qui oriuntur in terra Arabia, aut sub terra sint conditi, aut cortice contegantur. Tum autem calamus iste noster aromaticus juxta fluvium Tanaïm nascitur palustribus tractibus, & propter Vollam flumen, calida planta sanè, radice rara, ac soluta, & quæ, cùm extrahitur, humoris plena sit, Air vocant incolæ, & nomine alio, Bostuorce. Quod si aqua ipsa, quæ elementari natura gelida est, in terris calidis, atque etiam exustis reperitur. quare ibi non erunt res, quæ ex ea ita componantur, ut ejus quàm plurimùm possideant? Nam si omnia ubique quatuor elementis constant: quid prohibet certam formam cognatam sibi elementi proportionem, & quærere, & accipere? Aut qua ratione locis dulcibus lupinus nascitur amarus: beta verò salsa, lapathum acidum? Neque enim calida in calidis nascuntur locis, quoniam calida loca sunt: sed quia plantæ illius forma ibi est. Quod si calida planta propter loci calorem, calido in loco nasceretur: omnia calida omnibus in calidis evenirent. Itaque, ne illud quidem, quod ajunt Philosophi, verum est, Omne simile à simili conservari loco. Intelligo similitudinem elementarem. Nam similitudinem proproportionis necessariam asseveramus loci &

lo-

locati. In qualitatibus autem manifestis aliter invenias. Inter pisces invenias quod sit venenum calidissimum : urtica urit, scolopendra, alia multa, pastinacæ vulnus viperinum morsum æquat. Præterea iidem pisces aliqui, ut mugil, solea, & in mari degunt, & in fluviis: illius aqua salsa, calida, sicca: horum contraria. Quæro exemplo ridiculo rem bene seriam: Asinus cujusnam sit temperaturæ? Nam si calidæ, quare non resistit frigoribus? si frigidæ, quare frigidis locis moritur? Neque enim in Scythia vivere animal illud ajunt, propter hyemes. Non extat caloris aut frigoris causa, cur noxiis bestiis Creta careat: lupum in Britannia nullum esse, importatum interire. De lepore, mustella, atque aliis satis multa Ælianus, Plinius, Aristoteles. Quare qui omnia per elementorum qualitates metiuntur, elementares sunt ipsi sanè. Maxima tamen rerum pars cum locis, ac temporibus ineunt societatem. Sunt enim fœdera quædam, ac sequestræ pignorum conjunctionumque naturæ, aut ipsæ formæ, aut à formis.

APOTELESMA XXXI.

Fluminum mutata facies sanguinis motum repræsentat Plus justò tumidi si fluant, excessum: si minores, defectum agnoscas. Largiore victu his opus est, illis parciore. Turbulenti perturbationem signant. Restituetur puritas cursu, ac deambulatione postquàm spiritus, contentione motus fuerint excitati.

CÆSAR.

A terræ partibus nunc : eſt enim gremium liquoris terra. Sicut igitur ex decocto ſanguine caro fit ; ſic à terra carnis accipit indicationem, ab aqua ſanguinis : propterea quòd eadem ratione craſceſſens aqua, limus fit. Non malè reſpondet hoc Pindari ſententiæ, ac Thaletis judicio, qui aquam rerum omnium putarint elementum. Puto illi eam fuiſſe pro materia prima. Siquidem uti denſeſcit aqua, terra fit : rareſcens, evadit aër : quemadmodum in nubibus patet. De igni poterat dubitari : idcirco quia aſymbola inter ſe ſunt : ut non peſſimè potuerit ab illo pro forma poni. Igni nanque & craſſeſcit aqua in ſalem, & ſolvitur in exhalationem. Verùm haud ita eſt. Etenim ſal neque aqua eſt, neque ex aqua tanquam totum ex toto : ſed tanquam ex toto pars in potentia : quæ per ignem, aut Solem ab aliis partibus in aqua ſeparetur.

Fluminum mutationem ponit variam : ab eorum motu, motum ſanguinis : à motus ratione, tantundem : exceſſum, ex redundantia : defectum è ſubſidentibus : poſtremò à turbulentia, imparitatem.

Αἵματος περίοδον, motum : ut in febribus acceſſionem : circuitum Calvus cùm dicit, fideliter, non plenè explicat. Neque enim circunducitur ſanguis, ut περίοδος impleat ſignificationem. Nam in febribus idcirco dicitur περίοδος, quia revertitur paroxyſmus : quaſi circunductus ob diem purum, & vacuum à morbo.

Ἀνα-

Ἀνακινδυνεύματα, intelligit humores.

μὴ κατὰ τρόπον, Calvus optimè, si flumina non solito fluant modo. At Hippocrates, γινόμενοι, dixit: non ῥέοντες: id est, egressi à communi instituto: sic non solùm motum comprehendit, sed etiam faciem turbulentam.

APOTELESMA XXXII.

Fontium, puteorúmque visiones, Flatibus affectam vesicam declarant. Quamobrem urina cienda erit, ut educantur.

CÆSAR.

Apotelesmate duodetricesimo commonefecimus nos, quemadmodum Hippocrates hoc sub loco super fontium somniis adversatur: quare hoc ut tollamus, intelligam hîc impuros fontes. Attribuit judicia, & rei, & loci. Flatuum scilicet, & vesicæ. Ac loci quidem indicium sumpsisse videtur: propterea quòd fontium, puteorúmque ortus ima in terra sunt: sicut vesicæ in corpore unde liquores educantur. Quam ob caussam Flatum potius, quàm humorem ascripserit, mihi nondum constat. Scilicet putarunt priscorum quidam, fontes, venásque alias subter terram densatis flatibus in aquam coire, tum fluere. At sanè perridiculum sit, Nilum totum in quem nulli amnes demittunt sese, tam longinquo, tam pleno ferri cursu, cujus parens sit flatus nescio quis. Istrum quoque qui viderit, eúmque è vento fieri putarit, ejus profectò sententia è vento sit. Multas

alias causas æquè frustra commenti sunt, nihilo verò meliores. Una tantùm vera est, Aquam terrámque simul uno globo inter se subeuntes, circa idem pactum esse, sed non æqualiter. Aquam enim terra operiret. Neque verò detectam Dei jussu dices ita, ut illius jussus hujus naturæ adversetur. Neque enim aliud Natura est, quàm jussus Dei, quo rerum series, effectiones, conjunctiones, separationes, mutationes, ritè, atque ordine perficiuntur. Naturam igitur illam illi induit Deus suspensionis ita, ut ejus esset propria. Contra hanc sententiam litigant sic: Nullum, inquiunt, violentum perpetuum. Igitur si terra non æquè à suo puncto medio distat, aliqua molis suæ parte ruat aliquando. Principiò ex sacris libris nostris non solùm concedimus, sed etiam profitemur. Deinde ne Philosophi prodi sese vociferentur, naturalia adducemus argumenta. Primùm dicimus verum esse, & ruere multis locis, atque à mari absorberi terræ partem sæpe. Præterea cùm terræ ambitus æqualis non sit, quippe tot montibus extantibus ipse sibi dissimilis est: igitur extra naturam suam sunt partes illæ. Neque enim locum suum adeptæ sunt: quare ruent item. Ad hæc, pars summa terræ in suo loco non est: itaque violenter ibi tenetur. Ergò quid inquient? aliquando centrum petituram? Nugæ. Satis enim est habere proportionem loci. Quod si rupes extant, & tamen incommodant habitationi, multò commodius consultum est ab eadem natura, ut caver-

cavernæ in sinu terræ sint, in quas aqua recepta relinquat locum habitationi. Aqua enim imum punctum medium non petit, sed sedem suam, ultimæ illi proximam scilicet. Neque enim si terra aboleretur, relicta aqua, compleretur ab aqua terræ locus, nisi propter vacuum: quippe aqua non est maximè gravis. Motus autem, & τὸ ποῦ elementorum habent inter se proportionem. Nam ut aër supra sua loca non ascendit: sic infrà sua non descendit aqua. Neque tamen propterea dicitur aquæ motus esse tanquam corporis misti ex gravi, & levi: sed suus simplex simplicis: levis, si terræ comparetur: gravis, si aëri. Igitur extra suum locum aliqua pars cùm sit, eò tendit, trudítque alias partes, quæ ibi sunt: eæ objectu imi terræ globi repercussæ resiliunt in superficiem terræ. Aqua igitur quæ ad littora alluit, non operit ea, quoniam ascenderet: sed petit cava terræ, ut suo loco potiatur: eo pondere, suas ipsa partes, quæ imæ sunt, ita premit, ut per inania terræ ad superficiem faciat resilire. Nam quanquam in Mechanicis ostendimus, non salire altius aquam per fistulas, quàm ea sit pars, unde ducatur: tamen si organis prematur puteus, eliciamus multò altius, quàm ipsa organa sint. Ita tota maris moles organi vicem obtinet, præut ipsi fluvii fontésque sunt. Proportio igitur ponderis compensat defectum altitudinis: qua ratione fit, ut compressa emicet. Atque hoc quidem quanquam violentum videtur esse, à principio tamen naturali

pendet, propterea quòd & mare sedem suam petit, urgétque ipsum sese: & aqua natura levior est, quàm terra. Quid igitur mirum, si quemadmodum aër ab aquæ superficie remeat sursum versus: ita aqua à solido terræ globo repulsa resilit? supérque fertur eas, in terræ partes, quas, nisi extarent inæqualiter ab orbe æquali, operiret?

APOTELESMA XXXIII.

Mare fluctuabundum ventris morbos nuntiat: Qui levibus, mollibúsque dejectionibus sunt tollendi.

CÆSAR.

Mare fluminum parens est: venter, eorum quæ in vesicam dilabuntur: crassum retinens, ut expellat: quod liquidum est, eò per venas deferri patitur. Itaque Hippocrates in libro De humoribus, ventris officium terræ muneri comparat: Hujus, arboribus alendis: illius, animalibus.

APOTELESMA XXXIV.

Terra, aut domicilium si moveri videantur: homini sano languorem portendunt, ægrotanti sanitatem atque præsentis status mutationem. Sanus suæ consulet valetudini: si victum alium præscribat sibi, primùm vomat: deinde pauxillo cibo reficiat se. Totum nanque corpus principiorum movetur ratione: Æger autem nihil mutabit. mutatur enim ipse tunc ex eo, in quo est.

CÆSAR.

A mari quæ portenderentur, ostendit: nunc ab effectione maris. Terræ nanque motus non solùm à flatibus, verumetiam fit à fluctibus subterraneis: unde nomen Neptuno ἐννοσιγαῖε. Constat id etiam historia, duabus Achaïæ urbibus Elice & Buri absorptis mari post terræmotum. Terra igitur natura stabilis si moveri videatur: nimirum præsentis status ostendit mutationem. Ergo sanis morbum: ægrotantibus sanitatem. Terra autem mater & principium vitæ. Facetè autem dixit domicilium. Sic etiam appellat corpus nostrum Plato, & ejus imitator Cicero in Catone.

Ἀπὸ ὑπαρχούσης. à principiis: id est, ab iis qui intus sunt, humoribus. Quare eos mutari oportet. Calvus falsò putavit, τὸ κινέεται, purgari, & evacuari corpus. Nam Hippocrates reddidit rationem, propter quam vomitu debeant evacuari & victu attenuari. Quia, inquit, pro eorum modo, quæ intra corpus sunt, variatur corpus. Et addidit ἅπαν, ut ostenderet maximam vim principiorum: ex quorum pusillis momentis maximas fieri mutationes rectè dixit Aristoteles tum alibi, tum in libris de generatione animalium.

APOTELESMA XXXV.

Maris, aliarúmve aquarum diluvio terra obruta, morbum significat. Multus quippe humor in corpore inest. Vomitu, atque inedia,

edia, tum laboribus, præterea ſiccis curandi ſunt cibis. Poſt hæc per gradus paulatim priſtina victus repetenda lex eſt.

CÆSAR.

Nempe redundat, ſi obruit, atque etiam impedit officia naturalia. Genus morbi objicit primùm, deinde ſpeciem. Ab aquæ conditione intelligas ὑγρασίαν: ut non ſolùm humorem accipiamus in genere: cujus appellatione etiam bilis calida, & ſicca continetur: verùm id quoque, quod & actu, & poteſtate humidum ſit.

Mirum, vomitum toties indicere: nulla temporum, ætatum, habitudinum, conſuetudinis, regionis habita ratione. Nam in quarta ſectione ſententiarum, æſtate curat ſuperiora, hyeme inferna: propterea quòd bilis ſumma petit. At Celſus in primo, vomitum hyeme procurat magis, quàm æſtate: quoniam plus pituitæ in ſtomacho tunc contineatur. Ergo ſanè ſententiæ hæ contrariæ videantur. ſed ſive Theodorus, ſive ille ſit Laurentianus, non τὰς κάτω, καὶ τὰς ἄνω, ſed κατὰ: non ſuperiora, ſed per ſuperna educere. Quare longè clarius patent earum ſenſus contrarii. Videntur autem Celſus, atque is, unde ſumpſit, Aſclepiades rationem loci habuiſſe, cùm per hyemem vomitum inſtituerit: idcirco quia locus ille per id tempus pituita gravatus eſt. Hippocrates autem ad humoris naturam potius reſpexiſſe. Bile nanque redundante

dante in ventriculo, vomitum indicit, cujus motu bilis motum facilius assequamur: Nempe ascendit promptius bilis: quanquam rarius, quàm pituita, ut ait Galenus in secundo De temperamentis.

Dubitarit aliquis, si ventriculus hyeme calidissimus, ut rectè ex aphorismo colligimus: quonam pacto fiat idem humidissimus eodem tempore? Consumit nanque humorem calor. Sic respondendum esse videtur: Ubi natura læsa non est, neque circumventa causis alienis, ipsam sibi etiam variantem per tempora similem esse. Nam si calor multus sit, multum quoque caloris pabulum, sedémque esse, necesse est: si parvus, parvum. Dico per tempora, non per ætates. Quoniam humidum semper resolvitur. Sed humidum naturale per hyemem, non est minus humido naturali æstivo, nisi quantò minus ætatis processu factum est. Hoc autem non quærimus hîc, sed tempora inter se comparamus. Evenit autem propter temporis hyberni naturam, ut præter humidum naturale, humor alius grassetur in corpore pituitosus: quem de propinquiore loco voluit educere Asclepiades. At Hippocrates non solùm loci, sed etiam humoris motum contemplatus: qui humor æstate dominaretur, eum suo motu expelli facilius, quàm alieno existimavit. Dominatur autem bilis, ut in libro de hominis natura dixit ipse: & eadem sursum movetur, sursum igitur exigenda erit. Ubi ejusdem humoris per vomitum æquè perscribit evacuationem:

tionem: Quemadmodum in septimo Letalium contagiorum, & in libro De humoribus.

APOTELESMA XXXVI.

Neque verò illud bono est, atram terram, atque exustam cernere: vehementis enim, letalisque mali appulsu tentatum iri: quippe ariditas in carne multa indicatur. Quies igitur appetenda. Siccis, calidis, acribus, & iis, quæ urinam movent, abstinendum: ptisanæ decocto contentus sit: mollibus cibis, ac levibus, sed paucis: albo vino: aquoso multo: lavacris multis, calidis: sed in quæ nunquam jejunus ingrediatur. Molli cubet strato: animi tranquillitate conquiescat. Frigus, Solémque vitato. Telluri, ac Mercurio, Heroibúsque supplicato.

CÆSAR.

Terram descripsit à mari affectam: nunc ab igni, caloris vi. In cura adhibet omnia humectantia. Somni quoque meminit: sed attende, ne jejunus dormiat, néve jejunus balneum ingrediatur. Somno intro revocatus calor consumit membra, si desit cibus quicum agat. Itaque sudamus potiùs dormientes, quàm vigilantes. Balneum educit succum, eúmque optimum, si quid à cibo non sit appositum. Eadem ratione tum frigus, tum Solem vitat: propterea quòd desiccant.

Intelligit vinum aquosum suapte natura, non

non arte dilutum : quod ſi deſit, ſupplebit ars. Illud auſus eſt Galenus autumare calidum non eſſe: vinum igitur non erit. Et nobis ſanè genus hoc ignotum eſt. Humectat ſanè plus mero, dilutum: tribus de cauſis. Aquam enim habet ſociam illius effectionis: item altius penetrat : poſtremò difficilius ſolvitur à calore naturali: qua ex mora perfungitur munere ſuo. Nam partes meri ſubtiliores citius penetrant: ſed citius reſolvuntur. At dilutæ, & plures ſunt, & difficilius vincuntur. Quare ebrii fiunt magis, qui multum dilutum, quàm qui merum biberint paucius.

Cùm vitat ea, quæ urinam moveant: intelligas calida & ſicca: quæque eliquant corpus: nullis veſtigiis relictis humectationis. Nam ſibi ipſe contradiceret. Vino enim albo aquoſo nihil præſentius ad urinas ciendas.

Τῆς δὲ πτισάνης καθεφθῷ τῷ χυλῷ, ptiſanæ decocto. Conſuevit Calvus toto opere hoc, aliíſque libris Hippocratis, pluribus luculentis verbis idem interpretari: qui hîc quoque dixit, ptiſanæque ſucco, & jure decocto. Verùm ex hordeo & aqua ptiſana cùm fiat, multos habet gradus, alios ad potandum, alios ob veſcendum, quoſdam medios, omnes ſecundum decoctionis promotionem. Nam leviſſimè coquitur ad potum, ne aceſcat. Ea propinatur tertianariis poſt ſirupum acetoſum. Diutius coquitur ad refrigerandum & abſtergendum in phlegmone pectoris. Hi ſunt potus ſimplices. Ubi verò coquitur adeò, ut puls ex eo fiat, cibi ſummam conficit.

eit. Remissa ea crassities in mediocrem liquorem, utriusque obtinet facultatem. Sorbendo nanque, pro potu accipitur: alendo, pro cibo. Percolatur autem hæc interdum, neque amplius coquitur. Is dicitur esse succus, quem cremorem Latini vocant: atque hîc, & alibi χυλὸν Hippocrates. Interdum autem coquitur: quare additur κατέφθω. Arabes hæc omnia agnoverunt his nominibus, Aqua hordei, Kist hordei, Savich hordei: omnes Hippocratem secuti eo in libro quem Cnidias sententias inscripsit. Quo magis miror, quid in mentem venerit homini doctissimo Joanni Manardo, qui non solùm artem ptisanæ conficiendæ sustulit: sed etiam damnarit usum: ausus idem facinus libero indigno homine, cùm negavit nos probo vesci hordeo. Spero equidem aliquando futurum, ut isti delicati veris lactucis carere dicant nos. At herculè laudes ejus Galenus paucis verbis, vel plusquàm divinas dixit, in octavo De medicandi ratione. Quid enim potuit præstantius esse, quàm id quod refrigeraret, humectaret, sitim non solùm tolleret, sed etiam prohiberet, facilè coqueretur, probè aleret, nihil relinqueret noxiorum excrementorum. Ptisanæ autem nomen deductum etiam ad alias materias, ex Horatio scimus: qui ex oriza ptisanarium dixit, voce diminutiva: quanquam ex aliis frugibus certa sibi nomina comparavit: ut apud Græcos, χόνδρος, quem corrupto nomine Candarusium vocant Arabes: Latini, Alicam. ea ex Zea fiebat. ex frumen-

to

to quoque factam ait Plinius, tam apud Latinos, quàm apud Græcos, transláto nomine ab ipsa fruge, ex qua fiebat, in rem ipsam factam. Siquidem chondros tritici genus, ex quo, quæ fieret ptisana, chondros quoque dicta fuit. Eodem modo Zea, quam nunc speltam vulgus vocat, alica quoque dicta est: ex qua, quæ fieret ptisana, nihilominus alica nominaretur. Sed & ars finxit nomina: nam ex viridi hordeo polenta dicebatur: ptisana ex integro percocto, atque excreto: omelysis ex molito. Polentam quoque ex tosto facit Galenus.

APOTELESMA XXXVII.

In lacu, marive, aut fluvio, si quis se somniet urinare, malum est. Exuberantia nanque humoris indicatur. Tenuis victus, atque laboribus exercitatus huic utilis est. Quod si hoc accidat febrienti, bonum est: extinguitur enim ab humore calor.

CÆSAR.

Hoc quoque Galenus in Crisibus: ob sudorem præcedere somnia hæc. Id quod Avicenna transtulit in sectionem secundam quarti. Idem Galenus scriptum reliquit, Pugilem, qui in sanguinis solio sedere sese somniaverat, sanguinis redundantia laborasse. Alium distentum semine genitali veneris nocturnis affectum ludibriis. Ita in quarto Letalium contagio-

tagiorum, Nicippus febricitans venerem per somnia excitabat, atque ita convaluit.

Dixit ἀντωνομασικῶς τῇ διαίτῃ, pro tenui victu. Ductum enim est ab eo, quòd spiritus tantùm alimento quis contentus est. ἄειν namque spirare est: διαίτη, perspiratio: sicut αἰὼν, ævum, tractus scilicet temporis, quem spirando transmittimus: & ἀὴρ, quem spiraremus. Talis victus ratio pertenuis in principio acutissimorum morborum observatur, quo tempore nihil damus.

APOTELESMA XXXVIII.

Eorum, quæ ad sese, suámque naturam pertinent, si cui quid in somnis videatur esse ejusmodi, uti neque majus, neque minus sit: bonæ valetudinis demonstratio est.

CÆSAR.

Hæc est alia pars commentarii à privata natura sumpta somniantis: quæ plenissima est apud Hippocratem: nos quàm purissimè ut transferremus, curavimus, secuti phrasim Thucydidis, Demosthenis, Plauti, Ciceronis, si cui ea nota sit. Habet autem rationem, à quantitate, sicuti superiora: à motibus, à qualitatibus, à situ. Intellexit somniantem sui quippiam videre, non alieni, ut ei portenderetur pro re propria.

APOTELESMA XXXIX.

Candida veste, pulchrísque indutus calceamentis benè sentire debeat de sua sanitate.

CÆ-

CÆSAR.

Hippocrates, qui bonus esset Philosophus, per aliud etiamnum prædicamentum ducit nos, quod appellant habere. Colligitur autem hinc proportio vestis ad illustrem, de qua suprà diximus, syderum naturam. Ambitus enim corporis benè habet. Est autem pars superioris apotelesmatis: in quo omne genus rerum, quæ ad quempiam pertinerent, continebatur. Ita partitur nunc, ut declaret ea, quæ extra sunt: in sequenti autem, quæ intus.

APOTELESMA XL.

Membrorum modus alius, atque à natura constitutus, nihil boni pollicetur. pejus verò est, si minore sit quantitate, quàm si majore. Victus in altero eventu augendus, in altero minuendus erit.

CÆSAR.

Conjectores aliter interpretantur: veluti Domitiani gibbum, Nervæ auream successionem. Caput magnum, principis incrementum. Quoniam caput relativè dicatur, alicujus caput, sicut princeps, alicujus princeps: & caput, princeps dicatur, quemadmodum servus, pedes. Ventrem obesum, paupertatem: iners enim membrum esse videtur, & avarum, aliorum operas in sua omnes absumens commoda. Sic Cæsaris nomen si quis somniet, dempta prima litera, pronuntiatum, isque Cæsar appelletur: intra centesimum diem obiturum obnunciabant: eúmque divinis æter-

næ famæ titulis perpetuò victurum: propterea quòd, quæ litera adempta esset, centenarium numerum notaret: eum numerum vivendo item absumptum iri, quod reliquum esset, manere. Æsar verò Thusca lingua prisca, Deum significari. sanè etiam Græcus sermo non abhorret: αἶσα enim fatum significat. Est autem fatum jus divinæ potestatis.

Calvus dimisit illud totum, *Pejus verò, si minus sit.* Nempe à privatione ad habitum difficilior naturæ opera est.

APOTELESMA XLI.

Atræ species ad ægritudinem præmonstrandam propensiores, majus discrimen obnunciant. Mollibus ergò humidisque bona valetudo constituenda erit.

CÆSAR.

Atræ bilis naturam veteres adeò veriti sunt, ut Galenus integrum condiderit commentarium. In tertio De locis male affectis, ejus species persequitur: Item in libro de bonis succis, in secundo De temperaturis, in sexto De morbis & eorum causis, ostendit fieri ex sanguinis adustione. Quare hîc prudenter mollibus, & humidis sanitas observatur.

APOTELESMA XLII.

Omnia item nova, significant mutationem.

CÆSAR.

Ut si Rex, privatus fiat, aut privatus, Rex: quòd de Smerdi Cambyses, Astyages de filia, item alia alii somniarunt. Circumfertur & suum Hecubæ somnium. Quæ omnia non ad illorum corpora, sed ad vim, eventúmque fortunæ relata sunt. Matrem meam postridie, quàm me edidisset, sæpenumero prædicantem audivi, vidisse per quietem lintea universa, quibus in arce in qua natus essem, uterentur, igni correpta conflagrasse. inde flammam exisse ingentem cum ingenti sonitu, summásque Alpes Noricas, Rheticas, Ligusticas pervasisse, atque sine noxa perlustrasse: nivem colliquatam, novam montium faciem ostendisse. Quibus visionibus conjectrices aniculas, quibus tota illa scatet regio, multa ridicula, quæ non ponam, pronuntiasse. At illa per jocum aliquando, aliquando per contumeliam me Paridem appellare solita fuit, donec excisis rebus nostris somnii vis prodita est.

APOTELESMA XLIII.

Vita functos nitidos, atque candidatos si quis viderit, bonæ valetudinis argumentum habet. Si quid puri ab his acceperis, ratio par. sanum nanque corpus dicitur, sanáque alimenta. A mortuis autem alimenta, & augmenta, ac semina ipsa suppeditantur: quæ si pura in corpus subeunt, edicunt sanitatem.

CÆ-

CÆSAR.

Nunc aggreditur ea, quæ extra somniantem sunt: aitque nos ali opera mortuorum: credo, quia non potest alere nos quicquam vivens. Transformari. nanque necesse est. Nihil enim duabus formis informatur. At quod alit nos, nostri pars fit, aut jam est. Ergo sub totius forma existit. Quod autem vivit, suum sibi est. Itaque in octavo Pædiæ, vult terræ mandari corpus suum Cyrus: ut ibi mutato eo, aliquid capiant mortales emolumenti. Tangit tria: primum, semina, id est, principia: secundum, alimenta, cùm sunt mutata: tertium augmenta, quæ alimentum consequuntur. Neque enim sine augmento corpus ali potest. Nam quod reponitur, in loco est consumptæ partis. auget igitur. Restituit enim pristinam quantitatem, partem eam, quæ fuerat diminuta. Est ergo nutritio, partis auctio: quia amissi est repositio. Quis autem inter has sit famulatus, unde proficiscatur, quem in finem tendat, quandiu duret, in septem libris De semine genitali satis à nobis dictum est.

Tetigit & id, quod retulit Galenus, sanum corpus, sana alimenta æquivocè: ita & sanum signum.

APOTELESMA XLIV.

Eosdem contrario habitu si videas, nudos, aut atratos, aut sordidatos, aut aliquid capientes, aut auferentes ex ædibus: minimè

nimè commodum est: Instat enim morbus. Ea nanque, quibus alitur corpus, noxia sunt. Decursu, ac deambulatu curantur, mollíque cibo, levi, postquam vomuerint.

CÆSAR.

Hoc quoque Galenus sensit, sordidos intus, fœtidósque humores contineri: contrà iis evenire, qui inter flores, amœnáque loca sibi ipsi versari videantur.

Festivum est, quod dicit, incommodo esse, si quid ex ædibus auferatur. Sed ex œconomia ductum illud: Nam si mortuos agris comparat ac seminibus, unde alimenta suppeditentur nobis, idem intelligamus, quod nos monet L. Columella, Non esse optimum optimè colere, ne sumptibus devorentur fructus. Neque enim plus petere debet ager, quàm det: sed ut plus det, satis petere.

Dicit, προσάγειν, more suo, id est, paulatim. Nos explicuimus, per modicum. Sic in primo Letalium contagiorum, in tertia catastasi, οὐκ ἐκ προσαγωγῆς ἀλλὰ συνεχέα, καὶ βίαια.

APOTELESMA XLV.

Cùm monstrosa corpora in somnis ostendunt sese, atque hominem territant: tum conjicimus, insuetis cibis, atque exuberantibus, gravatos esse nos. Choleram quoque, & morbum periculosum minitantur. Itaque vomitum provocato: quinque dies cibariis levibus, minutis acquiescat.

Abstinebit ab acribus, ſiccis, calidis. Laboribus verò, quos natura exigit, prætterquam deambulatione, quæ poſt prandium præſcripta ſit, exercebitur: Balneis, calidiſque perfuſionibus, & animi æqualitate fruetur. A Sole, & frigore cavebit ſibi.

CÆSAR.

A mortuis ad monſtra hîc tranſit: attribuítque monſtris id, quod nos mortuis: bilem ſcilicet atram indicari. Itaque elephanticis ſomnia circa mortuos crebra viſuntur. Monſtroſa autem corpora humorum potius perturbationem. ſed utrunque ab utriſque poteſt colligi.

Dixit, ἀλλόμορφα. hoc eſt diverſis induta formis quàm quæ vulgò videntur.

Choleræ nomen Galenus multis in locis & frequenter in numero plurali τὰς χολέρας ποιεῖ. In tertio De cauſis ſymptomatum dicit naturam excretricem in choleris uti utroque ore ventris: & ſuperiore ad vomitum: & inferiore ad dejiciendum. Et in primo artis ad Glauconem, Choleræ, inquit, faciunt lipothymiam. In libro autem De victus ratione in acutis ſcriptum eſt περὶ χολέρης ξηρῆς· in qua venter nihil dejicit. In vii Epidem. Choleræ morbi cauſas materiales multæ enumerantur. Ejúſque morbi mentio multa in libro De morbis, & in Epidemiis: In prænotionibus, quæ κωακαὶ inſcribuntur, τὰ

λυ-

λυπηρὰ κακὰ χολέρης μὴ ἐπιγιγνομένης οὐ λύεται.

In tertio aphoris. choleram evenire adulta ætate, ibi Galenus quid sit non declarat: sed causam communem apponit, ἀρχὴν χολὴν τῶν φρενιτίδων καὶ καύσων, καὶ δυσεντεριῶν. Hic autem vero similius videbatur esse, à bili atra pendere monstrorum indicationem. Maximè enim convenit cum monstris, & rebus atris illis. pessimus enim omnium humorum est. Nanque non obedit naturæ: adversarius lucis: hostis qualitatum vitæ: non audit remedia: non paret consiliis. Ac bilis quidem flava impetum suum habet: hæc autem contumaciam. Illa sanè levissima sanguinis pars est, ut in secundo De potestatibus naturalibus scriptum est: Dum coquitur sanguis, neque dum quicquam excretum est, calidissimus ille est simul, & dulcissimus: atque melli comparatur: postea excernitur bilis flava, qua erat calidissimus. Quo in loco quidem imprudentiores putarunt bilem flavam, dulcem à Galeno existimari. Et Drusianus Monachus doctissimus frustrà scripsit, sanguinem non esse quartum humorem, sed è tribus unum constitutum. Cæterùm choleræ nomine non solùm Paulus in tertio, sed etiam Celsus in quarto, morbum comprehendit, acutum quidem cum vomitu, ac dejectione simul, atque doloribus. Ejus meminit sub eodem nomine in libro tertio interpres Avicennæ. Galenus in secundo De alimentis: Pepo, inquit, morbum qui dicitur cholera, efficere consuevit, & Dioscorides

in capite de cydoniis, de menta, & alibi non semel. Plinio quoque nota vox est: & legitur in prologo libri vicesimitertii., & capite sexto ejusdem, & libro vicesimo quarto, capite tertiodecimo. quibus locis cholericum morbum à cœliaco distinxit: cùm dicit dysentericis, cœliacis, cholericis. Quare non rectè faciunt, qui cœliacos vocant eos, quos recentiores cholerica passione laborantes nominant: quanquam cœliacorum nomen aliter ab aliis acceptum est. Nam apud Celsum in quarto, ii sunt, quos ventriculi dolor urget: neque quicquam demittitur, ac ne flatus quidem. Ad ejusmodi morbum parati sunt ii, quos appellat Paulus dyscœlios: quorum scilicet alvus difficilior est. ut jam desinant recentiores dysenteriam difficultatem intestinorum nimis imprudenter appellare. Neque enim particula δὺς, hîc significat difficultatem, sed detrimentum, ut dysparis. sed isti multa ineptè: sicut & cum, ileon, volvolum appellant: at, ile, Latinum jam est: item iliacus. volvolus autem morbus non potest dici: cujus neque materia, neque effectio volvitur. Paulus autem & Galenus cœliacos dixêre, quibus alvus diffluit. Plinius quoque non semel ex Dioscoride, alióve unde Dioscorides accepisset: eósque Latina voce Alvinos dicit libro vicesimo primo & vicesimo quinto. Non est igitur inutilis nominum contemplatio, ut Galenus satagit: sed necessaria. Sunt enim nomina rerum notæ: quibus corruptis, intellectionem quoque vitiari necesse

cesse est, Vel hoc cœliacorum nomen quot nobis turbarum dedit? cùm non solùm diversa significet diversis authoribus, sed etiam contraria iisdem, Medicis scilicet? Et Galenus ipse, qui nomina negligi jubet, quàm laborat, morbúsne, an causa debeat appellari id, quòd naturæ officiis est impedimento. Sed de his suo loco. Hippocrates in libro De morbis interioribus videtur cholericam affectionem inter eos agnovisse, quos vocat typhos. Nanque & à cholera veniunt, & vomunt, & alvo cita sunt. Calvus stuporem minimè commoda interpretatione vocat. Nam alia vocali scribitur typhos, quod significet stuporem, ut apud Aristotelem in tertia particula propositarum quæstionum. Quanquam Plutarchus in libro De Socratis dæmonio, τύφον intelligit væcordiam, & insolentiam. Sed hoc Hippocratico typho laborantes, neque stupdi sunt, & valde sentiunt, & vehementer commoventur. Quæ fuit causa, ut cum Iliacis morbis conjungeret Hippocrates. Utramvis igitur bilem intelligas: sanè discriminosa est, flava effrenis, uti dicebamus, neque naturæ imperio obsequens, sua levitate fertur: itaque expelli non potest, nihilo melius, quàm pluma, quæ jactus impetum nequit capere. Eodem quoque modo sputum, quod leve est, non occurrit pulmonis atque aëris facultatibus, ad expellendum. Quidam eversores literarum negarunt, æquandum esse humorem subtiliorem in morbis, antequàm educatur: sed

illico edendum esse : propterea quòd, inquiunt, per se aptus sit ad expulsionem. Neque sputi comparationem bonam esse : sputum nanque aëris objectu expelli. At humorem tenuem medicamento attrahi, sicut à magnete ferrum : quod quantò levius sit, tantò facilius trahi possit. Cæterùm opus illud non sola fit attractione : quin expulsione oportet perfici. Si enim expultricis non indigeret, quomodo de ventriculo, aut intestinis dejiceretur humor attractus eò per Medicinam? Nunquam enim moveretur. Quare de corpore jam valde affecto clysteres non exeunt : propterea quòd expultrix jam mortua est. Si igitur expultrice opus est, jam argumentum de sputo bonum est. Atqui opus est. Nam de intestinis humor eò delatus si detrahi debet à medicamento, ergo præibit medicam entum, humor sequetur. Aut igitur ab seipso movebitur medicamentum, aut ab alio à se : ergo ab expultrice. Igitur si tam grandem massam de intestinis expellit expultrix : intestinorum multò commodius expellere debuit ejus portiones particulatim in venis aut membris fusas. Dicent irritatam naturam. Nugæ. eadem natura, idem morbus, eadem potestas. Præterea, plus nocet humor in venis quàm in intestinis. Ibi enim fit morbus. debuit igitur plus irritari. Ad hæc in venis expultrix nobilior est, nobiliorem habet finem, Nobilius instrumentum; nobilius officium. nam & purgat sanguinem : & vena nobilior est intestino : & aut ipsa separat, aut segregatricem

gatricem secum habet, sive comitem, sive administram. In intestinis nulla fit ab eorum expultrice, separatio: sed devoluto succo, venæ quod sibi proprium esse debet, sugunt. Quare si in venis expultrix particulas non expellebat, fuit in causa levitas, & tenuitas, quam nequibat apprehendere. Ubi autem collectæ sunt in massam, potuit eam exigere. Est etiam experientia. Nam in phrenesi si exhibeas medicamen, minus ac paucius dejiciunt, quàm si sano præbeas. At phrenetico humor tenuior ac subtilior est. Præterea pituitosus per catapotia celerius levabitur gravedine, quàm phreneticus agitatione. Est exemplum in natura: ferri scobes vento agitata non trahetur à magnete: grandiores grumi vento minus obnoxii trahentur. Sic Austro spirante non potest cogi in unum nubes à Sole attrahente: ubi flare desiit, Sol tum cogit sparsas partes: quæ densatæ ubi sunt, & trahi, & impelli queunt. Sic in cursu non sudamus. vapor enim funditur, post cursum attrahitur ad cutem vapor densatus in humorem, & ab expultrice pellitur. In febribus quoque quantumlibet caloris foris apponas, non sudent. dico febres furiosas. At ubi vapor ille densiusculus factus est, sudant. Quare non negamus attractionem faciliorem esse rerum leviorum: sed impediri propter motum: non posse autem sisti, nisi emendata levitate & tenuitate. Omnino autem nugas agunt, cùm in operibus medicamentorum tollunt effectionem expultricis:

quippe non solùm humorem, sed etiam medicamentum expellere debemus. Quærit Alexander isicum, farciminis id genus est. Athenæus isicia vocat, nos etiam *salcicia*, corrupta voce, nam fuit salisicia: quærit inquam, quam ob causam ægrè coquatur. Ob spiritum, inquit, interceptum inter carnium frustilla leve est, neque occurrit calori: quare etiam in aqua demissum fluitat. Eadem est ratio humoris levioris.

Ῥαθυμίαν modestius animi æquabilitatem interpretati sumus. est enim vitium ῥαθυμεῖν. at æquanimitas virtus, ἐπιείκεια,

APOTELESMA XLVI.

Inter dormiendum qui putat sese cibum, aut potum solitum capere: is intelliget, & minus capere nutrimenti, quàm par sit: & animo esse tristiore.

CÆSAR.

Postquam de membris disseruit, de eorum materia statuit, de cibo & potu: ac primùm quidem in communi. Hæret autem sententia superioribus. Nam si membrum videbatur minus, egebat nutrimento. igitur nutrimentum quoque minus videbatur per relationem: quoniam comedimus. Addit etiam ἀθυμίαν: quoniam in pauco humido pauci spiritus: in paucis spiritibus animus demissior. Non quòd inde animus dependeat: sed quòd ab ipso illi: quibus utendis, naturæ officio fungatur. Ut hoc quoque modo illud item Herodoti

rodoti audiamus; in Thalia, Augeſcente corpore mens quoque ſimul capit incrementum: atque eo ſeneſcente, conſeneſcit.

APOTELESMA XLVII.

Carnes validiſſimæ maximum exceſſum ſignificant: tenerrimæ minorem: earum nanque ratio par, & cùm eduntur, & cùm videntur. Oportet his demere de cibo: propterea quòd plurimi alimenti argumentum eſt.

CÆSAR.

Nunc particulatim à carnibus. Edere, defectum alimenti indicat. Apponit cauſam: cogitatio ducitur naturæ fine. ubi igitur egemus cibi, ejus imago in appetitu excitatur. Eadem igitur ratio, & edendi, & ſomniandi: Ergo ſibi contradicit. Nam plus edere, plus egere ſignificat. Igitur & fortius edere, fortius indigere. Galenus quoque nobis aſtipulatur: qui à ſiticuloſo ægro, ſcripſit, potationes ſomniari. Illud quoque laxius locutus eſt. Nam, aut dicendum fuit, minimum, non minorem, ut reſponderet alteri ſuperlativo, tenerrimæ: aut teneriores, ut reſponderet comparativo, minorem.

APOTELESMA XLVIII.

Panes quoque caſeo confecti, ſomnii ejuſdem nacti ſunt finem.

CÆSAR.

Nihil enim aut parum differt cujuſmodi cibi

bi sint: nisi quantùm pertinent ad majorem, minorémque vim. Dicuntur etiam nunc Italicè *caseomazi*.

APOTELESMA XLIX.

Aquæ puræ potus, bonus est: cætera omnia noxia.

CÆSAR.

Si à defectu somnium hoc metiamur, sicuti superiora: indigentia hîc significabitur: quare videbitur, indicari defectus humoris puri, qui corpori debeatur: itaque bonum somnium non erit. Idcirco à conjunctione rei puræ cum corpore sumendum erit argumentum, ut Hippocrati subveniamus: atque ita humoris significabit puritatem, sicuti supra de syderum nitore cùm statuebat. Verùm alia videtur esse ratio. Nanque ibi cælitus, & ab aëre demittebantur affectiones: ab elementis autem non item. Dicemus tamen elementornm cum syderibus conjunctionem ita intelligi oportere.

Sed quamobrem dixit, cætera omnia noxia? an propterea quòd aquæ tantùm interest potari, olei non item, non aceti, non aliorum? Est enim appetitus frigidi, & humidi, sitis. Mirùm verò quare vinum aut oblitus sit, aut rejecerit tanquam noxium: nisi putemus vini significatione sanguinis exuberantiam aut defectum indicari: quorum utrunque noxium est. Cæterùm, si cum vino aquacomparetur, & utrunque ad vitæ nostræ consti-

constitutionem conferatur: aquæ natura minus commodior sit: vinum autem proximum.

APOTELESMA L.

Quibus assuevimus, ea per quietem intuendo, animæ declaramus cupiditatem.

CÆSAR.

Hærent enim diurnæ species rerum appetitarum, quas res ubi anima non est consequuta, adhuc appetere par est: itaque in ipsis etiamnum versatur.

APOTELESMA LI.

Cùm quid præ terrore fugitamus, præ siccitate sanguis in nobis tumultuatur. Refrigerare igitur, atque humectare corpus convenit.

CÆSAR.

Ita veteres existimarunt, pavorem evenire aut à frigiditate sanguinis, aut à crassitie propter motus tarditatem: quorum utrunque tetigit divinus Poeta:

Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis. Notavit enim frigiditatem & coïtionem. Aut à paucitate. Neque enim laxari à natura ea, quorum ipsa indigens sit: sed parcere, ac metuere ne amittat, quod modicè possideat. Quæ habeatur ratio, quare Galli sint animosiores, item Sarmatæ, Britanni, Germani, Scythæ, Thraces, Syris, Arab. Indis, Mauris, ut ajunt. Verùm ut ita res sit, at eam paucis

cis nimis colligunt argumentis, ac magnam sanè. Illorum nanque sanguis, ut multus, ita dilutus: quippe post primæ impetum æstuationis defervescit, his contrà accenditur. Pertinacissimè verò mortem obeunt in pugna Mauri atque Indi, etiam in tela ruunt, tum lanceis transfixi prorsus sese induunt, ut hostem cominus contingant. Sic ab animantibus quoque quas illæ generant regiones, argumentum licet sumere, Leonibus, Elephantis, Viperis, Tigribus, Rhinocerotibus: qui pro ludo & pila ursos habent, quod est tamen nostratium omnium fortissimum animal.

APOTELESMA LII.

Cùm pugnam committere, atque extimulari, aut vinciri videmur: tunc aliquid superflui corporis functionibus adversari deprehendimus. Tollit id vomitus, deambulatio, levioribus cibis attenuatio: quos post vomitum dies quinque continuabis.

CÆSAR.

Idem Galenus, Cùm gravari videmur. nec moveri quimus, & onere gravati premimur. Quod & doctissimus Poëta in quadam ostendit comparatione.

-in mediis conatibus ægri
Succidimus: non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires, nec mens nec verba sequuntur.

Mor-

Morbi genus est, aut potius affectionis ephialtes, quasi assultorem dicas: multarum ea pestis index, ac prævia ægritudinis: haud dissimilis hujus affectionis quæ describitur hîc: à pondere & pressione dictum putant. itaque Giganti cognominem voluêre: cujus meminit Plutarchus in libro De fuga. Paulus mavult ab eo, quòd resiliant qui premuntur. Latini ab oppressione, concinna voce incubum: sicut à suffocatione Græci πνιγάμεθνα: à Themisone πνιγαλίων. nam & Dioscorides vocat πνιγμὸς ἐνυπνίων.

APOTELESMA LIII.

Si quis errabundus, si quis clivos superare sibi videatur: difficile quippiam naturæ suæ incommodare intelligat.

CÆSAR.

Humores enim rectà in suum quisque locum, uti debent, non transmittuntur, si vagari somniet. In nixu quoque, atque ascensione violentus est motus. Cùm enim duo in nobis sint motus, elementaris, & voluntarius: elementaris perpetuus est, & aggravat interdum voluntarium. semper enim deorsum trahit. Cùm igitur scandimus, curvato crure tibiam perpendiculo statuimus, super quam trahamus corpus totum directò staturum. Ergo est violentus simplici naturæ motus. Hinc colligimus falsum esse, quod ajunt, descensionis motum de clivo mul-

multò esse difficiliorem. Alterum enim in eo crus semper directum est, in quod innitaris: in ascensu curvum utrunque.

APOTELESMA LIV.

Fluviorum transitus, hostes armati, monstra difformia, aut morbi, aut furoris præsagia sunt. Qui his sunt præventi, juvantur victu tenui, levi, delicato, vomitu non violento, ad dies quinque laborum frequentia, quos exigit natura: verùm his post cibum abstinebit. Balneum, & desidiam, & Solem, & frigus cavere debet. Horum enim usu, quemadmodum dictum est, bona poterit valętudo comparari.

CÆSAR.

Per transitum fluviorum, morbum notat. humor enim putredinis parens, putredo morbi Distinxit furorem laxè nimis, à morbo. At equidem arbitror furorem maximum morborum esse. verùm veteres animi vitium putarunt, furorem: morbum corporis. hoc rectè, illud non rectè. nam si animus furit ergo interit. M. Tullius in libro I. De divinatione latius disserit: ac tandem definit sic, Cùm à corpore animus abstractus divino instinctu concitatur. Sed hîc furor ille ab insania distinguitur, ut ait in tertia Tusculana: quare æquivocè utitur hoc nomine idem. Nam in septima actione in Verrem, furorem, sceleris

ris & audaciæ comitem vocat. Sic Clodium, ſic Catilinam furere dicit.

Diſtormia, non deformia, ut ait Calvus, ἀλλύμορφα, non κακόμορφα, aut ἄμορφα, aut δύσμορφα, ſcilicet aliena ſpecie, ut ſi leoni formoſiſſimum virginis os imponatur.

Calvus idem. calda lavato, deſidero. Sed præterquam quod codex repugnat Græcus, ſubeſt quoque ratio, ne ſibi, néve naturæ contradicat. Exercitium bonum, moderatum tamen: item vomitus. ergo deſidia, & inimica, & noxia.

Malè videtur ignem cum aqua conjunxiſſe. Aqua à fluviis, ignis ab hoſtium capitur impetu. Quare inde morbos à putredine, hinc furorem ab inflammatione minitatur. Ex monſtrorum confuſis formis diſſidium naturæ interioris proponit. Sic lis & amicitia ab Empedocle & Democrito & Epicuro pro principiis ſtatuuntur. Sic Orpheus è Chao Amorem primùm emerſiſſe, atque Phanetem appellatum.

EPILOGUS.

Hæc eſt vivendi ratio, quæ pro humanò captu, Diis bene juvantibus, à nobis eſt inſtituta.

CÆSAR.

Bonus Medicus, inſignis orator, pius vir. Nam & docuit nos vitæ rationes, & lactea demulſit oratione, & ſementem fecit in proœmio

œmio, eorum quæ excoluit in tractu commentarii, quæ colligit in epilogo. Sed quàm moderatè, quàm prudenter? pro humano, inquit, captu. Nam ei qui contradicat, meminerit hominem esse se. Hæc fuit lex Pyrrhonis, & Aristonis, hæc novorum Academicorum: illi, nihil profiteri, hi nihil certi statuere. Addit & pietatem: Deorum opem, sine qua nulli sanè sumus. Commendat opus à præstantia, cùm dixit, rationem. A modestia animi, cùm dixit, se hominem. A perfectione, cùm dixit, non sine Deo optimo maximo sese hæc perfecisse. ipse sanè divinus vir, qui & nos doceat, & quo pacto, quibus opibus fretus docet, hoc quoque doceat: ut non immeritò maximus vir Galenus, nunc admirabilem, nunc principem scientiarum, nunc bonum, nunc benignum, nunc veritatis parentem vocet: in primo autem libro De officiis membrorum, ejus sententias etiam Dei vocibus comparat.

FINIS.

